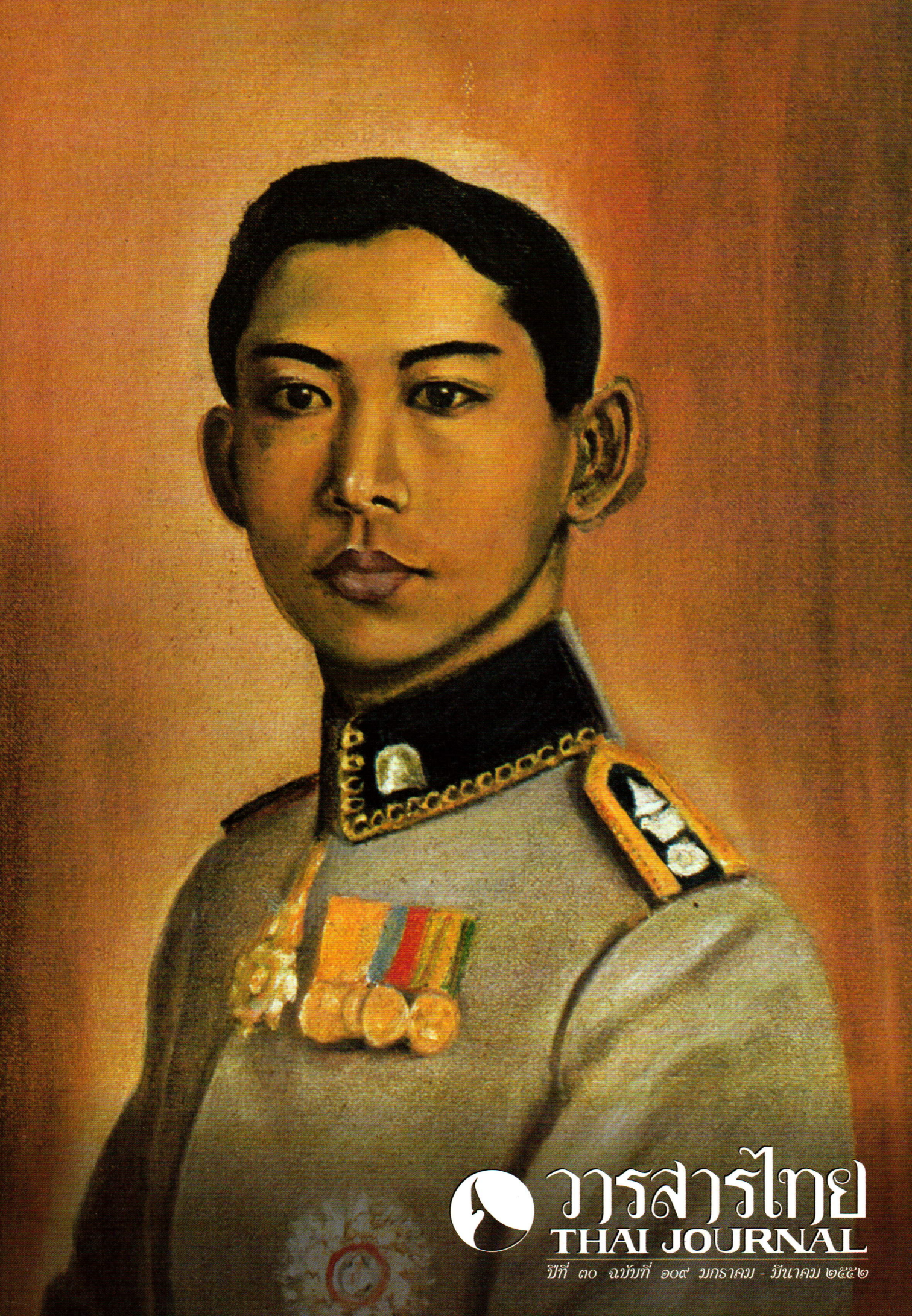

วารสารไทย
THAI JOURNAL

ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๑๐๙ มกราคม - มีนาคม ๒๕๕๒

ก.ส. 9 ปรุง 192231 ธ.ค. 51 พิมพ์ที่โรงพิมพ์สุวรรณชาด ท.พรหมบุตร, ผู้พิมพ์โฆษณา Printed at the Suvarnnachad publishing, D Bramaputra, Publisher

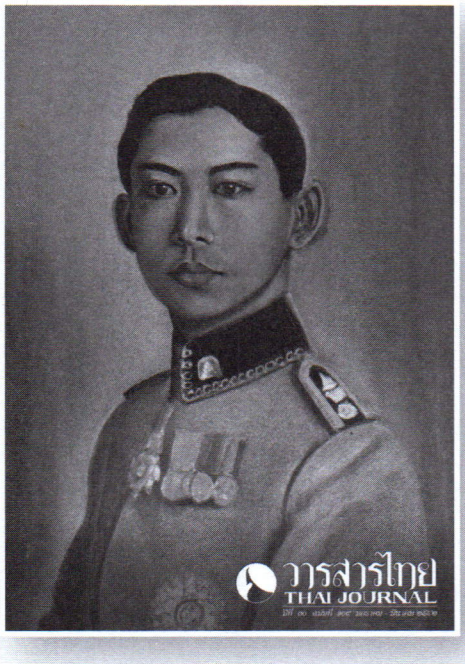

ปกหน้า: "สมเด็จพระราชบิดา" สีน้ำมัน ภาพฝีพระหัตถ์ พระบาทสมเด็จพระ-ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช *(ภาพพระราชทาน)*

วารสารไทย เป็นวารสารเพื่อเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ ด้วยการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ รณรงค์ ปลูกฝัง และให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักงานวารสารไทย
สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี
ทำเนียบรัฐบาล เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐
โทร. ๐-๒๖๒๙-๙๔๖๕, ๐-๒๖๒๙-๙๔๘๑,
๐-๒๖๒๙-๙๔๘๓
โทรสาร ๐-๒๒๘๒-๕๓๒๒
www.identity.opm.go.th

ห้ามจำหน่าย
เผยแพร่เพื่อเป็นอภินันทนาการแก่ประชาชนทั่วไป
จากสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี

พิมพ์ที่
บริษัท ด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด
๓๐๗ ซอยลาดพร้าว ๘๗ ถนนลาดพร้าว
กรุงเทพฯ ๑๐๓๑๐
โทร. ๐-๒๙๖๖-๑๖๐๐-๖
โทรสาร. ๐-๒๕๓๙-๒๕๑๒
email: darnsuta@truemail.co.th
website: darnsuthapress.com

วารสารไทย
THAI JOURNAL

ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๑๐๙ มกราคม - มีนาคม ๒๕๕๒
หมายเลขสากลประจำวารสาร ISSN 0125 572X

คณะอนุกรรมการจัดทำวารสารไทย

ประธานอนุกรรมการ	หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ เกษมศรี
รองประธานอนุกรรมการ	นายวิจิตร อาวะกุล
รองประธานอนุกรรมการ	นายเย็นใจ เลาหวณิช
อนุกรรมการ	คุณหญิงคณิตา เลขะกุล
อนุกรรมการ	นางสาวฉวีงาม มาเจริญ
อนุกรรมการ	นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง
อนุกรรมการ	นางสาวนัยนา แย้มสาขา
อนุกรรมการ	นางลินดา อิศรางกูร ณ อยุธยา
อนุกรรมการ	นายสมหมาย จันทร์เรือง
อนุกรรมการ	ผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะคราวประชุม (ครั้งละไม่เกิน ๒ คน)
อนุกรรมการและเลขานุการ	นายเมธี เผื่อนทอง
อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ	นายมาโนช คามณีย์
อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ	นางสาวสายใจ ยิ่งสกุล
อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ	นายจักรกฤษณ์ มณีปิตะสุต

คณะบรรณาธิการ

ที่ปรึกษา
ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (นายนัที เปรมรัศมี)
ผู้อำนวยการสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ (นายจิรายุ นันท์ธราธร)

บรรณาธิการ
นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

ผู้ช่วยบรรณาธิการ
นางลินดา อิศรางกูร ณ อยุธยา
นายเมธี เผื่อนทอง

กองบรรณาธิการ

นางสุภัชฌา	ซองเจริญ	นางกนิษฐา	กิตติสถาพร
นางสุรีพร	เกียรตินาวิน	นางจันทนี	หาทรัพย์
นายประยุทธ	ปัญญาศิริ	นายนพพร	บุญแก้ว
นางสุมาลี	เกตุแก้ว	นางสาวมัทวรรณ	นครไทย
นางสุณี	กระจ่างวุฒิชัย	นายวรวุฒิ	อังประทีป
นายวรวุฒิ	หอมเนียม	นายสมบัติ	สุธรรมรักษ์
ร้อยตำรวจตรีหญิง	เมทินี ศรีรุ่งเรือง	นางรัชนี	ศรีสุข
นางสาวสายใจ	ยิ่งสกุล		

ศิลปกรรม

นายปรีชา	ฉัตระเนตร
นางสาวเยาวภา	ทิมประทุม

ฝ่ายภาพ

นายจักรกฤษณ์	มณีปิตะสุต
นายเกียรติกมล	จังโส

สารบัญ

ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๑๐๙ มกราคม - มีนาคม ๒๕๕๒

๓ บทบรรณาธิการ

๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพรปีใหม่ พุทธศักราช ๒๕๕๒ แก่ประชาชนชาวไทย เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๑

๕ ๑๑๘ ปี สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ๒๔๓๔-๒๕๕๒ "รำลึกถึงความสุขของสมเด็จพระราชบิดา" ผ่านพระนิพนธ์เรื่อง สมเด็จเจ้าฟ้ามหิดลฯ และงานศิลปะ ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

๒๙ พระอัจฉริยภาพของ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ด้านศิลปะ
ฉวีงาม มาเจริญ

๓๓ รางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดล
คุณหญิงคณิตา เลขะกุล

๓๘ แนวคิดเกี่ยวกับพระอดีตพุทธเจ้า และพระอนาคตพุทธเจ้า ที่พระพุทธปรางค์วัดพิชัยญาติการาม
เนื้ออ่อน ขรัวทองเขียว

๔๕ ดวงอาทิตย์ดวงจันทร์กับวันเวลา
รองศาสตราจารย์ ดร.นววรรณ พันธุเมธา

โลกใกล้จะถึงกาลอวสานจริงหรือ? ๔๗
เนาวรัตน์ ทองรมย์ พลเดช

จารึกพ่อขุนรามคำแหง: มุมมองภาษา-จารึกเขมรโบราณ ๕๒
ศานติ ภักดีคำ

พิธีกรรมอันเนื่องด้วยข้าวของคนไทย ๕๗
ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ประคอง นิมมานเหมินท์

การจัดทำโน้ตเพลงพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สำหรับวงดนตรีสากล ๖๒
วรวุฒิ หอมเนียม

ดวงตราประจำจังหวัด ๖๖
พินิจ สุวรรณะบุณย์

คำไทย-คำเทศ ๘๙
- *ศัพท์พระพุทธศาสนาของไทยกับภาษาเขมร*
ศานติ ภักดีคำ

ปกิณกะไทย ๙๓
- *WIPO ถวายรางวัล*
- *ผลงานดีเด่นของชาติ*
- *ปฏิทินกิจกรรม*

พระฉายาลักษณ์สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก
ทรงฉายในปีที่สิ้นพระชนม์ พุทธศักราช ๒๔๗๒

บทบรรณาธิการ

พุทธศักราช ๒๕๕๑ ที่ผ่านไป นอกจากมีพระราชพิธีสำคัญเนื่องในสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ประชวรสิ้นพระชนม์ และได้รับพระราชทานเพลิงพระศพ ณ พระเมรุท้องสนามหลวง ที่ปวงชนชาวไทยทั้งที่อยู่ในพระราชอาณาจักรและนอกพระราชอาณาจักรได้แสดงออกถึงความจงรักภักดี ทั้งความห่วงใยองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงเศร้าโศกเสียพระราชหฤทัยในการเสด็จสู่สวรรคาลัยของสมเด็จพระโสทรเชษฐภคินี ที่เหลืออยู่เพียงพระองค์เดียวแล้ว ภาวะวิกฤติทางการเมืองและเศรษฐกิจยิ่งทำให้ชาวไทยได้สำนึกถึงความสงบร่มเย็นภายใต้พระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อมอย่างแท้จริง

พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ล้วนทรงตรากตรำพระวรกายปฏิบัติพระราชกิจนานา เพื่อความสงบร่มเย็นของพสกนิกร แล้วในยามว่างซึ่งทรงมีเวลาส่วนพระองค์เพียงน้อยนิด ทรงสร้างความสุขสงบแก่พระองค์เองอย่างไรบ้าง วารสารไทย ฉบับที่ ๑๐๗ กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๑ ได้จัดทำภาพชุด *"๑๐๘ ปี สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ๒๔๔๓-๒๕๕๑ 'รำลึกถึงความสุขของสมเด็จย่า' ผ่านพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์"* เทิดพระเกียรติมาแล้ว จึงได้จัดทำภาพชุดเทิดพระเกียรติเป็นคู่กันอีกฉบับหนึ่ง คือ *"๑๑๘ ปี สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ๒๔๓๔-๒๕๕๒ 'รำลึกถึงความสุขของสมเด็จพระราชบิดา' ผ่านพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์"* คือฉบับที่อยู่ในมือของท่านผู้อ่านนี้ ทั้งพุทธศักราช ๒๕๕๒ ก็เป็นวาระครบ ๘๐ ปีการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระบรมราชชนกอีกด้วย

คณะผู้จัดทำวารสารไทยขอเชิญชวนผู้อ่านทุกท่าน ร่วมแสดงความกตัญญูกตเวทีตอบแทนน้ำพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ ด้วยการตั้งมั่นในการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแต่สิ่งที่จะก่อเกิดความสุขสงบในพระราชหฤทัยของทุกพระองค์ด้วยเช่นกัน

ทรงสรรค์ นิลกำแหง
บรรณาธิการ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานพรปีใหม่ พุทธศักราช ๒๕๕๒ แก่ประชาชนชาวไทย เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๑

ประชาชนชาวไทยทั้งหลาย บัดนี้ถึงวาระจะขึ้นปีใหม่ เป็นเวลาที่เราควรระลึกถึงกัน และอวยพรแก่กันด้วยความปรารถนาดี

ก่อนอื่น ข้าพเจ้าต้องขอขอบใจทุกท่านเป็นอย่างมาก ที่ร่วมกันจัดงานพระศพพี่สาวข้าพเจ้าอย่างยิ่งใหญ่สมพระเกียรติ ทั้งอุตสาหะมาร่วมในงานเมื่อเดือนพฤศจิกายน ด้วยใจภักดีและระลึกถึง กับขอส่งความปรารถนาดีมาอวยพรแก่ท่านทุกๆ คน ให้มีความสุขความเจริญ

ความสุขความเจริญนี้ เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาอย่างยิ่งของคนเรา แต่ความสุขความเจริญนั้น จะสำเร็จผลเป็นจริงได้ ก็ด้วยการที่ทุกคนตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท มีสติรู้ตัวและปัญญารู้คิดกำกับอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือ ไม่ว่าจะประพฤติปฏิบัติการใด ก็ใช้สติปัญญาพิจารณาไตร่ตรองจนถ้วนถี่ ให้เห็นกระจ่างถึงผลดี ผลเสีย ทั้งใกล้ไกล ทุกแง่ทุกมุม ความรู้ความเข้าใจชัดถึงผลดีผลเสีย ย่อมจะทำให้แต่ละคนเล็งเห็นแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องว่าสิ่งใดควรละเว้น และสิ่งใดควรปฏิบัติ เพื่อให้บังเกิดผล เป็นประโยชน์ที่แท้จริงและยั่งยืน ทั้งแก่ส่วนตัวและส่วนรวม

ในปีใหม่นี้ จึงขอให้ประชาชนชาวไทยได้ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท จะคิดจะทำสิ่งใดให้คิดหน้าคิดหลังให้ดี ให้รอบคอบ ทำให้ดี ให้ถูกต้อง ผลของการคิดดี ทำดีนั้นจะได้ส่งเสริมให้แต่ละคนประสบแต่ความสุข ความเจริญ และทำให้ชาติบ้านเมืองมีความเรียบร้อย และอยู่เย็นเป็นสุข ดังที่ทุกคนทุกฝ่ายตั้งใจปรารถนา

ขออานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวไทยเราเคารพบูชา จงอภิบาลรักษาท่านทุกคน ให้ปราศจากทุกข์ ปราศจากโรค ปราศจากภัย ให้มีความสุขกาย สุขใจ และความสำเร็จสมหวัง ตลอดศกหน้านี้โดยทั่วกัน

๑๑๘ ปี สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ๒๔๓๔-๒๕๕๒

"รำลึกถึงความสุขของสมเด็จพระราชบิดา"

ผ่านพระนิพนธ์เรื่อง สมเด็จเจ้าฟ้ามหิดลฯ และงานศิลปะ ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ โดยพระบรมราชานุญาต

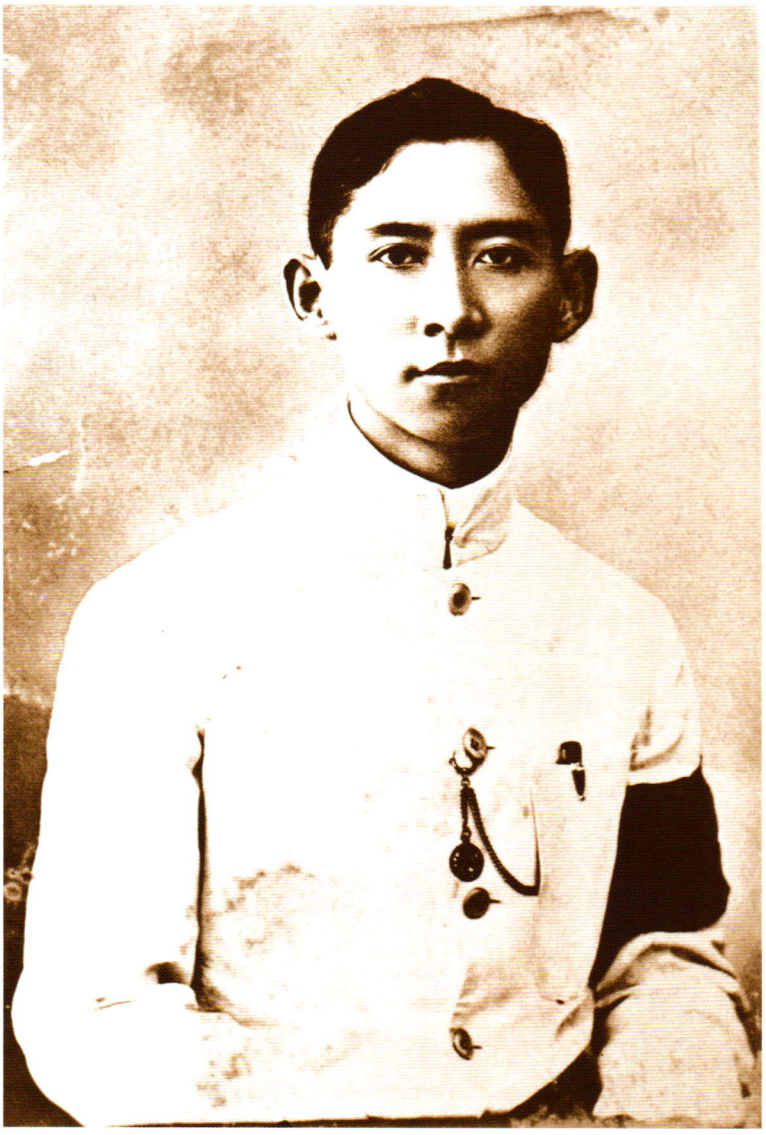

พระฉายาลักษณ์สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ทรงฉายในปีที่สิ้นพระชนม์ พุทธศักราช ๒๔๗๒

“ข้าพระพุทธเจ้าชอบทุกอย่างถ้าอะไรเกี่ยวข้องกับอาร์ท”

(ลายพระหัตถ์สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก
กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)

โปสการ์ดถวายสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระราชชนนี
เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๔๔๘

“รูปนี้หม่อมฉันรบายเอง ครูอาจซื้อสมุดมีโป๊สก๊าดที่ไม่มีสีแลมีแบบทาสี
ติดอยู่แล้วให้รบายเอาเอง สนุกดีด้วย ถูกกว่าซื้อโป๊สก๊าดธรรมดาด้วย”

โปสการ์ดถวายสมเด็จฯ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราไชย
เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๔๘

“โป๊สก๊าดอันนี้พี่เขียนเอง คิดถึง พี่แดง”

“สำหรับทูลหม่อมมหิดลนั้น ทรงมีพรสวรรค์ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่าถึงขั้นอัจฉริยะ และเป็นสิ่งที่เป็นไปได้อย่างมากว่าวันหนึ่งคงจะทรงเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียง”

(รายงานของนายคอลเชสเตอร์-วีมส์)

เกาะสปิตสเบอร์ก สีน้ำ ๒๔๕๑

ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

ทะเลสาปโคโม สีน้ำ ๒๔๕๒

ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

ทะเลสาบแห่งหนึ่งในภาคเหนือของอิตาลี สีน้ำ ๒๔๕๒

ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

นาที่ไถแล้วใหม่ๆ ประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๒ สีน้ำ
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

หมู่บ้านเยอรมันเล็กๆ ประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๒ สีน้ำ
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

ศาลาแบบกรีกในสวนสาธารณะ
ประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๒ สีน้ำ
ภาพฝีพระหัตถ์
สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร
อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

อีกมุมหนึ่งของศาลาเดียวกัน
ประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๒ สีน้ำ
ภาพฝีพระหัตถ์
สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร
อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

“รูปนี้ข้าพระพุทธเจ้าได้เขียนเองเมื่อน่าร้อนนี้ สระน้ำนั้นคือเทลสาบในสวนหลวงที่ปอดสดาม”

(ลายพระหัตถ์สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก
กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเข้าพระทัยว่า
ภาพทะเลสาบ ๓ ภาพนี้ คือภาพทะเลสาบในสวนหลวงปอดสดัม)

ทะเลสาบที่ปอดสดัม ๒๔๕๒ สีน้ำ
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

ทะเลสาบที่ปอตสดัม ๒๔๕๒ สีน้ำ
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

ทะเลสาบที่ปอตสดัม ๒๔๕๒
สีน้ำ
ภาพฝีพระหัตถ์
สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร
อดุลยเดชวิกรม
พระบรมราชชนก

ภาพฝีพระหัตถ์แสดงถึงอิทธิพล ของการเสด็จทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์ต่างๆ และการทรงศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะ

ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

ภาพเซนทอร์ สัตว์ในเทพนิยายกรีก ท่อนบนเป็นคน ท่อนล่างเป็นม้า
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

ภาพเสก็ตช์ต่างๆ
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

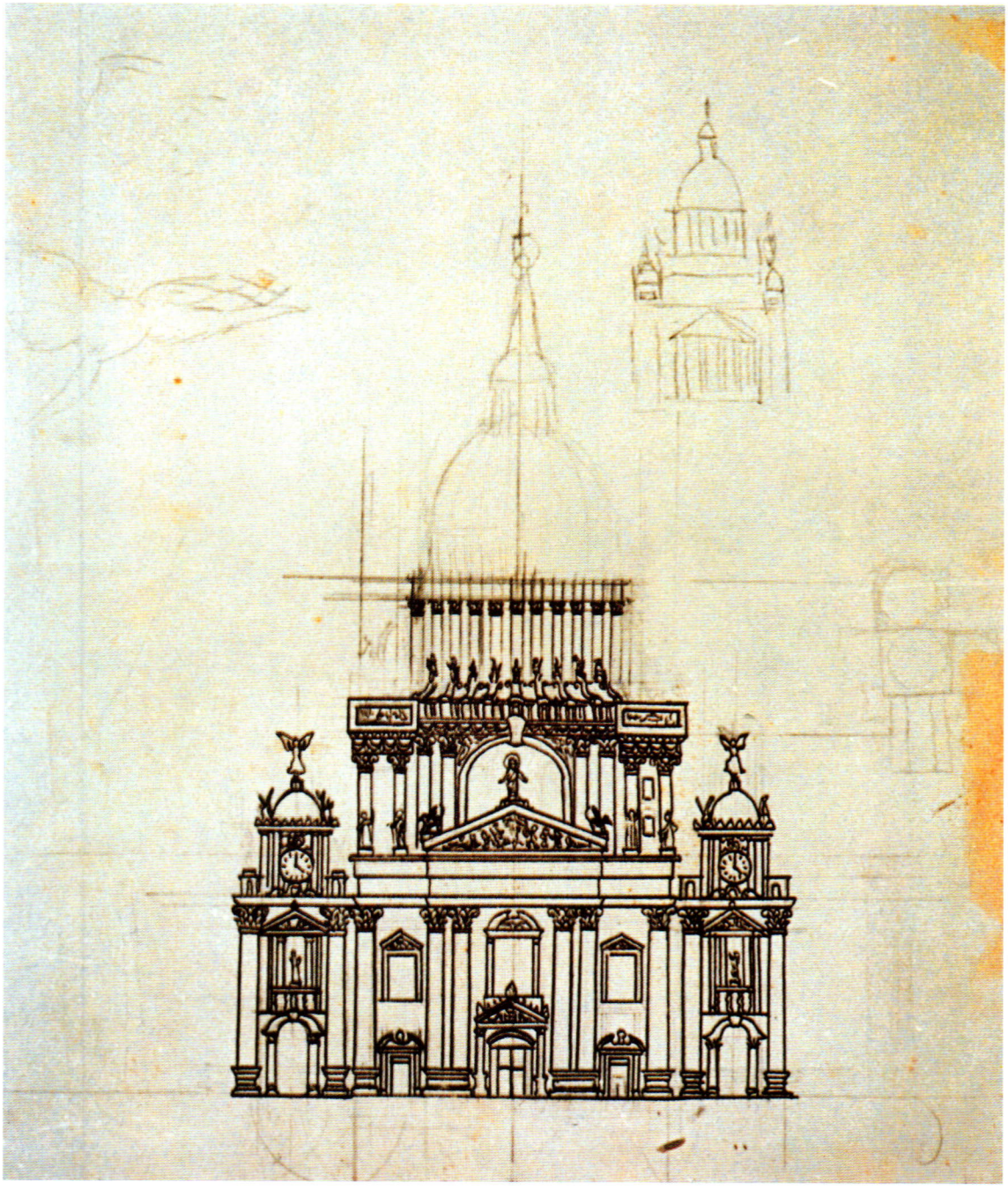

โดม
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

ภาพลายเส้นจากสมุดจดหมายเหตุ ขณะทรงเป็นนักเรียนโรงเรียนนายเรือเฟลนส์บูร์ก มุรวิก ทรงออกฝึกทางทะเลกับเรือหลวงวิคตอเรีย หลุยส์ ๑๔ พฤษภาคม ถึง ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

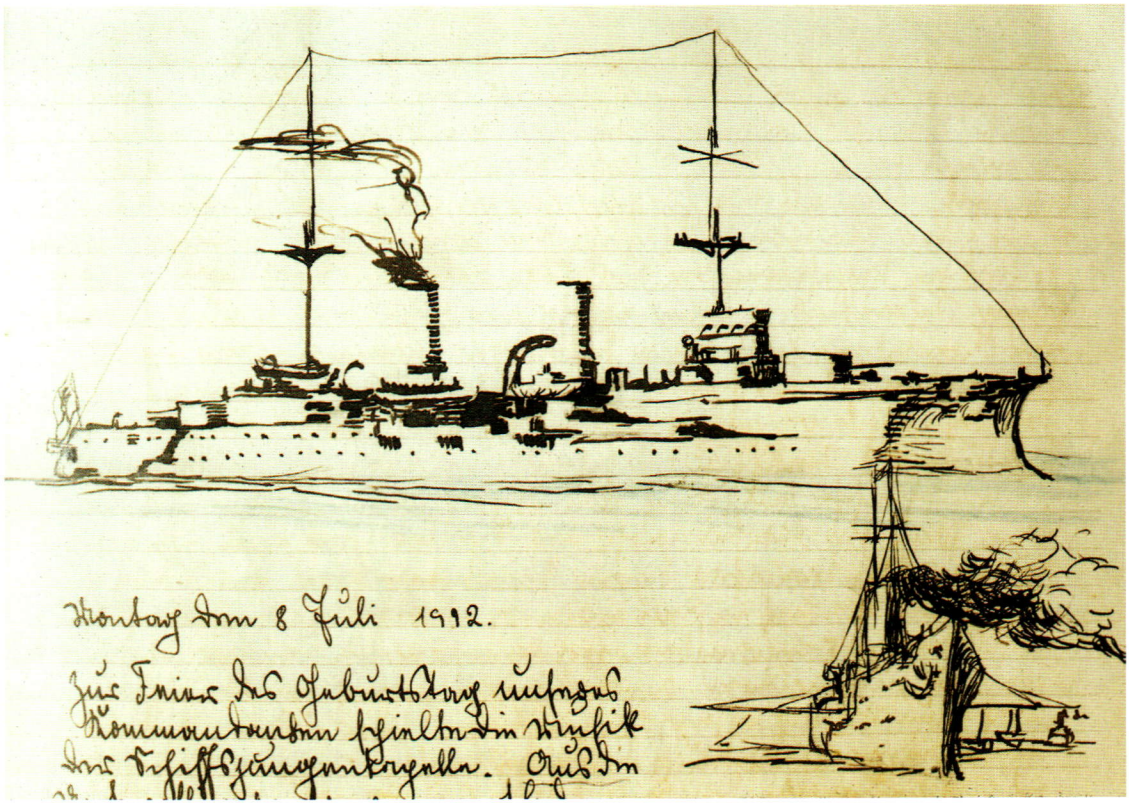

เรือหลวงวิคตอเรีย หลุยส์ ๒๔๕๕ ภาพลายเส้น
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

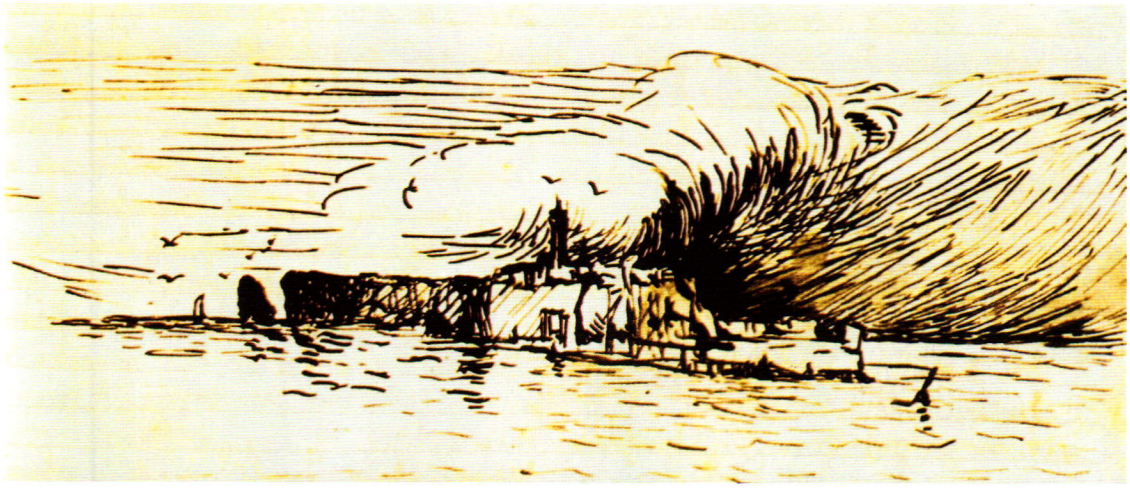

เกาะเฮลโกแลนด์ ในทะเลเหนือ ๒๔๕๕ ภาพลายเส้น
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

พระราชวังสตอกโฮล์ม ๒๔๕๕ ภาพลายเส้น
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

ศาลาเทศบาลเมืองบรัสเซลส์ ๒๔๕๕ ภาพลายเส้น
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

มหาวิหารเซนต์กุดุลที่บรัสเซลล์ ๒๔๕๕ ภาพลายเส้น
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

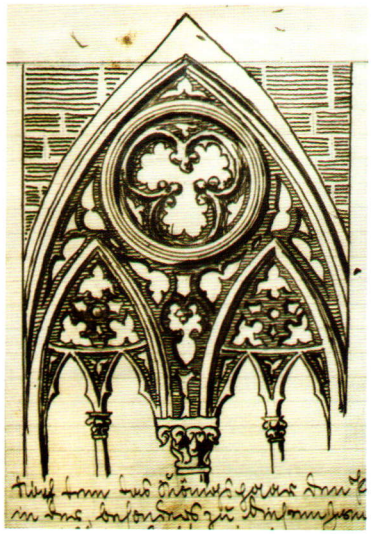

รายละเอียดของ
สถาปัตยกรรมโกธิค

โบสถ์เล็กๆ ริมทะเลสาบเฟอร์นัส ในหมู่เกาะอะซอร์ส ๒๔๕๕ ภาพลายเส้น
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

เทพีสันติภาพ นิวยอร์ก ๒๔๕๕ ภาพลายเส้น
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

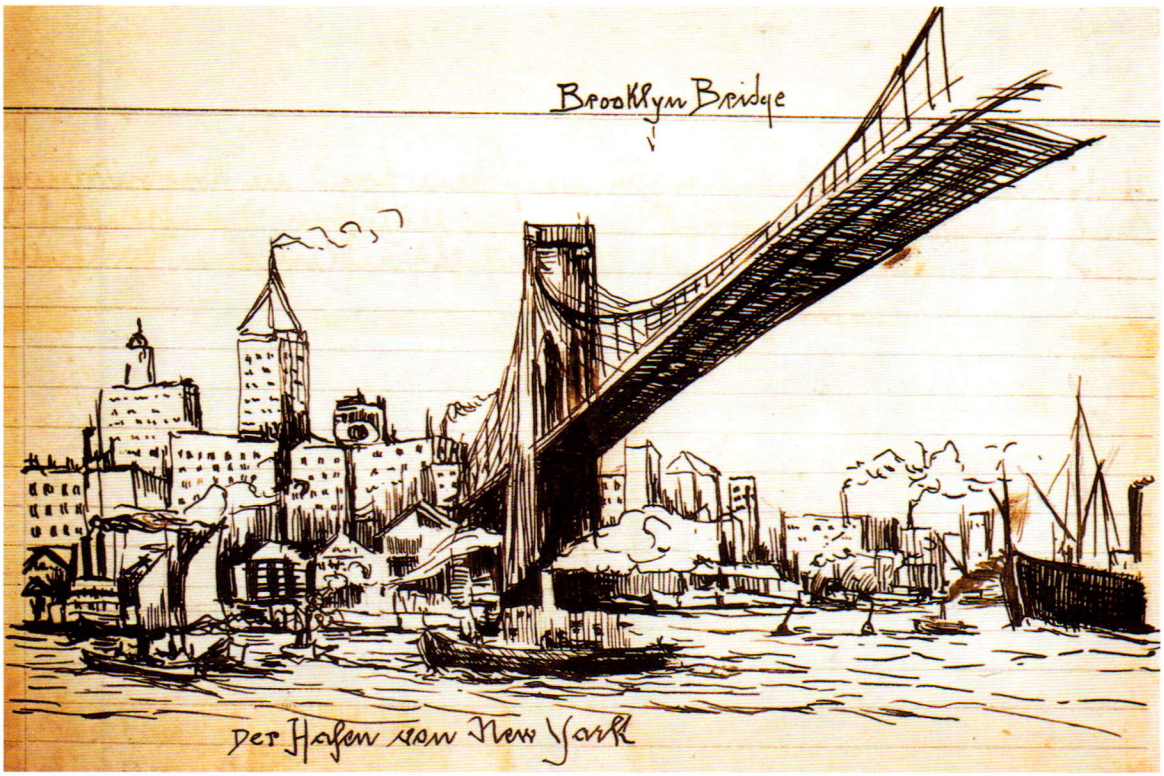

สะพานบรูคลิน ในท่าเรือนิวยอร์ก ๒๔๕๕ ภาพลายเส้น
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

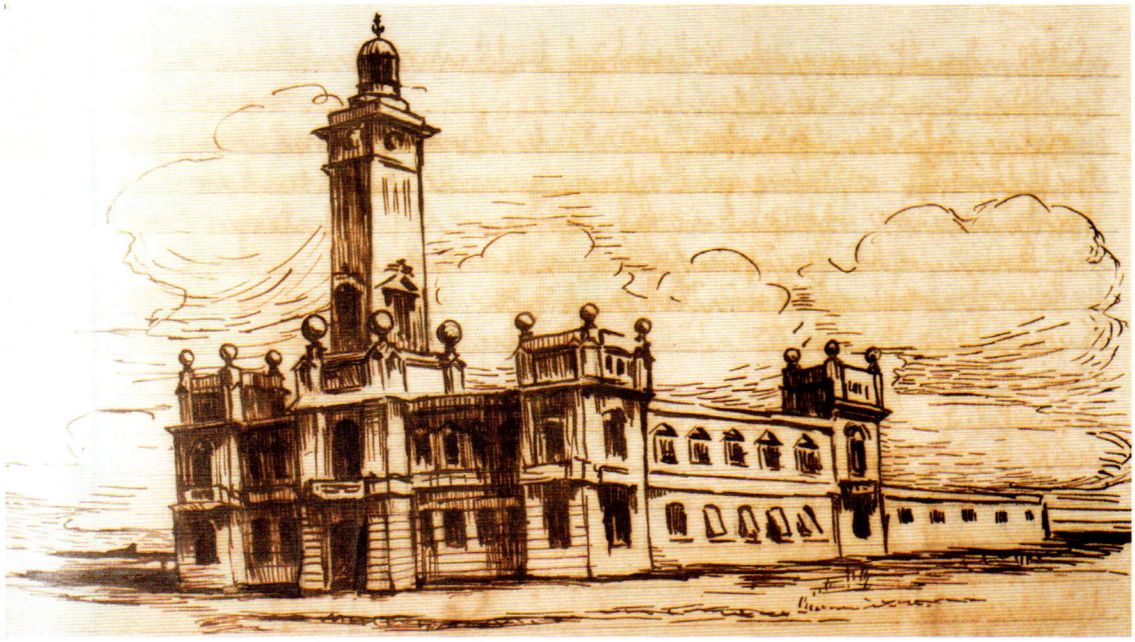

เวรา ครูซ ในประเทศเม็กซิโก ๒๔๕๕ ภาพลายเส้น
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

ต้นไม้มังกร ที่เกาะเทเนรีฟ ในหมู่เกาะแคนารี
คำว่ามังกร คงทำให้ทรงนึกถึงอัศวินในยุคกลาง ๒๔๕๕ ภาพลายเส้น
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

“เมื่อปลายๆ การเดินทางฝึกของเรือหลวงวิคตอเรีย หลุยส์ ในสถานที่และเวลาที่อำนวย ได้มีการปลดเรือช่วยชีวิตลงมาประกอบใส่ใบเรือ และสอนให้นักเรียนนายเรือใช้เป็น มีการจัดการแข่งขันด้วย ตามสำนวนที่ทรงเขียนถึงการเล่นและการแข่งขันเรือใบ ทูลหม่อมฯ คงโปรดมาก”

(พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์)

การแข่งขันเรือใบ ๒๔๕๕ ภาพลายเส้น
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

“บางวิชาก็น่าเบื่อ เช่นวิชาความรู้เกี่ยวกับเครื่องยนต์ แต่ก็ทรงหนีความเบื่อโดยวาดรูป ตำราของวิชานี้มีภาพอยู่หน้าหนึ่ง หน้าตรงข้ามว่างเพื่อฝึกลอกภาพนั้น หรือบันทึกข้อความ แต่ทูลหม่อมฯ จะทรงวาดรูปฝีพระหัตถ์บนรูปเครื่องยนต์ บนหน้าว่าง หรือบนหน้าหลัง”

(พระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์)

คนเต้นบนฝาสูบเครื่องยนต์ ๒๔๕๖
ภาพลายเส้น
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

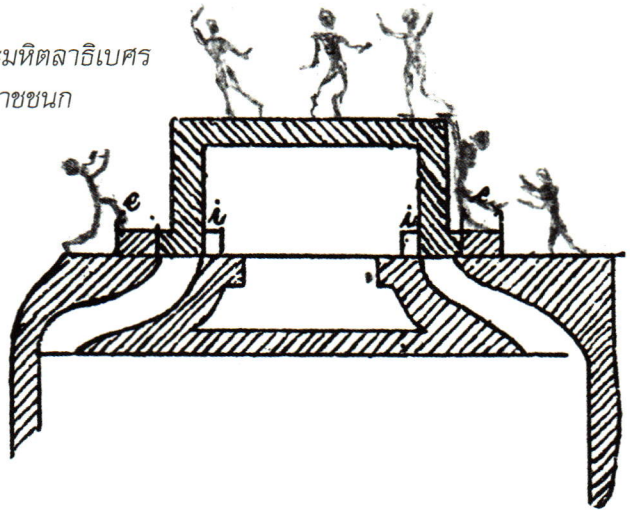

Fig. 54. Schieber mit äußerer und innerer Überdeckung.

หม้อและนก
๒๔๕๖ ภาพลายเส้น
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

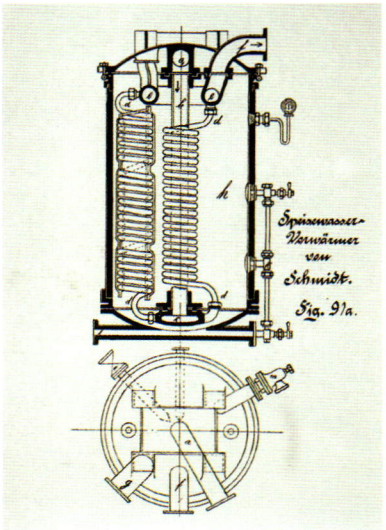

รูปหม้ออุ่นน้ำ

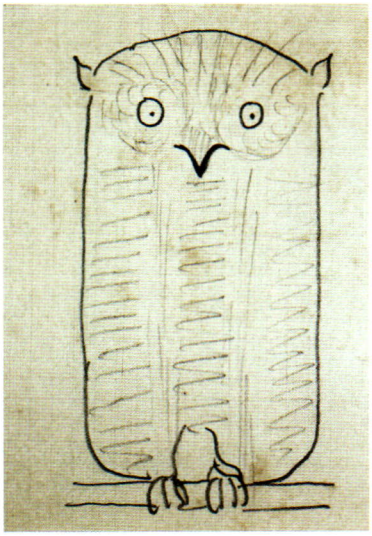

กลายเป็น นกฮูก

“มีพระประสงค์จะทรงเปลี่ยนแปลนการทรงเรียน
ไปทรงศึกษาทางซิวิล เช่นวิชาช่างเขียนแล ‘Fine Art’ เปนต้น
การที่ทรงพระดำริห์นี้เหนด้วยเกล้าฯ
ว่าเปนการถูกเหมาะกับพระนิไศรย”

(รายงานพระศรีธรรมสาสน กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

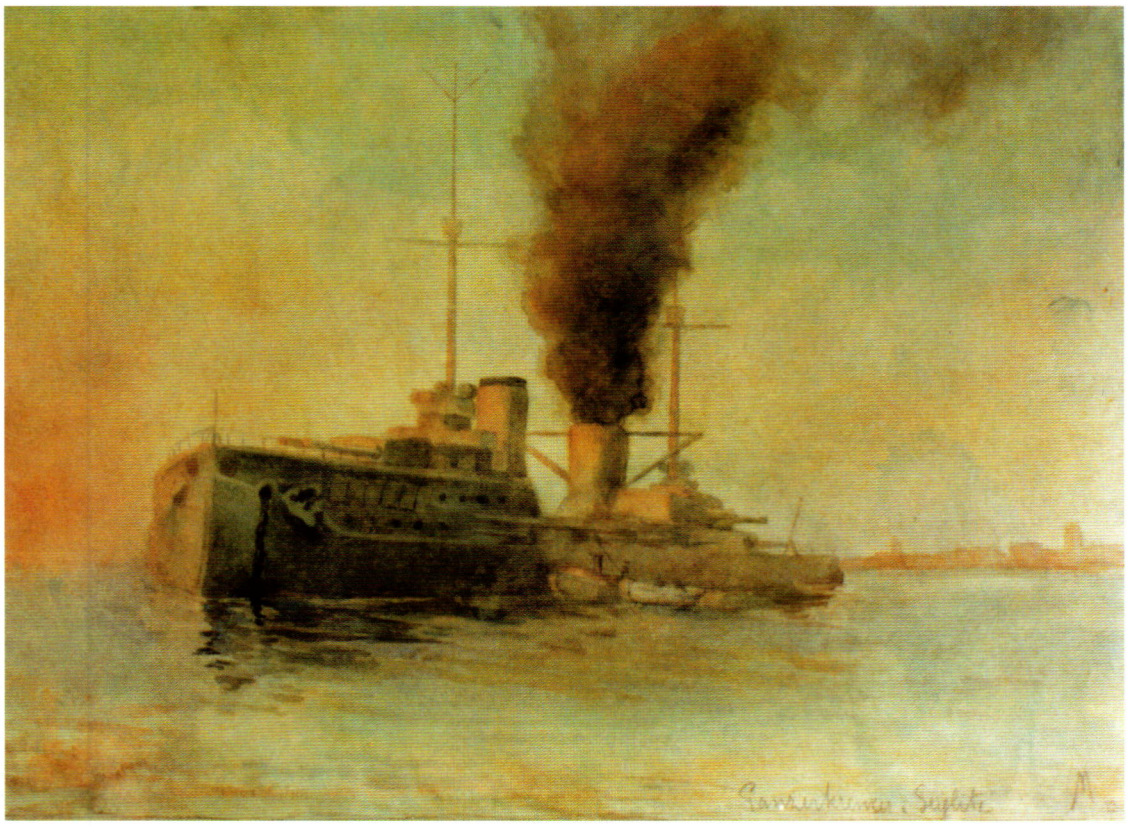

เรือลาดตระเวนหุ้มเกราะสเตกลิทซ์ สีน้ำ
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

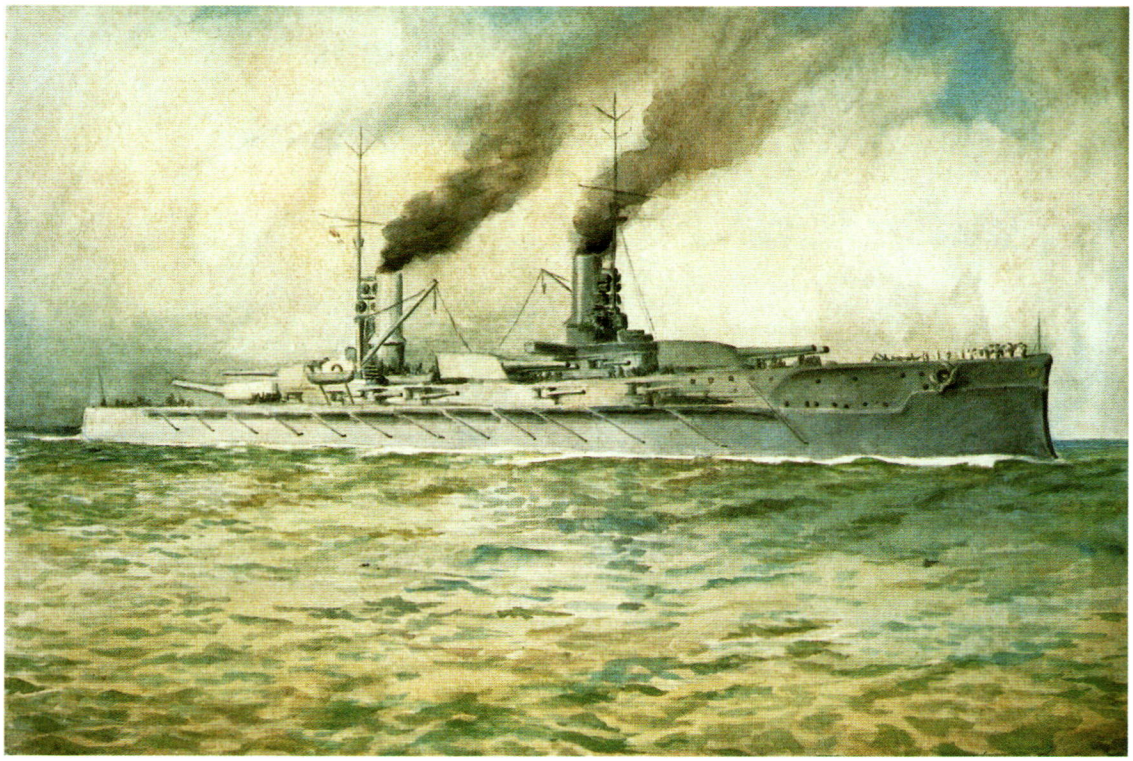

เรือรบเยอรมัน สีน้ำ
ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

“ถึงแม้เราจะทราบว่า ยังมีงานฝีพระหัตถ์อยู่อีก ซึ่งได้ส่งมาทูลเกล้าฯ ถวายจำนวนหนึ่ง เราก็ไม่สามารถทราบได้ว่าอยู่แห่งใด แต่ก็คงเป็นการคุ้มที่ภาพจำนวนน้อยนิดนี้ จะทำให้เรารู้จักอีกแง่หนึ่งของพระองค์”

(พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์)

ภาพสีน้ำ ทะเลสาบโคโม ทรงเขียนเมื่อเสด็จประเทศอิตาลี พุทธศักราช ๒๔๕๒

พระอัจฉริยภาพของ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ด้านศิลปะ

ฉวีงาม มาเจริญ

ดังที่ได้ ประจักษ์แน่ชัดโดยทั่วไปว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระปรีชาสามารถด้านศิลปกรรมเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะด้านจิตรกรรมนั้น ได้ทรงแสดงพระอัจฉริยภาพไว้เป็นภาพเขียนสีน้ำมัน จำนวน ๑๐๗ ภาพ ซึ่งแบ่งตามลักษณะได้ ๓ ลักษณะ คือลักษณะภาพแบบเหมือนจริง (Realism) ลักษณะภาพที่แสดงออกทางอารมณ์ (Expressionism) และลักษณะภาพแบบนามธรรม (Abstractionism) ภาพจิตรกรรมฝีพระหัตถ์ดังกล่าวนี้ เคยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำออกจัดแสดงในนิทรรศการต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้พระเกียรติคุณขจรไกล

พระอัจฉริยภาพด้านจิตรกรรมของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ส่วนหนึ่งเกิดจากความสนพระราชหฤทัย ทรงศึกษาค้นคว้าแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้ทรงคุณวุฒิ และทรงฝึกฝนจนทรงเชี่ยวชาญ อีกส่วนหนึ่งเป็นพระอุปนิสัยที่ถ่ายทอดมาทางสายพระโลหิตจากสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ซึ่งโดยทั่วไปแล้วมักจะกล่าวขานถึงพระราชกิจของพระองค์ด้านการทหารและการแพทย์ มิได้กล่าวถึงพระอุปนิสัยที่ทรงนิยมชมชอบงานศิลปะและพระปรีชาสามารถด้านจิตรกรรมของพระองค์มากนัก ความจริงได้ทรงศึกษาด้านศิลปะและมีงานฝีพระหัตถ์ปรากฏเป็นหลักฐานอยู่จำนวนหนึ่ง เป็นภาพจิตรกรรมสีน้ำและภาพลายเส้น

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ขณะยังทรงพระเยาว์และดำรงพระอิสริยยศสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดช ในรัชกาลที่ ๕ นั้น ได้ทรงศึกษาชั้นต้นที่โรงเรียนพระราชกุมารในพระบรมมหาราชวัง ทรงมีผลการเรียนดีเด่น แต่ไม่ปรากฏว่าได้ทรงศึกษาด้านศิลปะเป็นพิเศษหรือไม่ พุทธศักราช ๒๔๔๖ เมื่อพระชนมายุได้ ๑๒ พรรษา พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมชนกนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพระราชพิธีโสกันต์ รับพระราชทานพระสุพรรณบัฏ เฉลิมพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดช กรมขุนสงขลานครินทร์ ต่อมาได้เสด็จไปทรงศึกษาในทวีปยุโรป เมื่อ

พุทธศักราช ๒๔๔๘ พร้อมกับสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมขุนนครราชสีมา และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราไชย

ระหว่างที่ประทับอยู่ในทวีปยุโรปนั้น เป็นช่วงที่ทรงมีโอกาสได้สร้างสรรค์งานศิลปะ เนื่องจากได้ทอดพระเนตรสถานที่ต่าง ๆ อันมีความงดงามน่าประทับใจ ทั้งสภาพทางธรรมชาติ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และงานประณีตศิลป์ต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องบันดาลใจให้ผู้มีใจรักศิลปะทุกคนเกิดความคิดในการสร้างสรรค์ ปรากฏหลักฐานว่าเมื่อสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราไชย ประทับกับครอบครัวนายคอลเชสเตอร์-วีมส์ (Mr. Colchester-Wemyss) ณ เมืองเวสต์เบอรี ประเทศอังกฤษ เพื่อทรงศึกษาภาษาอังกฤษเพิ่มเติมก่อนเข้าศึกษาในโรงเรียนนั้นนายคอลเชสเตอร์-วีมส์ ได้จ้างครูพิเศษมาสอนการวาดเขียนถวาย และได้รายงานมายังประเทศไทยว่า

"...ทั้งสองพระองค์ทรงวาดรูปเก่ง แต่สำหรับทูลหม่อมมหิดลนั้นทรงมีพรสวรรค์ ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่าถึงขั้นอัจฉริยะ และเป็นสิ่งที่เป็นไปได้อย่างมากว่าวันหนึ่งคงจะทรงเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียง" [๑]

ในพุทธศักราช ๒๔๔๘ ซึ่งเป็นปีแรกที่ประทับอยู่ในประเทศอังกฤษนั้น สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ก็ทรงมีภาพเขียนฝีพระหัตถ์ส่งเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระบรมชนกนาถและสมเด็จพระราชชนนีของพระองค์ ตลอดจนส่งถึงพระบรมวงศ์ผู้ที่ทรงคุ้นเคย

หลังจากนั้นภาพฝีพระหัตถ์ของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ได้มีพัฒนาการยิ่งขึ้นพร้อมไปกับการศึกษาด้านการทหารของพระองค์ โดยในพุทธศักราช ๒๔๔๙ ทรงเข้าศึกษาที่โรงเรียนแฮร์โร (Harrow School) ระหว่างหยุดในฤดูร้อนได้เสด็จไปประทับที่แคว้นนอร์มองดี ประเทศฝรั่งเศส กับครอบครัวมินเซ็น (Minssen) ครูสอนภาษา

ไปรษณียบัตรที่ทรงระบายสีส่งถึงสมเด็จพระราชชนนี เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๔๘

ฝรั่งเศสของโรงเรียนแฮร์โร พุทธศักราช ๒๔๕๐ เสด็จไปทรงศึกษาวิชาทหารที่ประเทศเยอรมนี ที่นี่พระองค์ได้ประทับที่บ้านซึ่งนายร้อยเอก เอ็ก (Captain Eck) ผู้ทำหน้าที่พระอภิบาลจัดเตรียมถวายที่เมืองปอตสดัม (Potsdam) ทรงศึกษาที่โรงเรียนนายร้อยชั้นต้นของปอตสดัม ทั้งทรงศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะเพิ่มเติมที่บ้านอันเป็นที่ประทับควบคู่ไปด้วย และได้เสด็จไปทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ โดยมีผู้เชี่ยวชาญนำเสด็จ ๒ ปีต่อมาเมื่อทรงจบหลักสูตรชั้นต้นแล้ว ทรงเข้าศึกษา

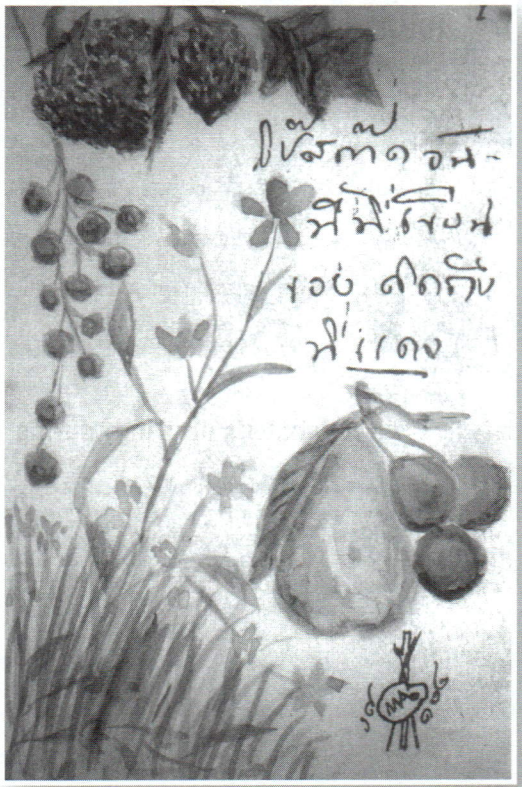

ไปรษณียบัตรที่ทรงส่งถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราไชย เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๔๘

[๑] *สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์, **สมเด็จเจ้าฟ้ามหิดลฯ และงานศิลปะ,** กรุงเทพฯ: บริษัทโรงพิมพ์กรุงเทพ (๑๙๘๔) จำกัด, ๒๕๕๑, หน้า ๙.*

หลักสูตรโรงเรียนนายร้อยชั้นสูงที่โกรสลิชเตอร์เฟลเด (Grosslichterfelde) เมื่อจบหลักสูตรของทหารบกแล้ว ทรงเปลี่ยนไปศึกษาวิชาการทหารเรือในปลายปีพุทธศักราช ๒๔๕๔ ที่โรงเรียนนายเรือเฟลนส์บูร์ก มุรวิก (The Naval Academy of Flensburg Mürwik) พุทธศักราช ๒๔๕๕ ได้เสด็จออกฝึกทางทะเลในเรือหลวง วิคตอเรีย หลุยส์ (H.M.S. Victoria Louise) เป็นเวลา ๑๐ เดือน โดยเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมเป็นต้นไป ย่านที่ทรงฝึก คือ ทะเลบอลติก ทะเลเหนือ มหาสมุทรแอตแลนติก หมู่เกาะอะซอร์ส แคนาดา สหรัฐอเมริกา และกลับทางแอฟริกา (หมู่เกาะแคนารี) สเปน พุทธศักราช ๒๔๕๗ ทรงสำเร็จการศึกษาแต่ยังมิได้ประจำการ พอดีกับเป็นช่วงเวลาเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก จึงต้องเสด็จกลับประเทศไทย โดยเสด็จไปที่ประเทศเดนมาร์กก่อน แล้วจึงเสด็จกลับประเทศไทยทางเรือ

ในช่วงเวลาที่ทรงศึกษานับตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๔๙ – ๒๔๕๗ ดังกล่าวมานั้น สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ได้ทรงเขียนภาพด้วยเทคนิคสีน้ำและภาพลายเส้นร่างด้วยหมึกดำ เป็นภาพทิวทัศน์อันงดงามของสถานที่ประทับ หรือสถานที่ซึ่งเสด็จไปเยือน ภาพสิ่งก่อสร้าง ภาพบุคคล ภาพเรือ ภาพจากจินตนาการ และภาพล้อเลียน ลักษณะภาพฝีพระหัตถ์ในส่วนที่เป็นภาพเหมือนจริงนั้น ภาพลายเส้นจะเขียนด้วยลายเส้นที่เฉียบคม แสดงถึงพระปรีชาสามารถและความมั่นพระทัยของพระองค์ ส่วนภาพสีน้ำก็ทรงให้แสงสีและเงาได้อย่างสมจริง ให้ความรู้สึกอ่อนหวานโรแมนติก ส่วนภาพล้อเลียนก็แสดงให้เห็นพระอารมณ์ขันและจินตนาการของผู้มีอารมณ์ศิลปิน ในช่วงที่ทรงศึกษาวิชาการทหารเรือนั้น สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงอธิบายไว้ในหนังสือเรื่อง **"สมเด็จเจ้าฟ้ามหิดลฯ และงานศิลปะ"** ว่า

"นักเรียนนายเรือทุกคนต้องเขียนสมุดจดหมายเหตุ มีข้อความและภาพ ๒ ชนิด

๑. สถานที่และเหตุการณ์ เช่น การแทนพระองค์ ร. ๖ ในพิธีพระบรมศพกษัตริย์แห่งเดนมาร์ก การไปเยือนโบสถ์ อาคารที่มีสถาปัตยกรรมงาม ๆ ทิวทัศน์ ฯลฯ

๒. ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางทหาร เช่น รูปเรือที่พบ เส้นทางเดินเรือเข้าเมืองท่า ฯลฯ สมุดของทูลหม่อมฯ มีจำนวน ๑๘๐ หน้า นอกจากข้อความมีภาพถ่าย ภาพวาด และไปรษณียบัตร สมุดของนักเรียนทุกคนจะต้องผ่านการตรวจของนายทหารปกครอง" [๒]

สมุดบันทึกส่วนพระองค์ดังกล่าวเป็นหลักฐานส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก เป็นอย่างดี และพระอัจฉริยภาพดังกล่าวก็เป็นประโยชน์ต่อการที่จะทรงบันทึกจดหมายเหตุของนักเรียนนายเรือ และทรงใช้คลายพระอารมณ์จากความเหนื่อยหน่ายต่อความยากลำบากของวิชาการทหารเรือด้วย เนื่องจากพระอุปนิสัยส่วนพระองค์นั้นโปรดทุกอย่างที่เป็นงานศิลปะอย่างยิ่ง ไม่ค่อยโปรดวิชาการทหารมากนัก เนื่องจากทรงทราบดีว่าไม่เหมาะกับสภาพพระพลานามัยของพระองค์ เคยทรงปรารภถึงเรื่องนี้กับทูตไทย ณ กรุงเบอร์ลิน เมื่อเสด็จกลับมาร่วมงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพุทธศักราช ๒๔๕๓ แต่ก็ทรงพระวิริยะอุตสาหะศึกษาเป็นอย่างดี จนสำเร็จตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระบรมชนกนาถ นอกจากนี้ไปรษณียบัตรที่ทรงเลือกซื้อส่งถึงพระบรมวงศ์ที่ทรงสนิทสนมคุ้นเคยบางภาพก็งดงาม บางภาพก็แสดงอารมณ์ขันอันแสดงถึงความเป็นศิลปินของพระองค์ ในการเลือกซื้อด้วย

ภาพเขียนฝีพระหัตถ์ของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ส่วนหนึ่งได้นำออกเผยแพร่สู่สายตาประชาชนทั่วไป ในหนังสือ **"สมเด็จเจ้าฟ้ามหิดลฯ และงานศิลปะ"** ซึ่งสมเด็จ

ภาพสีน้ำ ทะเลสาบที่ปอตสดัม เมืองที่ประทับทรงเขียนเมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๒

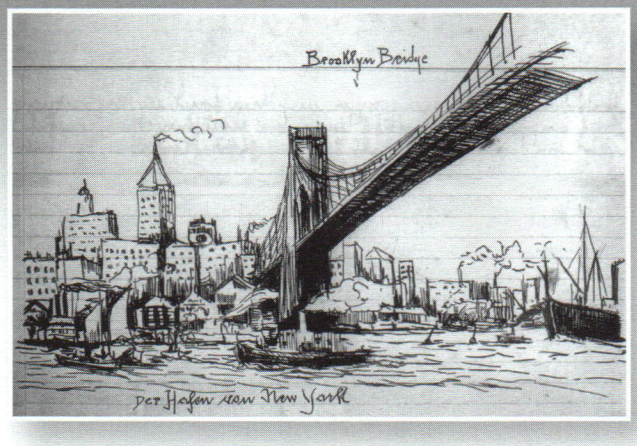

สะพานบรูคลินในท่าเรือนิวยอร์ก

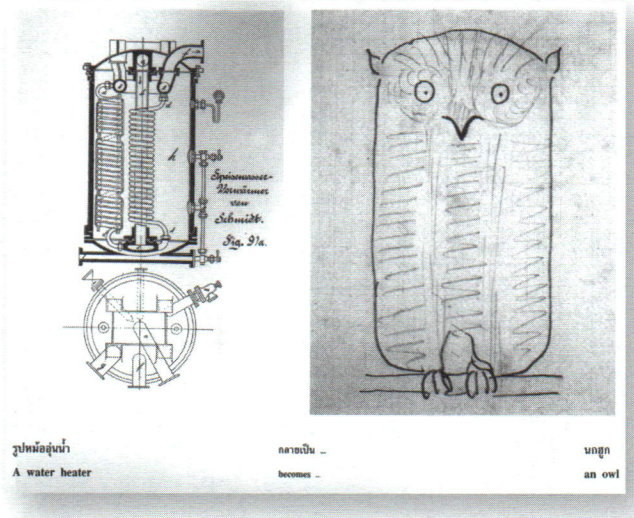

หม้อและนก รูปหม้ออุ่นน้ำ กลายเป็น นกฮูก

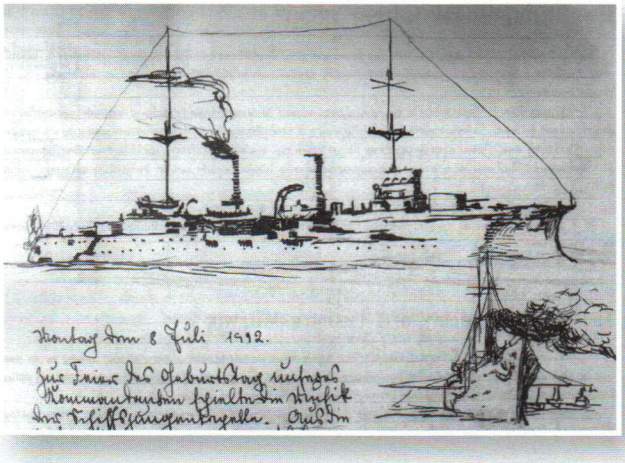

ภาพลายเส้น เรือหลวงวิคตอเรีย หลุยส์ ที่ประทับขณะออกฝึกทางทะเล

พระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงศึกษาค้นคว้ารวบรวม พิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๘ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์เป็นครั้งที่ ๒ เพื่อพระราชทานเป็นที่ระลึกในพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลสตมวาร พระราชทานพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๕๑ นอกจากภาพที่ปรากฏในหนังสือดังกล่าวนี้ ยังมีภาพเขียนฝีพระหัตถ์อีกส่วนหนึ่งที่ส่งมาทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระบรมชนกนาถ รัชกาลที่ ๕ ทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระราชชนนีของพระองค์และถวายพระบรมวงศ์ที่ทรงคุ้นเคย แต่ยังไม่มีการสำรวจสืบค้นว่าเก็บรักษาอยู่ที่ใด และเมื่อทรงรับราชการด้านการทหารและการแพทย์ในประเทศไทย ซึ่งมีพระภารกิจมาก ก็ไม่ปรากฏว่าทรงเขียนภาพอีกหรือไม่ อย่างไรก็ตาม ภาพฝีพระหัตถ์ที่ได้เผยแพร่มาแล้วนั้นก็ได้แสดงให้เห็นว่าพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะนั้นสูงส่งเพียงใด หากได้ทรงศึกษางานศิลปะโดยตรงอย่างเดียวประเทศไทยก็คงจะมีพระอัจฉริยศิลปินเลื่องชื่อตามที่นายวีมส์ผู้เป็นพระอภิบาลทำนายไว้โดยแน่แท้

บรรณานุกรม

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์. **เจ้าฟ้าทหารเรือ.** กรุงเทพฯ : บริษัทด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๕. (ฉบับพิมพ์ในวโรกาสครบรอบ ๑๐๐ ปี แห่งวันพระราชสมภพ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ๑ มกราคม ๒๕๓๕).

——. **ไปรษณียบัตรเจ้าฟ้า.** กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ฟ จำกัด, ๒๕๓๔. (พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบรอบ ๑๐๐ ปี แห่งวันพระราชสมภพ).

——. **สมเด็จเจ้าฟ้ามหิดลฯและงานศิลปะ.** กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์กรุงเทพฯ (๑๙๘๔) จำกัด, ๒๕๕๑ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสตมวาร พระราชทานพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง วันพฤหัสบดี ที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๑)

รางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดล
(Prince Mahidol Award Foundation)

คุณหญิงคณิตา เลขะกุล

วันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๒ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงนำผู้จะรับรางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดลเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ ท้องพระโรงพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

"รางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดล" เป็นรางวัลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้งขึ้นเป็นพระราชานุสรณ์ ถวายแด่สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปี แห่งวันพระราชสมภพ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ และอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์

รางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดล เป็นรางวัลที่มอบให้แก่บุคคลหรือองค์กรทั่วโลก ที่มีผลงานหรือผลวิจัยดีเด่นทางด้านการแพทย์ และการสาธารณสุข อันก่อให้เกิดประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติ เป็นประจำทุกปี ปีละ ๒ รางวัล แต่ละรางวัลประกอบด้วยเหรียญรางวัล ประกาศนียบัตร และเงินรางวัล ๕๐,๐๐๐ ดอลล่าร์สหรัฐ

วิธีการสรรหาผู้ที่สมควรได้รับรางวัล กระทำโดยให้นานาประเทศทั่วโลกเสนอชื่อมายังเลขาธิการมูลนิธิรางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดล ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งจะส่งให้คณะกรรมการที่ปรึกษาทางวิชาการ (Scientic Advisory Panel) กลั่นกรอง แล้วส่งต่อให้คณะกรรมการนานาชาติ (International Award Committee) ของมูลนิธิรางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดล ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งจะเดินทางเข้ามาประชุมในประเทศไทย พิจารณาเสนอชื่อผู้ที่สมควรได้รับรางวัล ให้คณะกรรมการมูลนิธิรางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดล ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นประธาน ตัดสินเป็นขั้นสุดท้าย ทั้งนี้ โดยตั้งอยู่บนความบริสุทธิ์ ยุติธรรม และไม่เลือกชนชั้น เชื้อชาติ ศาสนา และลัทธิการเมือง

ผู้ได้รับพระราชทานรางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดล พุทธศักราช ๒๕๓๕

สาขาการแพทย์ ได้แก่ เซอร์วิลเลียม ริชาร์ด ชาโบว์ดอลล์ จากสหราชอาณาจักร ผู้มีผลงานวิจัยดี

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง

เด่นทางคลินิกและระบาดวิทยา ว่าการสูบบุหรี่ทำให้เกิดมะเร็งปอด โรคของหัวใจและหลอดเลือด และโรคปอดเรื้อรังสูงกว่าบุคคลที่ไม่สูบบุหรี่

สาขาการสาธารณสุข ได้แก่ ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉิน หมินจาง จากสาธารณรัฐประชาชนจีน ผู้ประสบความสำเร็จในการรณรงค์ต่อต้านการสูบบุหรี่ ทำให้รัฐบาลยอมรับ และออกรัฐบัญญัติต่อต้านการสูบบุหรี่ ห้ามสูบบุหรี่ในที่สาธารณะ จีนมีผู้สูบบุหรี่ราว ๓๐๐ ล้านคน คาดว่าภายใน ๒๐-๓๐ ปี จะมีผู้เสียชีวิตจากโรคภัยเกี่ยวกับการสูบบุหรี่ประมาณ ๒ ล้านคนต่อปี อีกราว ๕๐ ล้านคน ป่วยจากโรคที่เกิดจากการสูบบุหรี่

พุทธศักราช ๒๕๓๖

สาขาการแพทย์ ได้แก่ ศาสตราจารย์ นายแพทย์จอห์น บี. สแตนเบอรี่ จากสหรัฐอเมริกา ผู้มีผลงานค้นคว้าวิจัยมาใช้แก้ปัญหาของโรคเกี่ยวกับต่อมไทรอยด์และการขาดสารไอโอดีนในคนจำนวนมากของหลายประเทศทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย

สาขาการสาธารณสุข ได้แก่ นายแพทย์ชิโร ดี. ดวาโดรส จากบราซิล ผู้มีผลงานดีเด่นในการกำจัดโรคโปลิโอหมดสิ้นไปจากทวีปอเมริกาใต้ ทำให้ชีวิตของเด็กๆ หลายสิบล้านคนพัฒนาดีขึ้น

พุทธศักราช ๒๕๓๗

สาขาการแพทย์ ได้แก่ ศาสตราจารย์ ดร.วิลเลียม เทรเกอร์ ชาวอเมริกัน ผู้มีผลงานวิจัยและพัฒนาวัคซีนป้องกันโรคมาลาเรียอย่างกว้างขวาง ปัจจุบันยังมีผู้ป่วยด้วยโรคมาลาเรียทั่วโลกปีละ ๒๗๐ ล้านคน เสียชีวิตปีละประมาณ ๑ ล้านคน

สาขาการสาธารณสุข ได้แก่ นายแพทย์โฮ วัง ลี ประเทศเกาหลีใต้ ผู้มีผลงานอันยิ่งใหญ่ในการค้นพบเชื้อไวรัสที่เป็นสาเหตุของโรคไข้เลือดออก ซึ่งทำให้การทำงานของไตล้มเหลว หรือไตวาย มาผลิตวัคซีนป้องกัน และควบคุมโรคให้แก่ประชากรที่ต้องเผชิญกับโรคนี้ได้นับร้อยล้านคน

พุทธศักราช ๒๕๓๘

สาขาการแพทย์ ได้แก่ ศาสตราจารย์ นายแพทย์อีกอน ดิคซ์ ฟัลลูซี จากประเทศสวีเดน ผู้วิจัยค้นพบฮอร์โมนเกี่ยวกับการเจริญพันธุ์ของสตรี

ศาสตราจารย์ ดร.คาร์ล ดีเจอราสซี่ จากประเทศสหรัฐอเมริกา ผู้ทำการสังเคราะห์ยาเม็ดคุมกำเนิดที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพอนามัยของสตรี

สาขาการสาธารณสุข ได้แก่ นายแพทย์เฟรด-เดริค ที. ซาย จากประเทศกายอานา ผู้นำหลักวิชาการเจริญพันธุ์มาประยุกต์ให้เกิดนโยบายวางแผนครอบครัวในประเทศกายอานา และประเทศต่างๆ ในทวีปแอฟริกาเป็นผลสำเร็จ

แพทย์หญิงนาฟิส ซาดิค จากประเทศปากีสถาน ผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายการวางแผนครอบครัวในประเทศที่กำลังพัฒนาได้สำเร็จ มีผลให้อัตราการเกิดของประชากรในประเทศเหล่านี้ลดลง ทำให้การพัฒนาคุณภาพและสุขภาพชีวิตดีขึ้น

ทั้ง ๔ ท่าน เป็นแพทย์และนักวิทยาศาสตร์ผู้เชี่ยวชาญด้านการวางแผนครอบครัว

พุทธศักราช ๒๕๓๙

สาขาการแพทย์ ได้แก่ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์ประสงค์ ตู้จินดา และแพทย์หญิงสุจิตรา นิมมานนิตย์ จากประเทศไทย ผู้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับโรคไข้เลือดออกจากเชื้อไวรัสเด็งกี่ ที่เคยทำให้อัตราการเสียชีวิตจากไข้เลือดออกในประเทศไทยถึงร้อยละ ๑๒ เมื่อ ๒๕ ปีก่อน ลดลงเหลือเพียงร้อยละ ๐.๕

สาขาการสาธารณสุข ได้แก่ ศาสตราจารย์ นายแพทย์วินเซนต์ พี. โดล ชาวอเมริกัน ผู้มีผลงานในการศึกษาวิจัย เพื่อนำมาบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด ความสำเร็จของนายแพทย์โดลมีความสำคัญอย่างยิ่งในการรณรงค์รักษาและฟื้นฟูผู้ใช้ยาเสพติดจำนวนนับล้านคนในโลก

พุทธศักราช ๒๕๔๐

สาขาการแพทย์ ได้แก่ ศาสตราจารย์ ดร.ซาโตชิ โอมูระ จากประเทศญี่ปุ่น และศาสตราจารย์ นายแพทย์ พี. รอย วาจิโลส จากสหรัฐอเมริกา ผู้ค้นพบตัวยารักษาโรคตาบอดจากพยาธิ ซึ่งเป็นโรคของประชาชนในแอฟริกาและอเมริกากลางมากกว่า ๒๐ ล้านคน ช่วยให้ผู้ป่วยรอดพ้นจากการตาบอดเป็นจำนวนล้าน ๆ คน

สาขาการสาธารณสุข ได้แก่ ศาสตราจารย์ นายแพทย์อัลเฟรด ซอมเมอร์ จากสหรัฐอเมริกา และศาสตราจารย์กิลเลอไม อาร์โรยาเว จากประเทศกัวเตมาลา ผู้ค้นพบวิธีป้องกันรักษาโรคตาบอดยามค่ำว่า หากเพิ่มปริมาณไวตามินเอแก่เด็กที่ขาดไวตามินเอ เด็กจะหายจากโรคตาบอดยามค่ำ เป็นผลให้สามารถป้องกันตาบอดในเด็กได้เป็นจำนวนล้าน ๆ คน

พุทธศักราช ๒๕๔๑

สาขาการแพทย์ ได้แก่ นายแพทย์เรเน่ จี. ฟาวา-โลโร จากประเทศอาร์เจนตินา ผู้ค้นพบวิธีการผ่าตัดต่อเส้นเลือดเลี้ยงหัวใจสำเร็จเป็นบุคคลแรกของโลก และพัฒนาวิธีการจนเจริญก้าวหน้า ใช้ได้ผลแพร่หลายไปทั่วโลก

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ฮาร์วี ดี. ไวท์ จากประเทศนิวซีแลนด์ ผู้ประสบความสำเร็จในการค้นพบวิธีรักษาเส้นเลือดหัวใจอุดตันเฉียบพลัน อันเป็นเหตุให้กล้ามเนื้อหัวใจขาดเลือด ด้วยการฉีดเอนไซม์เข้าไปละลายลิ่มเลือด ทั้งยังเผยแพร่ผลการศึกษานี้อย่างกว้างขวาง

สาขาการสาธารณสุข ได้แก่ ศาสตราจารย์ ดร.เคนเนดี เอฟ. ชอร์ตริด จากประเทศออสเตรเลีย ผู้ตรวจพบเชื้อไวรัสเอชไฟว์เอ็นวัน (H5N1) ที่เป็นต้นเหตุของโรคไข้หวัดนกระบาดในฮ่องกง

อันเป็นผลให้แพทย์หญิงมาร์กาเร็ต เอฟ. ซี. ชาน จากประเทศแคนาดา สามารถค้นพบวิธีป้องกันและควบคุมการระบาดของเชื้อไวรัสชนิดนี้ในฮ่องกงได้

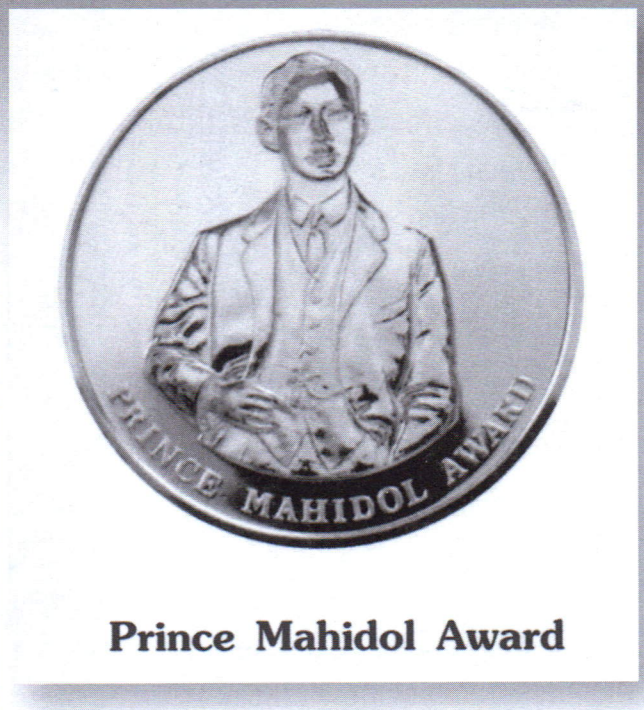

Prince Mahidol Award

พุทธศักราช ๒๕๔๒

สาขาการแพทย์ ได้แก่ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ อาร์. ปาล์มเมอร์ เบียสลี่ ชาวอเมริกัน ผู้ศึกษาวิจัยการเกิดโรคของไวรัสตับอักเสบบี และเชื้อดังกล่าวสามารถติดต่อได้จากแม่สู่ลูกในครรภ์ การเป็นพาหะของโรคมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการเกิดมะเร็งตับสูงถึง ๖๓ เท่าของคนที่ไม่มีเชื้อ ทำให้คิดค้นวัคซีนขึ้น และใช้แพร่หลายไปทั่วโลก

สาขาการสาธารณสุข ได้แก่ นายแพทย์ เอ. โอ. ลูคัส ชาวไนจีเรีย และนายแพทย์ทอร์ โกดัล ชาวนอร์เวย์ ผู้ริเริ่มผลักดันให้มีการจัดตั้งโครงการพิเศษเพื่อวิจัยโรคเมืองร้อนขึ้นอย่างโรคเรื้อน โรคเท้าช้าง โรคมาลาเรีย ที่เกิดกับคนยากจนหลายล้านคนในประเทศที่กำลังพัฒนา แถบเอเชีย แอฟริกา และอเมริกาใต้ จนนำไปสู่การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวัคซีนและยาใหม่ๆ

พุทธศักราช ๒๕๔๓

สาขาการแพทย์ ได้แก่ ศาสตราจารย์ เออเนสโต พอลลิต ชาวเปรู ผู้ค้นพบความสำเร็จของโภชนาการซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้และพฤติกรรมของเด็ก

ศาสตราจารย์ นายแพทย์เดวิด เจ. พี. บาร์เกอร์ ชาวอังกฤษ ผู้ศึกษาพบว่า การเกิดโรคหัวใจขาดเลือดในผู้ใหญ่ เป็นผลมาจากขบวนการปรับตัวต่อสภาพการขาดอาหารตั้งแต่เวลาที่ยังอยู่ในครรภ์

สาขาการสาธารณสุข ได้แก่ เซอร์ริชาร์ด ปิโต ชาวอังกฤษ ซึ่งผลสรุปจากการศึกษาวิเคราะห์ของท่านทำให้แพทย์ทั่วโลกหันมาทำการรักษาผู้ป่วยที่เป็นมะเร็งเต้านมด้วยยาทาม็อกซิเฟน

เซอร์เอียน ชาล์มเมอร์ ชาวอังกฤษ ผู้จัดตั้งองค์กรระหว่างประเทศขึ้น มีสมาชิก ๕๐ ประเทศ รวมทั้งประเทศไทย เพื่อศึกษาและทบทวนระบบสาธารณสุขทั่วโลกจนสำเร็จผลเป็นประโยชน์แก่ชาวโลก

พุทธศักราช ๒๕๔๔

สาขาการแพทย์ ได้แก่ เซอร์เดวิด จอห์น เวเธอร์ รอลส์ ชาวอังกฤษ ผู้ค้นพบความรู้พื้นฐานระดับโมเลกุล ตลอดจนพยาธิสรีรวิทยา และระบาดวิทยาของโรคธาลัสซีเมีย เกิดประโยชน์อย่างยิ่งแก่การวินิจฉัย การป้องกันและดูแลรักษาผู้ป่วยโรคธาลัสซีเมียนับล้านคนทั่วโลก

สาขาการสาธารณสุข ได้แก่ ศาสตราจารย์นายแพทย์แบรี่ เจมส์ มาร์แชล ชาวออสเตรเลีย ผู้ค้นพบเชื้อแบคทีเรียชนิดใหม่ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งของโรคกระเพาะอาหารอักเสบ และแผลในกระเพาะอาหาร สามารถรักษาด้วยยาปฏิชีวนะแทนการใช้ยาลดกรด

ศาสตราจารย์ ดร.แลม ชัยกิต ชาวมาเลเซีย ผู้ค้นพบไวรัสสายพันธุ์ใหม่ ซึ่งเป็นสาเหตุของโรคสมองอักเสบ ที่เกิดจากการแพร่ระบาดในหมูติดต่อมายังคนในประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ จากการศึกษาระบาดวิทยาของเชื้อไวรัสนี้ ทำให้ต้องฆ่าหมูนับแสนตัวเพื่อควบคุมโรค

พุทธศักราช ๒๕๔๕

สาขาการแพทย์ ได้แก่ ศาสตราจารย์ นายแพทย์โธมัส อี. สตาร์เซิล ชาวอเมริกัน เป็นบุคคลแรกที่ผ่าตัดปลูกถ่ายตับสำเร็จ

เซอร์รอย คาล์น ชาวอังกฤษ เป็นผู้ค้นพบและพัฒนายากดภูมิต้านทานชนิดใหม่ ส่งผลให้การผ่าตัดปลูกถ่ายอวัยวะเพื่อรักษาผู้ป่วยกรณีอวัยวะล้มเหลวระยะสุดท้ายมีประสิทธิภาพ และแพร่หลายไปทั่วโลก

สาขาการสาธารณสุข ได้แก่ ดร.มัวริส อาร์. ฮิลเลแมน ชาวอเมริกัน ผู้บุกเบิกค้นคว้าวิจัยในการผลิตวัคซีนป้องกันโรคต่างๆ ๓๖ ชนิด เช่น วัคซีนป้องกันโรคเยื่อหุ้มสมองอักเสบ โรคคางทูม โรคหัด โรคหัดเยอรมัน โรคไวรัสตับอักเสบ เป็นต้น วัคซีนป้องกันโรคหัดช่วยลดจำนวนเด็กที่เคยเสียชีวิตปีละ ๘ ล้านคน เหลือเพียง ๑ ล้านคน

แพทย์หญิงเฮเลนา มาเคลา ชาวฟินแลนด์ ผู้พัฒนาวัคซีนป้องกันโรคเยื่อหุ้มสมองอักเสบ สามารถลดจำนวนเด็กเสียชีวิตด้วยโรคนี้ ในสหรัฐอเมริกา แคนาดา และอีกหลายประเทศในทวีปยุโรป ปีละ ๓ แสนคน และได้พัฒนาวัคซีนป้องกันโรคปอดบวมที่เกิดจากเชื้อนิวโมค็อกคัล สามารถลดจำนวนผู้เสียชีวิตได้ปีละกว่าหนึ่งล้านคน

พุทธศักราช ๒๕๔๖

สาขาการแพทย์ ได้แก่ "กลุ่มคณะร่วมวิจัยสมุนไพรชิงเฮาซู เพื่อพัฒนาเป็นยารักษาโรคมาลาเรียของสาธารณรัฐประชาชนจีน" การศึกษาวิจัยของกลุ่มคณะร่วมวิจัยสมุนไพรชิงเฮาซู มีผลให้ค้นพบยารักษาโรคมาลาเรียชนิดใหม่ สามารถช่วยชีวิตผู้ป่วยทั่วโลกได้มากกว่า ๑๐ ล้านคน ตลอดเวลา ๒๐ ปีที่ผ่านมา

สาขาการสาธารณสุข ได้แก่ ศาสตราจารย์นายแพทย์เฮอร์เบิร์ต แอล นีเดิลแมน ชาวอเมริกัน ผู้ค้นพบว่า การที่เด็กได้รับสารตะกั่วแม้ปริมาณน้อยแต่ติดต่อกันเป็นเวลานาน จะมีผลกระทบทำให้สมองและระบบประสาทเกิดความผิดปรกติไปตลอดชีวิตและแก้ไขไม่ได้ เป็นเหตุให้ระดับทางปัญญา หรือไอคิวต่ำลง ตลอดจนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมและสุขภาพจิตด้วย ผลการค้นพบพิษภัยของสารตะกั่วทำให้มีการรณรงค์ให้ลดการใช้สารตะกั่วลง ก่อประโยชน์แก่สุขภาพอนามัยของประชากรนับพันล้านคนทั่วโลก

พุทธศักราช ๒๕๔๗

สาขาการแพทย์ ได้แก่ ศาสตราจารย์ นอร์แมน ชาร์ทอเรียน ชาวเยอรมัน ผู้มีผลงานก่อประโยชน์แก่สุขภาพทางกายและจิตใจของมวลมนุษยชาติ คือ ช่วยให้ผู้ป่วยจิตเวชทั่วโลกดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับคนปรกติได้อย่างเหมาะสม และมีคุณภาพชีวิตที่ดี

สาขาการสาธารณสุข ได้แก่ ศาสตราจารย์นายแพทย์โจนาทาน เอ็ม. ซาเมท ชาวอเมริกัน มีผลงานที่ทำให้โลกตื่นตัว และตระหนักถึงปัญหาที่เกิดจากมล-

ภาวะในอากาศ นำไปสู่มาตรการควบคุมมลภาวะ และป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมจากมลพิษในอากาศ ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สุขภาพอนามัยของมหาชนทั่วไป

พุทธศักราช ๒๕๔๘

สาขาการแพทย์ ได้แก่ ศาสตราจารย์ ยูยีน โกลวาสเซอร์ จากสหรัฐอเมริกา ผู้มีผลงานการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับฮอร์โมนซึ่งเป็นตัวกระตุ้นการสร้างเม็ดเลือดแดง ที่เชื่อว่ามีอยู่ในกระแสเลือด และไตเป็นอวัยวะที่สร้าง

สาขาการสาธารณสุข ได้แก่ ศาสตราจารย์นายแพทย์ฮารัลด์ ซัวร์ เฮาเซน จากสหพันธสาธารณรัฐเยอรมนี ผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับโรคมะเร็งปากมดลูก นำไปสู่การพัฒนายาและวิธีการรักษาโรคใหม่ๆ ที่ช่วยรักษาชีวิตของผู้หญิงทั่วโลก รวมทั้งการพัฒนาวัคซีนสำหรับป้องกันการติดเชื้อไวรัสชนิดนี้

พุทธศักราช ๒๕๔๙

สาขาการแพทย์ ได้แก่ ศาสตราจารย์ นายแพทย์สแตนลีย์ จี. ชูลท์ช จากสหรัฐอเมริกา เป็นบุคคลแรกที่ค้นพบความรู้พื้นฐานว่า น้ำตาลช่วยให้การดูดซึมเกลือโซเดียมในลำไส้เล็กดีขึ้น ซึ่งนำไปสู่การใช้เครื่องดื่มเกลือแร่รักษาโรคภาวะขาดน้ำในผู้ป่วยอุจจาระร่วง

สาขาการสาธารณสุข ได้แก่ นายแพทย์เดวิด อาร์. นาลิน จากสหรัฐอเมริกา นายแพทย์ริชาร์ด เอ. แคช จากสหรัฐอเมริกา และนายแพทย์ดิลิป มหาลานาบิส จากประเทศอินเดีย ประสบความสำเร็จในการค้นคว้าและพัฒนาการใช้เครื่องดื่มเกลือแร่ รักษาภาวะขาดน้ำในผู้ป่วยอุจจาระร่วงได้อย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยรักษาชีวิตผู้ป่วยจากโรคท้องร่วง

พุทธศักราช ๒๕๕๐

สาขาการแพทย์ ได้แก่ ศาสตราจารย์ ดร.อักเซล อูลส์ริช จากสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ผู้คิดค้นยาต้านยีนมะเร็งเต้านม ซึ่งเป็นยาที่ไม่ส่งผลร้ายต่อเซลล์ปรกติ ทำให้ผลข้างเคียงของการรักษาโรคมะเร็งลดลง มีความปลอดภัยมากขึ้น

สาขาการสาธารณสุข ได้แก่ ศาสตราจารย์นายแพทย์เบซิล สจ๊วต เฮนเซล จากประเทศออสเตรเลีย ผู้มีบทบาทสำคัญในการผลักดันโครงการรณรงค์แก้ไขปัญหาโรคขาดสารไอโอดีนระดับโลก

(ซ้าย) ศาสตราจารย์ นายแพทย์ แซจิโอ เอ็นริเก้ เฟเรย์ร่า (กลาง) นายแพทย์หยู หย่งซิน (ขวา) ศาสตราจารย์ นายแพทย์มิชิอากิ ทากาฮาชิ ผู้ได้รับพระราชทานรางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดลประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๑

นายแพทย์ชานดุ้ก รูอิทจากประเทศเนปาล ผู้พัฒนาวิธีผ่าตัดต้อกระจกแบบที่ไม่ต้องเย็บ และพัฒนาการผลิตเลนส์ตาเทียมที่มีคุณภาพสูงในประเทศกำลังพัฒนา โดยมีราคาถูกกว่าเลนส์ตาเทียมที่นำเข้าถึง ๕๐ เท่า

พุทธศักราช ๒๕๕๑

สาขาการแพทย์ ได้แก่ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์แซจิโอ เอ็นริเก้ เฟเรย์ร่า จากประเทศบราซิล ผู้ค้นพบยาลดความดันโลหิตสูง และยาต้านการอักเสบที่ไม่ใช่สเตียรอยด์ ช่วยชีวิตผู้ป่วยหลายร้อยล้านคนทั่วโลก

สาขาการสาธารณสุข ได้แก่ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์มิชิอากิ ทากาฮาชิ จากประเทศญี่ปุ่น ผู้ค้นคว้าวิจัยวัคซีนป้องกันไข้อีสุกอีใสในเด็ก ช่วยลดอัตราการตายจากไข้อีสุกอีใสของเด็กนับร้อยล้านคนทั่วโลก

ศาสตราจารย์ นายแพทย์หยู หย่งซิน จากสาธารณรัฐประชาชนจีน ผู้ศึกษาค้นคว้าและพัฒนาวัคซีนป้องกันโรคไข้สมองอักเสบในเด็ก ช่วยให้ผู้ป่วยทั่วภาคพื้นทวีปเอเชียรอดพ้นจากการเสียชีวิตและพิการได้หลายร้อยล้านคน

"รางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดล" ที่จัดตั้งขึ้นตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๓๕ นับเป็นระยะเวลา ๑๗ ปี มีบุคคลหรือองค์กรได้รับพระราชทานรางวัลนี้แล้ว ๕๑ รายในจำนวนนี้มี ๒ ราย ที่ได้รับรางวัลโนเบลในเวลาต่อมา คือ ศาสตราจารย์ นายแพทย์แบรี่ เจมส์ มาร์แชล และศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์ฮารัลด์ ซัวร์ เฮาเซน

แนวคิดเกี่ยวกับพระอดีตพุทธเจ้าและพระอนาคตพุทธเจ้าที่พระพุทธปรางค์วัดพิชัยญาติการาม

*เนื้ออ่อน ขรัวทองเขียว**

ภาพที่ ๑ ภาพถ่ายเก่าแสดงแผนผังของวัดพิชัยญาติการาม ที่มีพระพุทธปรางค์เป็นประธานของวัด ที่มา : Kahl Dohring, Buddhist Temples of Thailand An Architectonic Introduction (Bangkok : White Lotus, 2000), 80.

ถ้าใครผ่านไปมาแถวเชิงสะพานพุทธฯ ฝั่งธนบุรี คงมองเห็นยอดพระปรางค์ที่สูงตระหง่าน ท่ามกลางบ้านเรือนของประชาชนในแถบนั้น พระปรางค์องค์ดังกล่าว เป็นสิ่งก่อสร้างที่เป็นประธานของวัดพิชัยญาติการาม วัดพิชัยญาติการามเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร เดิมเป็นวัดร้าง สมเด็จเจ้าพระยามหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) เป็นผู้ปฏิสังขรณ์ใน พ.ศ. ๒๓๘๔ ขณะเป็นพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา เป็นเจ้าพระยาพระคลังในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้าและถวายเป็นพระอารามหลวงโดยได้รับพระราชทานนามว่า **"วัดพระยาญาติการาม"** (กรมศิลปากร, ๒๕๒๕ : ๒๔๕) ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์ ได้พระราชทานนามใหม่ว่า **"วัดพิชัยญาติการาม"** เพื่อให้พ้องกับราชทินนามของผู้สร้าง

แผนผังของวัดพิชัยญาติการามหันหน้าไปทางทิศเหนือด้านคลองสาธารณะติดกับถนนสมเด็จเจ้าพระยา การวางผังสิ่งก่อสร้างภายในวัดมุ่งเข้าสู่พระพุทธปรางค์ ที่เป็นประธานของวัด *(ภาพที่ ๑)* เมื่อศึกษาถึงรายละเอียดของการวางผังที่มีลักษณะเป็นพระปรางค์วางอยู่บนฐานไพทีเดียวกันจำนวน ๔ องค์ ซึ่งเป็นลักษณะที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ประกอบกับภายในปรางค์ประธาน มีการประดิษฐานพระพุทธรูปจำนวน ๔ องค์หันหลังชนกันซึ่งน่าจะเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องพระอดีตพุทธเจ้า อีกทั้งปีกปรางค์ด้านทิศตะวันออกและตะวันตกประดิษฐานรูปเคารพที่เชื่อว่า

* *มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต*

เป็นพระศรีอาริยเมตไตรและรอยพระพุทธบาทจำนวน ๔ รอยตามลำดับ คล้ายกับเป็นการย้ำให้เห็นถึงความเชื่อในเรื่องพระอดีตพุทธเจ้าและพระอนาคตพุทธเจ้า ในที่นี้ผู้เขียนมีความสนใจศึกษารูปแบบของพระพุทธปรางค์ที่สอดคล้องกับคติความเชื่อเกี่ยวกับพระอดีตพุทธเจ้าและพระอนาคตพุทธเจ้า

รูปแบบของพระพุทธปรางค์ที่วัดพิชัยญาติการาม

คำว่า *"ปรางค์"* เป็นเจดีย์ประเภทหนึ่งที่คลี่คลายมาจากรูปแบบของปราสาทขอมแต่มีความโปร่งเพรียวกว่า *(สันติ เล็กสุขุม, ๒๕๔๕ : ๓๓)* คำว่า "พระพุทธ-ปรางค์" สันนิษฐานว่ามีที่มาจากปรางค์ที่มีการประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ภายใน *(ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ๒๕๔๗ : ๑๒๒)* พระพุทธปรางค์ที่วัดพิชัยญาติการามปัจจุบันประกอบไปด้วยพระปรางค์ ๔ องค์ ตั้งอยู่บนฐานไพทีเดียวกันและมีบันไดเดินเชื่อมต่อถึงกันได้ *(ภาพที่ ๒)*

ภาพที่ ๒ พระพุทธปรางค์ที่วัดพิชัยญาติการาม ถ่ายจากด้านตะวันออกเฉียงใต้

พระปรางค์ด้านทิศใต้

เป็นเจดีย์ทรงปรางค์ขนาดเล็ก *(ภาพที่ ๓)* แยกออกจากกลุ่มพระปรางค์ ๓ องค์ที่วางเรียงกันในแนวตะวันออก – ตะวันตก รูปแบบของปรางค์ ประกอบด้วยฐานประทักษิณเพิ่มมุมไม้ยี่สิบขนาดเตี้ยๆ มีบันไดทางลงด้านทิศใต้ ต่อด้วยชุดฐานสิงห์ซ้อนลดหลั่นกันจำนวน ๓ ฐาน เรือนธาตุมีการประดับจระนำซุ้มทั้ง ๓ ด้านซ้อนกัน ๒ ชั้นและมีการเพิ่มมุมต่อเนื่องกับส่วนฐานเหนือขึ้นไปเป็นชั้นรัดประคดต่อด้วยเรือนชั้นซ้อนกันจำนวน ๗ ชั้น สัดส่วนของปรางค์สูงเพรียว รูปแบบโดยรวมเป็นพระปรางค์แบบต้นรัตนโกสินทร์ที่มีวิวัฒนาการมาจากเจดีย์ทรงปรางค์ในสมัยอยุธยาตอนปลายที่มีการนำฐานสิงห์ซ้อนลดหลั่นกัน ๓ ฐาน และนิยมทำฐานล่างให้เป็นลานประทักษิณ รวมทั้งการประดับเรือนชั้นซ้อนแต่ละชั้นด้วยกลีบขนุนและบันแถลงแนบติดกับพื้นหลัง

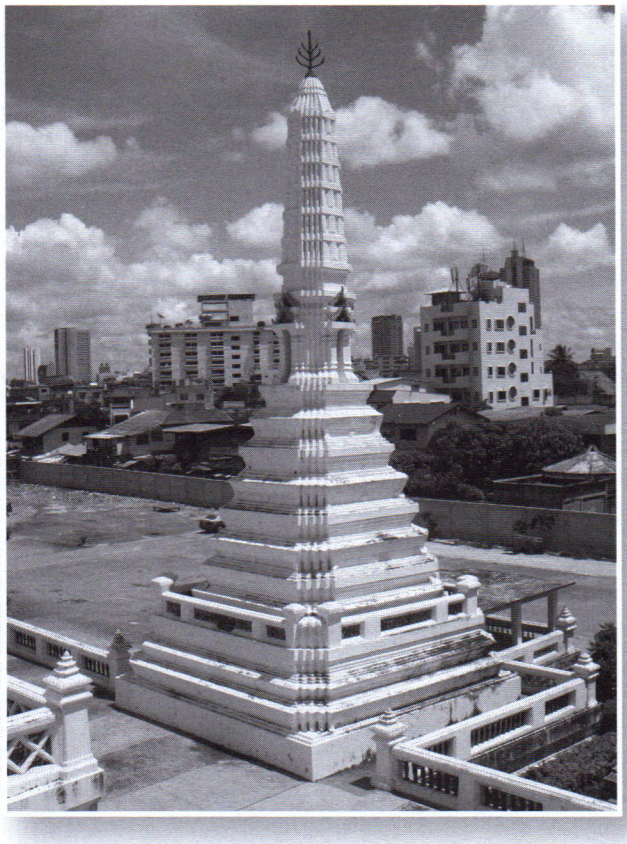

ภาพที่ ๓ พระปรางค์ด้านทิศใต้

พระปรางค์องค์กลาง

ส่วนที่เรียกว่า *"ปรางค์"* ควรเรียกได้เฉพาะส่วนยอด เพราะเป็นการนำพระปรางค์ไปวางซ้อนกันบนปราสาทที่มีมุขลดยื่นออกมาทั้ง ๔ ด้าน ตัวปราสาทประกอบด้วยฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ๑ ชั้น ต่อด้วยเรือนธาตุในผังเพิ่มมุมที่มีการยกเก็จรับมุขที่ยื่นออกมาและเจาะช่องทำเป็นประตูและมีบันไดทอดออกไปทั้ง ๔ ทิศ มีการทำเสาหลอกติดผนังและประดับกาบพรมศรและประติมากรรมรูปยักษ์ถือกระบอง หลังคาทรงจั่วมุงกระเบื้องซ้อนกัน ๓ ชั้น *(ภาพที่ ๔)* แต่ละชั้นประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ที่มีลักษณะเป็นนกเจ่า *(มีลักษณะเป็นสัตว์ผสม ปากเป็นนกและหงอนเป็นนาค)* หน้าบันมีงานปูนปั้นเป็นลายพรรณพฤกษา ตรงกลางเจาะซุ้มเลียนแบบซุ้มประตูด้านล่าง เหนือคานประตูใต้กรอบหน้าบันของทุกชั้น ทำเป็นชั้นรัดประคดประดับ

ภาพที่ ๔ รายละเอียดของหน้าบันพระปรางค์องค์กลาง

ภาพที่ ๖ ปรางค์เล็กด้านทิศตะวันออก ประดิษฐานพระศรีอาริยเมตไตร

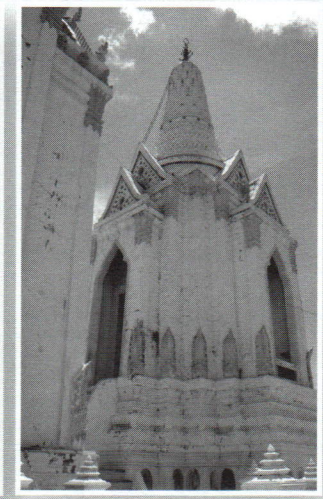

ภาพที่ ๗ ปรางค์เล็กด้านทิศตะวันตก ประดิษฐานรอยพระพุทธบาท

ภาพที่ ๘ พระศรีอาริยเมตไตร ประดิษฐานอยู่ในพระปรางค์เล็กด้านทิศตะวันออก

ภาพที่ ๕ ภายในพระพุทธปรางค์ประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่งหันหลังชนกัน หันพระพักตร์ออกทั้ง ๔ ทิศ

ขอบด้วยใบกระจังและปูนปั้นรูปเทวดานั่งพนมมือโดยรอบ ชั้นบนสุดต่อด้วยปราสาทซ้อนชั้นจำนวน ๖ ชั้น และนภศูล รูปทรงโดยรวมของส่วนยอดปรางค์ประธานมีลักษณะใหญ่อ้วนป้อมคล้ายกับปรางค์สมัยอยุธยาตอนปลาย เช่น พระปรางค์วัดระฆังฯ

แผนผังภายในของพระพุทธปรางค์เป็นรูปแปดเหลี่ยม มีการก่อเสาขนาดใหญ่เว้นช่องให้พอเดินลอดได้ทั้ง ๔ เสา ผนังเจาะซุ้มรูปกลีบบัวสันนิษฐานว่าน่าจะเคยประดิษฐานพระพุทธรูปมาก่อนแต่ปัจจุบันไม่เหลือร่องรอย ตรงกลางมีฐานชุกชีประดิษฐานพระพุทธรูปปางสมาธิจำนวน ๔ องค์หันหลังชนกัน *(ภาพที่ ๕)* ปัจจุบันมีป้ายบอกพระนามของพระพุทธรูปดังนี้ องค์ที่หันพระพักตร์ไปทางทิศเหนือคือพระกัสสปะ ทิศตะวันออกคือพระโคตมะ ทิศใต้คือพระกกุสันธะ ทิศตะวันตกคือพระโกนาคม

พระปรางค์ด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก

ตั้งอยู่บนฐานไพทีเดียวกันกับปรางค์ประธาน เรียงตามแนวทิศตะวันออก – ตะวันตก *(ภาพที่ ๖ และ ๗)* ปรางค์ทั้ง ๒ องค์มีลักษณะคล้ายกันกับปรางค์ประธาน แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีการลดรายละเอียดงานประดับต่าง ๆ เช่น ปูนปั้นรูปครุฑ เทวดา ฯลฯ ส่วนยอดแทนที่จะเป็นปราสาทชั้นซ้อนกลับทำเป็นลายกลีบบัวโดยรอบ ภายในพระปรางค์ด้านทิศตะวันออกประดิษฐานพระศรีอาริยเมตไตร *(ภาพที่ ๘)* มีลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ประทับนั่งปางสมาธิหัน

ภาพที่ ๙ รอยพระพุทธบาทจำนวน ๔ รอย วางขนานกันภายในพระปรางค์ทิศตะวันตก

พระพักตร์ไปทางปรางค์ประธาน ครองจีวรห่มเฉียง และประดับเครื่องทรงแบบจักรพรรดิ พระปรางค์ด้านทิศตะวันตกประดิษฐานพระพุทธบาทจำนวน ๔ รอย วางขนานกัน แต่ละรอยมีขนาดลดหลั่นกัน *(ภาพที่ ๙)*

แผนผังของพระพุทธปรางค์ที่วัดพิชัยญาติการาม

จากการศึกษาภาพถ่ายเก่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว *(ภาพที่ ๑๐)* ยังคงแลเห็นพระปรางค์องค์เล็กทางด้านทิศเหนือ ซึ่งน่าจะมีขนาดและรูปทรงคล้ายพระปรางค์ด้านทิศใต้ ในบันทึกของคาร์ล ดีอห์ริ่ง ผู้ถ่ายภาพระบุว่าพระปรางค์กลุ่มนี้ประกอบ ไปด้วยปรางค์จำนวน ๕ องค์ *(Kahl Dohring, 2000 : 83)* แต่ปัจจุบันเหลือเพียง ๔ องค์โดยไม่ปรากฏปรางค์เล็กที่อยู่ด้านทิศเหนือ เมื่อย้อนดูประวัติการสร้างวัดพบว่าภายหลังการสร้างแล้วเสร็จและถวายเป็นพระอารามหลวงในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า แล้วมีประวัติการปฏิสังขรณ์อย่างน้อยจำนวน ๒ ครั้ง ได้แก่ ครั้งแรกในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังที่กล่าวไปแล้ว ครั้งต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๗ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงดำรงตำแหน่งมรรคนายก ได้ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถและพระปรางค์ ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง พร้อมด้วยสมาชิกในสกุลบุนนาคได้เข้าร่วมด้วย (กรมศิลปากร, ๒๕๒๕ : ๒๔๖) *และได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบครั้งสำคัญโดยการรื้อพระปรางค์ด้านทิศเหนือที่ชำรุดหักพังจนไม่สามารถปฏิสังขรณ์ได้ออก โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประทาน*

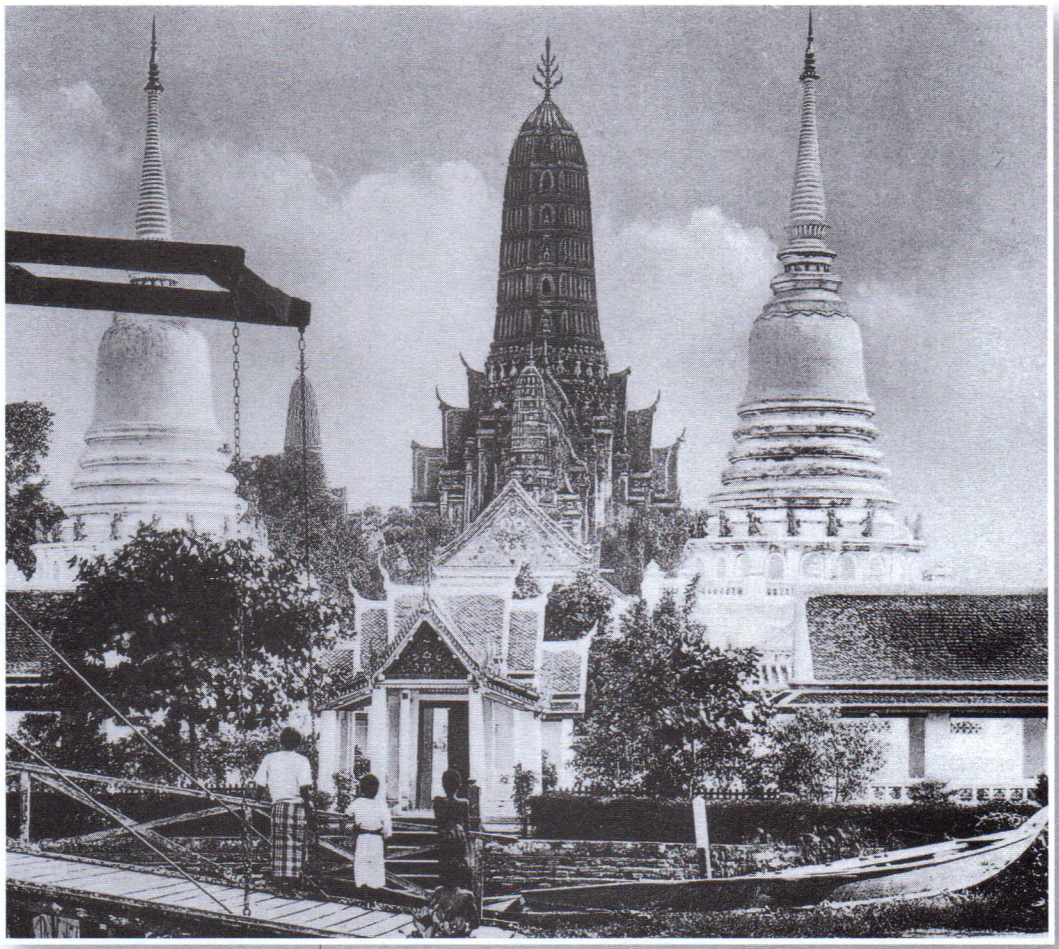

ภาพที่ ๑๐ ภาพถ่ายเก่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มา: Kahl Dohring, Buddhist Temples of Thailand An Architectonic Introduction (Bangkok: White Lotus, 2000),173.

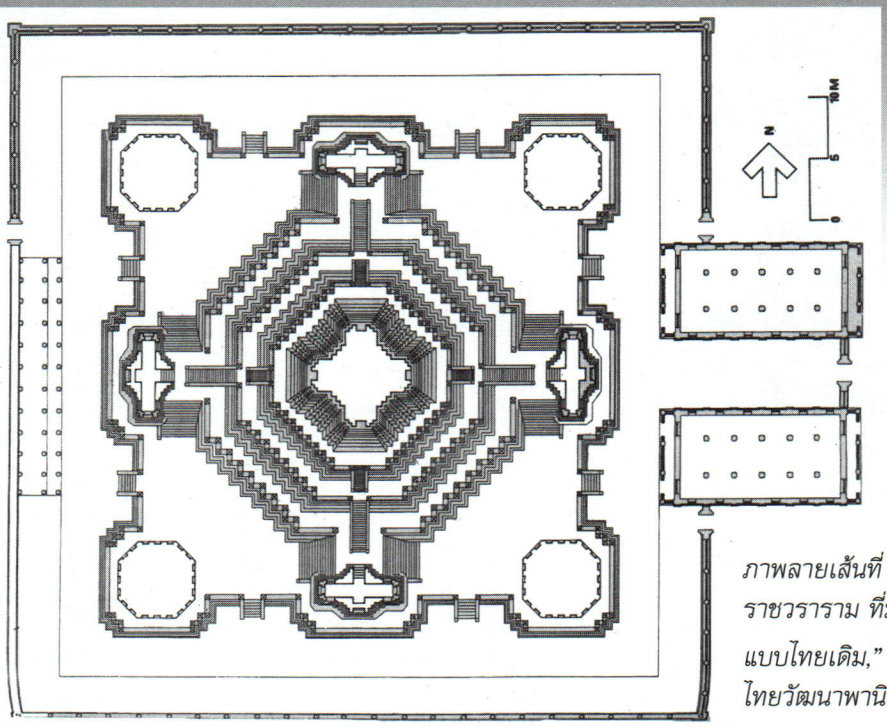

*ภาพลายเส้นที่ ๑ แผนผังของพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม ที่มา : โชติ กัลยาณมิตร, "สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม," **ลักษณะไทย** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), ๒๔๙.*

พระอนุญาตให้รื้อและปรับเป็นลานใหญ่ (แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่มที่ ๑๕ : ๒๔๗) การปฏิสังขรณ์ในครั้งนั้นจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เหลือพระปรางค์เพียง ๔ องค์ดังที่เห็นในปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาถึงแผนผังเมื่อแรกสร้างพระพุทธปรางค์ที่วัดพิชัยญาติการามพบว่ามีลักษณะคล้ายกับพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม กล่าวคือมีการสร้างพระปรางค์ ๕ องค์บนฐานไพทีเดียวกัน *(ภาพลายเส้นที่ ๑)* โดยเน้นให้ปรางค์ประธานที่อยู่ตรงกลางมีขนาดใหญ่และมีพระปรางค์เล็กประกอบทั้ง ๔ มุม แต่ที่วัดพิชัยญาติการามตำแหน่งของพระปรางค์เล็กทั้ง ๔ องค์ถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นปรางค์ประจำทิศ เป็นไปได้ว่าแผนผังเดิมของพระปรางค์วัดพิชัยญาติการามอาจได้รับแรงบันดาลใจมาจากแผนผังของพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม ที่ปฏิสังขรณ์ร่วมสมัยกัน

แนวคิดเรื่องพระอดีตพุทธเจ้าและพระอนาคตพุทธเจ้าที่วัดพิชัยญาติการาม

พระอดีตพุทธเจ้าเป็นความเชื่อที่มีอย่างต่อเนื่องยาวนานในสังคมไทย เป็นความเชื่อที่ว่ามีพระพุทธเจ้าจำนวนมากมายได้ตรัสรู้ในโลกก่อนพระศากยโคดมนับตั้งแต่กัลป์อันประมาณมิได้ *(เสฐียรโกเศศ, ๒๕๑๘ : ๒๗)* ความเชื่อนี้ปรากฏในคัมภีร์ภาษาบาลีนิกายเถรวาทหลายฉบับ เช่น พุทธวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงความเก่าแก่ของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและความอุตสาหะในการบำเพ็ญบารมีของผู้ที่จะบรรลุเป็นพระพุทธเจ้า

พระอดีตพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธวงศ์มีจำนวน ๒๘ พระองค์ เริ่มต้นจากพระตัณหังกโร เรียงตามลำดับลงมาจนถึงพระกัสสโป รวมจำนวน ๒๗ พระองค์ นับรวมถึงพระศากยมุนีจึงมีจำนวนเต็ม ๒๘ พระองค์ *(พระรัตนปัญญาเถระ, ๒๕๐๑ : ๑๓ – ๒๖)* จำนวนของพระอดีตพุทธเจ้าที่ได้รับการกล่าวถึงมีหลายจำนวน เช่น ๕, ๗, ๒๔ และ ๒๘ ขึ้นอยู่กับคัมภีร์แต่ละฉบับ พระอดีตพุทธเจ้าจำนวน ๕ พระองค์ในภัทรกัลป์ได้แก่ กกุสันโธ โกนาคม กัสสปะ โคตมะ และเมตไตรยะ ดูจะได้รับการกล่าวถึงมากเป็นพิเศษ เหตุที่เน้นถึงพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์นี้มากกว่ากัลป์อื่น ๆ น่าจะมาจากการที่เป็นพระอดีตพุทธเจ้าประจำกัลป์ปัจจุบันนั่นเอง *(ประคอง นิมมานเหมินท์, ๒๕๔๐ : ๙๘)*

ในด้านของงานศิลปกรรม พระอดีตพุทธเจ้าปรากฏเป็นงานประติมากรรมและจิตรกรรมมาอย่างต่อเนื่อง และการสร้างรอยพระพุทธบาทซ้อนกันจำนวน ๔

รอยเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพระอดีตพุทธเจ้าเช่นกัน *(นันทนา ชุติวงศ์, ๒๕๓๓ : ๓๘)* การทำประติมากรรมรูปพระอดีตพุทธเจ้าหันหลังชนกัน ๔ พระองค์เป็นที่นิยมอย่างมากโดยเฉพาะศิลปะพุกามของพม่า สมัยสุโขทัยคงมีการรับรู้ถึงคติดังกล่าวโดยปรากฏหลักฐานเป็นงานประติมากรรมภายในเจดีย์รายที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว เมืองศรีสัชนาลัย ในสมัยอยุธยาแนวคิดเรื่องพระอดีตพุทธเจ้าได้รับการถ่ายทอดเป็นงานจิตรกรรมตามคูหาพระปรางค์วัดสำคัญๆ อย่างต่อเนื่องเช่นที่วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์แนวคิดเรื่องพระอดีตพุทธเจ้ายังได้รับการสืบทอดเรื่อยมา เช่น จิตรกรรมที่วิหารหลวงวัดสุทัศน์เทพวราราม ที่มีการวาดเรื่องราวของพระอดีตพุทธเจ้าจำนวน ๒๗ พระองค์ *(เสมอชัย พูลสุวรรณ, ๒๕๓๙ : ๑๔๗)* และประติมากรรมพระพุทธรูปจำนวน ๒๘ องค์ ที่เป็นพระประธานวัดอัปสรสวรรค์ ฯลฯ

แนวคิดเรื่องพระอนาคตพุทธเจ้าสัมพันธ์กับเรื่องพระอดีตพุทธเจ้า กล่าวคือเมื่อพระศรีศากยมุนีได้จากโลกนี้ไปแล้วยังมีพุทธศาสนิกชนจำนวนมากไม่สามารถก้าวพ้นสังสารวัฏไปได้ พระอนาคตพุทธเจ้าจึงถูกกล่าวถึงและได้รับความนับถือในพระนามว่า **"พระศรีอาริยเมตไตร"** ความเชื่อเรื่องพระอนาคตพุทธเจ้าปรากฏในคัมภีร์มหาวัสตุของนิกายมหาสังฆิกะ ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๗ – ๑๐ กระทั่งราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พระมหากัสสปะเถระแห่งอินเดียใต้ได้แต่งคัมภีร์อนาคตวงศ์ ซึ่งเป็นเรื่องราวของพระศรีอาริย์โดยเฉพาะ จากการที่พระองค์ยังมิได้ตรัสรู้ในช่วงเวลาของพระศากยมุนี การสร้างรูปเคารพของพระองค์จึงมักทำเป็นพระโพธิสัตว์สวมเครื่องประดับและมีสถูปประดับไว้ที่มวยพระเกศาด้านหน้า *(วิไลรัตน์ ยังรอด, ๒๕๔๔ : ๒๔)*

อย่างไรก็ตาม ความเชื่อของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระอนาคตพุทธเจ้ามีหลายแนวคิด กลุ่มแรกคือปรารถนาที่จะสร้างบุญกุศลเพื่อให้เกิดในสมัยของพระองค์ กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มที่มีความมุ่งมั่นที่จะเป็นพระอนาคตพุทธเจ้า จากศิลาจารึกหลายหลักชี้ให้เห็นว่าชนชั้นปกครองเมื่อบำเพ็ญพระราชกุศลไม่ได้หวังเพียงได้พบศาสนาและยุคทองของพระศรีอาริย์เท่านั้น แต่มีความปรารถนาเหมือนพระโพธิสัตว์ที่ต้องการช่วยให้มนุษย์ทุกคนบรรลุถึงพุทธภูมิ ซึ่งเป็นหลักของความกรุณา ที่เป็นคุณสมบัติข้อหนึ่งของพระโพธิสัตว์ *(บำเพ็ญ ระวิน, ๒๕๔๒ : ๔๑ – ๔๗)*

นอกจากนี้ แนวคิดเรื่องพระอนาคตพุทธเจ้ามีความสัมพันธ์กับเรื่องจักรพรรดิราช เป็นร่องรอยความสัมพันธ์ที่มีต่อกันระหว่างพุทธจักรและอาณาจักร เมื่อพิจารณาถึงบารมีธรรมและภูมิธรรมของผู้เป็นโพธิสัตว์ พบว่ามีความใกล้เคียงกับปูมราชธรรมของพระมหากษัตริย์ที่ทรงปฏิบัติเพื่อให้เกิดความร่มเย็นแก่พสกนิกรในอาณาจักร ในอดีตพระมหากษัตริย์ไทยหลายพระองค์ได้ยึดมั่นในคำสอนของพระพุทธศาสนา จึงไม่ยากที่ทรงคิดเปรียบพระองค์เป็นพระโพธิสัตว์ *(ผาสุข อินทราวุธ, ๒๕๔๖ : ๑๙ – ๒๔)* ตัวอย่างเช่น จารึกวิหารพระโลกนาถ ที่ผู้เขียนกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ที่โปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดโพธาราม และกล่าวถึงมโนปณิธานในการมุ่งโพธิญาณ โดยนัยยะหมายถึงการที่จะมาตรัสรู้เป็นอนาคตพุทธเจ้านั่นเอง *(บำเพ็ญ ระวิน, ๒๕๔๒ : ๔๗)* การที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้าได้ทรงทำนุบำรุงพระศาสนาโดยการบำรุงคณะสงฆ์ สร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามจำนวนมาก รวมทั้งรวมรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกโดยมีพระราชประสงค์หลักเพื่อให้ราษฎรร่มเย็นเป็นสุขและประกอบสัมมาชีพตามหลักพระพุทธศาสนา และพระราชประสงค์รองในการสั่งสมบารมีธรรมของพระโพธิสัตว์เพื่อบรรลุโพธิญาณในอนาคต ตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเชื่อในเรื่องการบำเพ็ญบุญบารมีเพื่อให้ตรัสรู้เป็นพระอนาคตพุทธเจ้านั่นเอง

แนวคิดเกี่ยวกับพระอนาคตพุทธเจ้านี้ได้ขยายลงไปยังชนชั้นอื่นด้วย เช่น พระวิเชียรปัญโญ พระเถระของล้านนาผู้สร้างพระพุทธรูปประทับรอยพระบาทในพ.ศ. ๒๐๒๔ ได้จารึกโดยปรารถนาว่า **"ด้วยบุญนี้ขอหื้อพระเมตเจ้าทำนายว่าจะเป็นพระเจ้าตน ๑"** ซึ่งเป็นการสร้างคุณความดีเพื่อเข้าสู่พุทธภาวะ และหวังว่าจะได้รับการพยากรณ์ว่าจะเป็นพระพุทธเจ้าในยุคของพระศรีอาริย์ *(บำเพ็ญ ระวิน, ๒๕๔๒ : ๔๗)* ผู้เขียนเชื่อว่าแนวคิดดังกล่าวคงได้รับการสืบทอดต่อมาจนถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์

ดังนั้น หากข้อสันนิษฐานที่ว่าแผนผังของพระพุทธปรางค์ที่วัดพิชัยญาติการามเดิมประกอบไปด้วย

พระปรางค์จำนวน ๕ องค์จริง ก็อาจสอดคล้องกับแนวความคิดเรื่องพระอดีตพุทธเจ้าโดยใช้สัญลักษณ์ของพระปรางค์ ๕ องค์เพื่อแสดงถึงพระอดีตพุทธเจ้า ๕ พระองค์ และเน้นประดิษฐานพระศรีอาริยเมตไตรยที่พระปรางค์ด้านทิศตะวันออกเพื่อแสดงถึงพระอนาคตพุทธเจ้า รวมทั้งประดิษฐานรอยพระพุทธบาทจำนวน ๔ รอยที่พระปรางค์ด้านทิศตะวันตก เชื่อว่าพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาเมื่อปฏิสังขรณ์วัดพิชัยญาติการามคงมีความมุ่งมั่นเพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและสั่งสมบารมีธรรมในการเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อบรรลุโพธิญานเช่นกัน จากร่องรอยดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระอดีตพุทธเจ้าและพระอนาคตพุทธเจ้าที่ยังคงปรากฏในสังคมไทยในช่วงเวลานั้นได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

โชติ กัลยาณมิตร. "สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม", **ลักษณะไทย.** กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕ .

นันทนา ชุติวงศ์. **รอยพระพุทธบาทในเอเชียใต้และเอเชียอาคเนย์**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๓๓.

บำเพ็ญ ระวิน. **พระอนาคตวงศ์**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์วิชาการ, ๒๕๔๒.

ประคอง นิมมานเหมินท์. "วรรณกรรมพุทธศาสนายุคกึ่งพุทธกาลของล้านนา", **วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา**. เชียงใหม่ : สุริวงศ์บุคเซนเตอร์, ๒๕๔๐.

"ประวัติวัดพิชยญาติการาม," **แถลงการณ์คณะสงฆ์.** เล่มที่ ๑๕, ๒๔๗๐.

ผาสุข อินทราวุธ. "พระโพธิสัตว์บารมีกับอุดมการณ์การสร้างสรรค์สังคม", **ดำรงวิชาการ.** ปีที่ ๓, ฉบับที่ ๓ (ปีการศึกษา ๒๕๔๖) : ๑๙ – ๒๔.

พระรัตนปัญญาเถระ. **ชินกาลมาลีปกรณ์**, ร.ต.ท. แสง มนวิทูร แปล. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๑.

วิไลรัตน์ ยังรอด. "พระพุทธเจ้า แบบอย่างของการปฏิบัติตนเพื่อพุทธภูมิ", **เมืองโบราณ.** ๒๗, ๓ (กุมภาพันธ์-กรกฎาคม, ๒๕๔๔) : ๒๒ - ๒๖.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **รายงานการวิจัยเรื่อง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กับพระราชศรัทธาปณิธานในการสถาปนาวัตถุสถานในพระพุทธศาสนา** (เอกสารอัดสำเนา), ได้รับทุนสนับสนุนการค้นคว้าเพื่อพัฒนาการสอนจากคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, พ.ศ. ๒๕๔๗.

ศิลปากร, กรม. **ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ ๔ วัดสำคัญในกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ : ยูไนเต็ดโปรดักส์, ๒๕๒๕.

สันติ เล็กสุขุม. **เจดีย์ ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๕.

เสฐียรโกเศศ. **เล่าเรื่องในไตรภูมิ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๘.

เสมอชัย พูลสุวรรณ. **สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๙ – ๒๔.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

Kahl Dohring. **Buddhist Temples of Thailand An Architectonic Introduction**. Bangkok : White Lotus, 2000.

ดวงอาทิตย์ดวงจันทร์กับวันเวลา

*รองศาสตราจารย์ ดร. นววรรณ พันธุเมธา**

ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการนับวันเวลาของคนเผ่าไทในถิ่นต่างๆ เห็นได้จากคำเรียกวันเวลาในภาษาไทยและภาษาไทถิ่นอื่น

ในภาษาไทยของเรา คำว่า **วัน** มี ๒ ความหมาย คือ หมายถึงระยะเวลา ๒๔ ชั่วโมง ตั้งแต่ย่ำรุ่งถึงย่ำรุ่ง หรือตั้งแต่เที่ยงคืนถึงเที่ยงคืน เช่น *เขาอยู่บ้านทั้งวัน* และหมายถึงเวลาที่ยังมีแสงสว่าง ยังพอเห็นดวงอาทิตย์ เช่น *เขากลับบ้านแต่วัน* คำว่า **วัน** นี้ในภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึงดวงอาทิตย์ได้ด้วย ส่วนภาษาไทยกรุงเทพฯ มีคำว่า *ตะวัน* ซึ่งเชื่อกันว่ากร่อนจากคำว่า *ตาวัน* ใช้เรียกดวงอาทิตย์ นั่นคือถือว่าดวงอาทิตย์เป็นตาของวัน คำว่า **เดือน** ก็มี ๒ ความหมายเช่นเดียวกับคำว่า วัน คือ หมายถึงช่วงเวลาประมาณ ๓๐ วัน และหมายถึงดวงจันทร์

การที่คำว่า **วัน** หมายถึงเวลา ๒๔ ชั่วโมงก็ได้ หมายถึงเวลาที่ยังมีดวงอาทิตย์อยู่ ยังไม่มืดก็ได้ แสดงว่าเวลา ๑ วัน เกี่ยวข้องกับดวงอาทิตย์ คนไทยแต่ก่อนนับระยะเวลาตั้งแต่ดวงอาทิตย์ขึ้นจนถึงดวงอาทิตย์ตกเป็น ๑ วัน และการที่คำว่า **เดือน** หมายถึงเวลาประมาณ ๓๐ วันก็ได้ หมายถึงดวงจันทร์ก็ได้ แสดงว่าเวลา ๑ เดือนเกี่ยวข้องกับดวงจันทร์ คนไทยแต่ก่อนนับระยะเวลาที่เห็นดวงจันทร์ค่อยๆ สว่างขึ้นเรื่อยๆ แล้วมืดสนิท ไม่เห็นดวงจันทร์เป็น ๑ เดือน เมื่อเริ่มเห็นดวงจันทร์ใหม่ก็เป็นเดือนใหม่

ในภาษาไทถิ่นบางถิ่น ก็มีคำเรียกเวลาที่แสดงได้ชัดเจนว่าใช้ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์เป็นเครื่องสังเกตในการบอกเวลา เช่น ภาษาไทขาว *เบิ่นดั๊บ* (ดวงเดือนดับ) หมายถึงเวลาสิ้นเดือน ภาษาไทเหนือ *วั้นห่าย* (วันวาย) หมายถึงเวลาบ่าย

นอกจากนี้ คำเรียก *ดวงอาทิตย์* กับคำเรียก *วัน* มักเกี่ยวข้องกัน และคำเรียก *ดวงจันทร์* กับคำเรียก *เดือน* ก็มักเกี่ยวข้องกัน อาจเป็นคำเดียวกันหรือต่างกันเล็กน้อย ดังนี้

	ดวงอาทิตย์	***วัน***	***ดวงจันทร์***	***เดือน***
ไทพ่าเก่	*วั้น, ก๊างวั้น*	*วั้น, ก๊างวั้น*	*เนิ้น*	*เนิ้น*
ไทอ่ายตอน	*วั้น*	*วั้น*	*ดื้น*	*ดื้น*
ไทเหนือ	*วั้น, แหลด*	*วั้น*	*เลิน*	*เลิน*
ไทขาว	*ต่าวิน*	*วิน, มื้อ*	*เบิ่น*	*เบิ่น*
ไทเมืองเต็ก	*ตำเว้น*	*เว้น, มื้อ*	*เบื่อน*	*เบื่อน*

ไม่แต่คำเรียก *วัน เดือน* จะเป็นคำเดียวกันหรือคล้ายกันกับคำเรียก *ดวงอาทิตย์ดวงจันทร์* เท่านั้น คำเรียก *เวลาในรอบวัน* ก็เกี่ยวข้องกับตำแหน่งของดวงอาทิตย์ในท้องฟ้า ในแต่ละวันเราเห็นดวงอาทิตย์เคลื่อนที่เปลี่ยนตำแหน่งในท้องฟ้าไปเรื่อยๆ ไทยได้อาศัยการเปลี่ยนแปลงของตำแหน่งดวงอาทิตย์มาใช้เรียกเวลาในรอบวัน เช่น ตอนเช้า เราพูดว่า *ตะวันขึ้นแล้ว* ตอนสายมากๆ พูดว่า *สายตะวันโด่ง* ตอนเที่ยงเราพูดว่า *ตะวันตรงหัว ตะวันเที่ยง เที่ยง* หรือ *เที่ยงวัน* เวลาบ่าย เราพูดว่า *ตะวันบ่าย บ่ายคล้อย ตะวันคล้อยต่ำ* หรือ*ตะวันชาย* คำว่าบ่าย หมายถึง ค่อยเคลื่อนลง เช่น ในประชุมพงศาวดารภาค ๑ มีข้อความว่า *"พระราชกุมารบ่ายของ้าวจ้วงฟัน"* ส่วนคำว่า *ชาย*

**ภาคีสมาชิก สำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสถาน*

ภาษาไทยถิ่นเหนือและภาษาไทยถิ่นใต้ ออกเสียงว่า *ซ้าย* หมายความว่า บ่าย เช่น ภาษาไทยถิ่นใต้ *หวันซ้าย* หมายความว่า ตะวันบ่าย ต่อจากตะวันบ่ายเมื่อถึงเวลาเย็นจวนค่ำเราพูดว่า *ตะวันตกดิน*

คนไทหลายถิ่นก็พูดคล้ายกันกับเรา เวลาที่ตะวันขึ้นคนไทเหนือพูดว่า *วั้นออก* คือ ตะวันโผล่ออกมาให้เห็นแล้ว ส่วนคนไทเมืองเต็กพูดว่า *ต้าเว้นขึ้นลับลอปู๋* คือตะวันขึ้นโผล่ให้เห็นพ้นภูเขา

เวลาประมาณสองโมงถึงสามโมงเช้า คนไทเมืองเต็กพูดว่า *ต๋าเว้นจั๋วส้าว* คือตะวันขึ้นสูงชั่วเส้า (ส้าว เป็นคำเรียกไม้ยาวประมาณ ๓-๔ วา ใช้ถ่อเรือ และใช้วัดพื้นที่หรือความสูง)

เวลาเที่ยง คนไทใหญ่พูดว่า *กำ่างวั้นเต้ง* คือตะวันเที่ยง คนไทเหนือพูดว่า *วั้นตั่งเหลอโห* คือ ตะวันอยู่เหนือหัว

เวลาบ่าย คนไทใหญ่พูดว่า *กำ่างวั้นจ๊าย* คือ ตะวันชาย หรือ *ว้ายวั้น* คือ ผ่านเวลากลางวัน คนไทอ่ายตอนพูดว่า วั่นจ่าย คือ ตะวันชาย คนไทเมืองเต็กพูดว่า *ญ้ามจ๊าย* คือ ยามชาย คนไทขาวพูดว่า *จ้ายข่ำ* คือ ตะวันชายไปสู่เวลาค่ำ

เวลาตะวันตกดิน คนไทอ่ายตอนพูดว่า *วั่นตก* คนไทเหนือพูดว่า *วั้นต้ก* คนไทเมืองเต็กพูดว่า*ต๋าเว้นต๊ก* คือ *ตะวันตก* คนไทคำตี่ พูดว่า *ก่างวั่นต๊ก* หรือ *ก่างวั่นฮ้าย* คือ ตะวันตกหรือตะวันหาย

ในกรณีการเคลื่อนที่ของดวงจันทร์ มีภาษาไทบางถิ่นใช้ประโยชน์ในการบอกเวลาตอนกลางคืน เช่น ภาษาไทเมืองเต็กบอกเวลาประมาณ ๒ ทุ่มถึง ๓ ทุ่มว่า *เบื๋อนจั๋วส้าว* หมายถึงเวลาที่พระจันทร์ขึ้นสูงชั่วเส้า (จั๋วส้าว หมายความว่ายาวประมาณไม้ส้าว คือประมาณ ๓-๔ วา ใช้วัดพื้นที่หรือวัดความสูงก็ได้) เวลาดึกเรียก *เบื๋อนหญ่าข่วง* หมายถึงเวลาที่พระจันทร์ละข่วงไป บ่าวสาวต้องแยกจากกัน (ข่วง หมายความว่าลาน ที่โล่ง) เวลาใกล้รุ่งเรียก*เบื๋อนหายต๊ก หรือเบื๋อนหายต๊กฮุง* หมายความว่าพระจันทร์ตกหรือพระจันทร์ตกใกล้รุ่ง

เห็นชัดว่า คนเผ่าไทก็เหมือนคนอีกหลายชาติที่ใช้ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์เป็นเครื่องสังเกตในการบอกวันเวลา

บรรณานุกรม

นววรรณ พันธุเมธา, หว่าง เหลือง, เทพี จรัสจรุงเกียรติ. **รายงานการวิจัยเรื่อง "คำไทเมืองเต็ก"** เอกสารถ่ายสำเนา, ๒๕๔๐.

บรรจบ พันธุเมธา. **พจนานุกรมพ่าเก่-ไทย-อังกฤษ.** เอกสารอัดสำเนา. ๒๕๓๐.

_____. **พจนานุกรมอ่ายตอน-ไทย-อังกฤษ.** (ฉบับร่าง).

_____. "อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม" ใน **สตรีสาร.** ๘ เมษายน ๒๕๒๗. ๒๙ ธันวาคม ๒๕๒๘.

ประชุมจดหมายเหตุ สมัยอยุธยา ภาค ๑. พระนคร : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐.

พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ ๒๕๒๔. กรุงเทพฯ : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๕.

อุดม รุ่งเรืองศรี. **พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง และธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด, ๒๕๓๓.

Điêu Chính Nhìm, Jean Donaldson. **Tai-Vietnamese-English Dictionary.** Saigon, 1970.

Luo Yongxian. **A dictionary of Dehong, South-west China.** Canberra : Pacific Linguistics, Research School of Pacific and Asian Studies, The Australian National University, 1999.

โลกใกล้จะถึงกาลอวสานจริงหรือ?

เนาวรัตน์ ทองรมย์ พลเดช

เมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๕๐ คณะกรรมการรางวัลโนเบลได้ประกาศให้นายอัล กอร์ อดีตรองประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ได้รับรางวัลโนเบล สาขาสันติภาพ นายอัล กอร์ เป็นผู้สังเกตและค้นพบ**ภาวะโลกร้อน**ที่ใกล้จะถึงขั้นวิกฤต หรืออาจจะถึงขั้นวิกฤตแล้ว โดยได้เดินทางไปยังขั้วโลกเหนือ ถ่ายภาพหิมะที่แตกหล่นมาจากภูเขาสูง เป็นก้อนน้ำแข็งขนาดมหึมา ลอยลงมาในมหาสมุทร ทำให้เกิดสภาวะน้ำท่วมท้นมากขึ้นอย่างผิดสังเกต นายอัล กอร์ได้นำเอาภาพยนตร์ที่ถ่ายไว้นี้มาแสดงให้สาธารณชนได้เห็น และออกเดินทางไปปาฐกถาเกี่ยวกับสาเหตุของสภาวะโลกร้อนขึ้น ทำให้ชาวโลกตื่นตัวและเริ่มวิตกไปตามๆ กัน เพราะขณะนี้ภัยพิบัติต่าง ๆ เกิดขึ้นทั่วโลก เช่น แผ่นดินไหวถี่ขึ้นทั้งในทะเลมหาสมุทรและบนพื้นโลก จนเกิดคลื่นใต้น้ำกลายเป็นละลอกคลื่นสึนามิกระทบเข้าฝั่งอย่างรวดเร็ว กวาดเอาบ้านเรือนทรัพย์สินและชีวิตตายนับหมื่นคน ฝนที่ตกผิดฤดูกาลและยาวนานทำให้น้ำท่วมประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ดินถล่มอย่างน่ากลัว หน้าแล้งก็ทำให้เกิดไฟไหม้ป่าที่ลุกลามบริเวณกว้างใหญ่มากขึ้น และไหม้เป็นเวลานานนับสัปดาห์นับเดือนก็มี ลมพายุรุนแรงที่เกิดขึ้นในทุกทวีป เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้โลกประสบความหายนะทั้งชีวิตผู้คน สัตว์ป่า สัตว์เลี้ยง บ้านเรือน ทรัพย์สินต่าง ๆ การทำไร่ทำสวนเสียหายย่อยยับ ชาวโลกต่างพูดกันว่าไม่เคยพบเห็นเหตุการณ์อย่างนี้มาก่อนเลย

จะเป็นไปได้ไหมว่า นี่คือสัญญาณอันตรายที่บ่งบอกว่าโลกใกล้จะถึงกาลอวสาน หรือโลกจะแตกดับสูญสิ้นนั่นเอง

อันที่จริงเรื่องโลกแตก หรือไฟไหม้โลก น้ำท่วมโลก จะกล่าวไว้ในศาสนาต่าง ๆ ทุกศาสนาเขียนไว้ว่าเพราะมนุษย์ไร้ศีลธรรมจรรยา ฉ้อโกง อิจฉา ก่อกรรมทำเข็ญกันมากขึ้น ไม่รู้จักบุญคุณของพ่อแม่ครูบาอาจารย์ และที่สำคัญไม่รู้คุณของแผ่นดิน ทางศาสนาคริสต์เล่าไว้ว่าพระผู้เป็นเจ้าพิโรธ จึงบันดาลให้น้ำท่วมโลกคนทำชั่วต้องตายหมดสิ้น เหลือแต่ครอบครัวของโนอา ที่พยายามต่อเรือลำใหญ่ นำเอาสัตว์ที่สามารถลงเรือได้เป็นคู่ ๆ รอดชีวิตมาได้ และสืบเผ่าพันธุ์ต่อมา

ตาม**ตำนานพราหมณ์**ได้กล่าวถึงน้ำท่วมโลกไว้อย่างพิสดาร โดยกล่าวไว้ว่า พระพรหมเป็นผู้สร้างโลก บันดาลให้เกิดมนุษย์และสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมา เมื่อสร้างเสร็จพระพรหมท่านเหน็ดเหนื่อย จึงเสด็จกลับไปบรรทมที่ชั้นพรหม หลับไป ๑ วัน กับ ๑ คืน เมื่อตื่นขึ้นมาโลกก็แตกสลายพอดี พระพรหมจึงต้องลงมาสร้างโลกใหม่

แล้วกลับไปนอนพักตามเดิม วนเวียนอยู่อย่างนี้ ๑ วัน กับ ๑ คืน ของพระพรหมก็เท่ากับ ๑ กัปหรือกัลป์ของโลกมนุษย์นั่นเอง โลกเรานี้จึงไม่จีรังยั่งยืน มีเกิดแล้วมีดับไปเป็นของธรรมดา

กัป หรือ กัลป์ นี้คำนวณเวลาได้ยากนัก ในหนังสือ*เตภูมิกถา หรือ ไตรภูมิพระร่วง* พระราชนิพนธ์ของพระเจ้าลิไท กรุงสุโขทัย ได้กล่าวถึงเรื่องกัปกัลป์ไว้อย่างละเอียดมาก ซึ่งพระองค์ก็คงศึกษามาจากตำนานพราหมณ์นั่นเอง ในไตรภูมิพระร่วง เขียนไว้ในเรื่องมหาอวิจีนรกว่า ฝูงสัตว์ที่ทำบาปกรรมหนัก (หมายถึงสัตว์และมนุษย์โดยทั่วไป) ต้องตกนรกขั้นมหาอเวจี ทนทุกข์ทรมานอยู่ชั่วหนึ่งกัป โดยกล่าวว่ากัปหรือกัลป์นี้เปรียบเวลาเท่ากับภูเขาหินลูกหนึ่ง สูง ๑ โยชน์ กว้าง ๑ โยชน์ ยาว ๑ โยชน์ พอครบร้อยปีมีเทพยดาองค์หนึ่งเอาผ้าทิพย์อันอ่อนดั่งควันไฟมากวาดยอดภูเขาทีหนึ่ง เมื่อใดที่ภูเขานั้นราบเสมอกับพื้นดิน จึงเรียกว่า สิ้นกัปหนึ่ง

โลกที่พระพรหมสร้างขึ้นนั้น ในไตรภูมิพระร่วงกล่าวไว้ว่ามีแต่สิ่งที่ดีงามและยอดเยี่ยม มนุษย์ดำรงชีวิตได้อย่างสุขสบาย เช่น แต่เดิมมีดอกเห็ดตูมโผล่ขึ้นมาบนพื้นดินให้คนได้เก็บกิน ต่อมาเมื่อคนเริ่มทำความชั่ว เห็ดตูมนั้นก็ดำดินหายไปสิ้น แล้วต่อมามีข้าวงอกขึ้นมาโดยตกรวงเป็นข้าวสาร คนก็ไปเก็บมาหุงต้มได้สะดวก เอาข้าวสารใส่หม้อแล้ว ไม่ต้องมีเตาไฟ แต่เอาหม้อข้าวไปวางบนก้อนศิลาชื่อ โชติกปาสาณ จะมีไฟลุกขึ้นเอง และเมื่อข้าวสุกแล้วไฟก็ดับเอง ถ้าอยากจะกินกับข้าวสิ่งใด กับข้าวนั้นก็จะปรากฏข้างหน้าทันทีดุจเดียวกับเนรมิตขึ้นมา ต่อมาคนเกิดความโลภมากขึ้นไปเก็บข้าวสารมาไว้มาก ๆ เพื่อจะได้กินหลายวัน นั่นคือมนุษย์เกิดความเกียจคร้านนั่นเอง ข้าวนั้นก็มิได้งอกดังเก่า แต่กลายเป็นข้าวที่มีเปลือกมีแกลบรำ เมื่อเก็บมาแล้วก็เหลือแต่ฟางข้าวมิได้งอกออกมาเองดังเดิม มนุษย์จึงแบ่งปันที่ไร่นากันให้ไปทำกิน เกิดมีการลักขโมย ไล่ตีด่ากัน นั่นคือการทำกรรมชั่วเพิ่มขึ้น ๆ

ต่อมาเมื่อมนุษย์เจริญขึ้นทางด้านวัตถุ แต่ทางใจเสื่อมทรามลง ทำกรรมชั่วมากขึ้น ไม่รู้บาปบุญคุณโทษ เนรคุณต่อบิดามารดาครูบาอาจารย์และผู้มีพระคุณ ไม่รู้จักสมณพราหมณ์ ไม่รู้จักท่านผู้ทรงธรรม ไม่รู้จักพี่น้อง มิตรสหาย กลายเป็นศัตรูไล่ฆ่าฟันกัน คิดแต่ประโยชน์ส่วนตน จนทำให้เกิดภัยพิบัติไปทั่ว ดินฟ้าอากาศแปรปรวน ในไตรภูมิพระร่วงกล่าวไว้ว่าการทำไร่ไถนาไม่ได้ผล ไม่มีฝนตกลงมาเลย มีแต่เสียงฟ้าร้อง พืชพันธุ์เหี่ยวแห้ง ร้อนจัด **พระอาทิตย์จะขึ้นถึง ๗ ดวง** โดยจะมีเพิ่มติดต่อกันทีละดวง ๆ ดังนี้

พระอาทิตย์ขึ้น ๒ ดวง แม่น้ำเล็ก แม่น้ำใหญ่ ห้วย คลอง หนอง บึง สระ และบ่อ จะแห้งจนหมดสิ้น (อันที่จริงขณะนี้พระอาทิตย์ดวงเดียว น้ำก็แห้งมากแล้ว)

พระอาทิตย์ขึ้น ๓ ดวง โลกจะร้อนมากขึ้นจนปัญจมหานที คือ แม่น้ำใหญ่ ๕ สาย ได้แก่ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู และมหิ จะเหือดแห้งหมด (แม่น้ำที่กล่าวถึงนี้อยู่ในประเทศอินเดียทั้งสิ้น เพราะเป็นตำนานพราหมณ์ของอินเดีย)

พระอาทิตย์ขึ้น ๔ ดวง แม่น้ำใหญ่ทั้ง ๗ แห่ง ซึ่งในไตรภูมิพระร่วงอธิบายว่าอยู่ในป่าหิมพานต์ แต่ในไตรภูมิเรียกว่า สระ ได้แก่ สระอโนดาต สระกัณณมุณฑ สระรถการ สระฉัททันต สระกุณาล สระมันทากินี และสระสีหปปาต สระทั้งเจ็ดนี้จะแห้งจนหมดสิ้น ฝูงมังกรทองที่น่ากลัว และจระเข้ตายทั้งหมด

ที่ในไตรภูมิเรียกว่า สระ นั้น ที่จริงมิใช่สระเล็กๆ อย่างที่เราเคยเห็นกัน แต่ลึกล้ำและกว้างใหญ่ไพศาลเท่ากัน คือ กว้าง ๔๓๒,๐๐๐ วา ลึก ๔๓๒,๐๐๐ วา และความยาวรอบสระ ๑,๒๙๖,๐๐๐ วา สระทั้งเจ็ดนี้จะเหือดแห้งไปหมดสิ้น

อย่างนี้สัตว์ในป่าหิมพานต์ จะอยู่ได้อย่างไร ก็ต้องอดน้ำตายจนหมด

พระอาทิตย์ขึ้น ๕ ดวง ในมหาสมุทรแห้ง เหลืออยู่แค่ข้อมือเดียว จนเห็นเงินทองและแก้ว รัตนะทั้ง ๗ ประการ มหาสมุทรทั้งเจ็ดนั้น ได้แก่มหาสมุทรที่ล้อมรอบเขาทั้งเจ็ดอันรายล้อมเขาพระสุเมรุ ได้แก่ เขายุคุนธร อิสินธร กรวิก สุทัศนะ เนมินธร วินันตกะ และอัสสกัณณะ มหาสมุทรทั้งเจ็ดนั้น ได้ชื่อเหมือนกันว่าสีทันดรสมุทร

พระอาทิตย์ขึ้น ๖ ดวง จะเกิดความร้อนเร่าทั่วทั้งจักรวาล แลเห็นเป็นดวงตะวันลุกอยู่เต็มทั่วทั้งจักรวาล และร้อนเร่าระงมดุจอยู่ในเตาหม้อนั้น

อันที่จริงมนุษย์ สัตว์ คงจะตายตั้งแต่พระอาทิตย์ขึ้น ๒ ดวงแล้ว เพราะน้ำในสระ คลอง หนอง บึงไม่เหลือหลอ

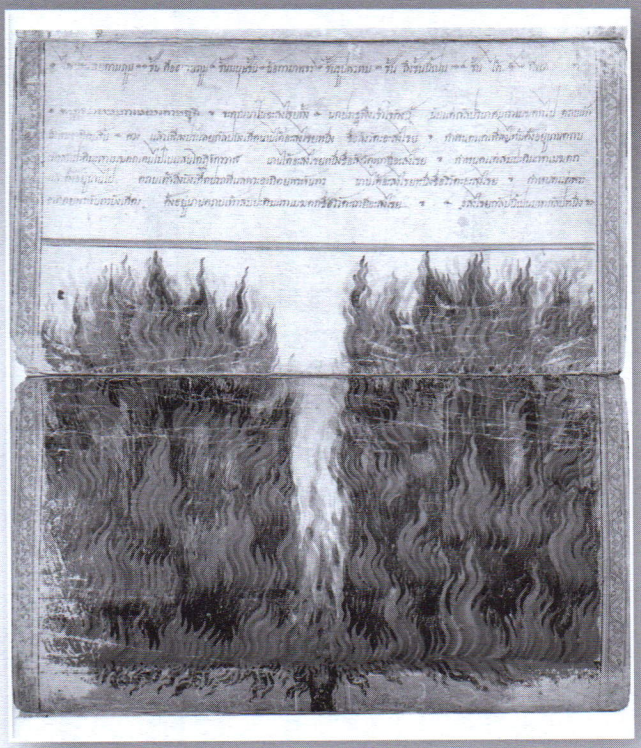

ไฟประลัยกัลป์ จากสมุดภาพไตรภูมิฉบับหลวง สมัยกรุงธนบุรี เลขที่ ๑๐ หอสมุดแห่งชาติ

พระอาทิตย์ขึ้น ๗ ดวง ร้อนจนสัตว์ใหญ่ ๗ ตัว คือ ปลาใหญ่ซึ่งอยู่ในสีทันดรสมุทรทั้งเจ็ดนั้น ได้แก่ ติมิมหามัจฉา ติมิงคลมหามัจฉา ติมิรปิงคลมหามัจฉา อานนทมหามัจฉา ติมินทมหามัจฉา อัชฌาหารมหามัจฉา และมหาติมิงคลมหามัจฉา ที่เรารู้จักกันดีคือ อานนทมหามัจฉา หรือ ปลาอานนท์ ที่เล่ากันว่าหนุนโลกไว้ไม่ให้ล่ม พอเหนื่อยเข้าปลาอานนท์ก็พลิกตัว ทำให้เกิดแผ่นดินไหว

ปลาทั้งเจ็ดนี้จะถูกเผาผลาญ มีน้ำมันไหลออกมาจนไหม้โลกทั้งหมด ตลอดจนถึงนรก สวรรค์ วิมาน เทวดาทั้ง ๖ ชั้น คือ ฉกามาวจร ได้แก่ จาตุมหาราชิก ดาวดึงส์ ยามะ ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตวัสวัตดี ไหม้เลยขึ้นไปจนถึงชั้นพรหม ยกเว้นชั้นพรหมอันสูงสุด ซึ่งมี**ท้าวมหาพรหมาธิราช**สถิตอยู่

ไฟไหม้โลกและจักรวาลนี้ เรียกว่า **ไฟประลัยกัลป์** ซึ่งไหม้อยู่นานถึงหนึ่งอสงไขย มิใช่ไหม้เพียงหนึ่งปีสองปีเท่านั้น (ลองคำนวณดูว่าเป็นเวลากี่ปี)

โดยธรรมชาตินั้นถ้าเกิดไฟลุกไหม้ ขณะที่ไฟกำลังลุกโหมอยู่นั้นลมก็กระพือพัดเข้าแทนที่ ยิ่งทำให้ไฟลุกไปถึงไหน มหาวาตะก็ตามไปถึงนั่น ลมจึงช่วยกระพือไฟให้ลุกโหมรุนแรงขึ้น เราเรียกมหาวาตะนี้ว่า **ลมประลัยกัลป์**

เมื่อเร็ว ๆ นี้เกิดไฟไหม้ป่าที่รัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ไหม้เป็นวงกว้างมาก ลมก็ยิ่งแรง ทำให้ไฟไหม้ลุกลามไปหลายเมือง บ้านเรือนใหญ่ ๆ หลายพันหลังถูกไฟไหม้วอดวาย รัฐบาลต้องอพยพประชาชนหนีตายเกือบล้านคน เมื่อดูภาพถ่ายทางอากาศ เป็นภาพไฟไหม้ที่น่าสยดสยองมาก ทำให้นึกถึงไฟและลมประลัยกัลป์ขึ้นมาทันที ไฟไหม้เพียงนี้ยังน่าขนลุกขนพอง ถ้าไหม้ทั้งโลกจะน่าสยดสยองสักเพียงไร ขณะที่เขียนอยู่นี้ไฟป่ายังคงไหม้อยู่

เมื่อไฟประลัยกัลป์ไหม้โลกและจักรวาลจนหมดสิ้นแล้ว ควันไฟที่ลอยขึ้นไปรวมตัวมากขึ้น ๆ จนกลายเป็นมหาเมฆมืดครึ้มไปหมด ต่อมามหาเมฆลอยต่ำลง ๆ จนกลายเป็นฝนตกลงมา ฝนตกครั้งแรกเม็ดฝนเท่าดินธุลี ต่อมาใหญ่เท่าเมล็ดผักกาด แล้วใหญ่เท่าเมล็ดถั่ว แล้วใหญ่เท่าลูกมะขามป้อม แล้วเท่าลูกมะขวิด เท่าตัวควาย เท่าตัวเรือน แล้วเม็ดฝนก็ใหญ่ขึ้น ๆ ถึง ๓๕ วา ๒๐๐ วา ๑ โยชน์ จนใหญ่ถึง ๑๐,๐๐๐ โยชน์ ฝนนี้ตกจนท่วมโลกท่วมฟ้า จึงเรียกว่า **ฝนประลัยกัลป์ หรือน้ำประลัยกัลป์** (ฝนตกเป็นอสงไขยปีเช่นกัน)

บนชั้นพรหมที่น้ำท่วมไม่ถึง มีสระน้ำใหญ่ ซึ่งน้ำไม่เจิ่งล้นออกมาเพราะมีลมชื่อ **อุกเขปกวาต** พัดเวียนรอบสระน้ำนั้น ทำให้น้ำไม่ไหลล้นออกมา ท้าวพรหมาธิราชจึงเสด็จลงมาดูน้ำในสระนั้น ถ้าเห็นมีดอกบัวในสระ ๑ ดอก พระพรหมก็ทำนายว่าในกัปนี้จะมีพระพุทธเจ้า ๑ องค์ ถ้าเห็นมีดอกบัว ๒ ดอก จะมีพระพุทธเจ้า ๒ องค์ ถ้ามีดอกบัว ๓ ดอก มีพระพุทธเจ้า ๓ องค์ มีดอกบัว ๔ ดอก มีพระพุทธเจ้า ๔ องค์ มีดอกบัว ๕ ดอก ก็จะมีพระพุทธเจ้า ๕ องค์ ถ้ากัปใดไม่มีดอกบัวเลย เรียกว่า **สูญกัป** ในดอกบัวนั้นมีอัฐบริขาร ท้าวมหาพรหมเอาเครื่องอัฐบริขารนั้นขึ้นไปไว้บนชั้นพรหม เมื่อใดที่มีพระโพธิสัตว์เจ้าออกบวชและจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ท้าวมหาพรหมจึงเอาเครื่องอัฐบริขารลงมาถวายในวันออกบวชนั้น

ในไตรภูมิพระร่วงได้กล่าวไว้ว่า นับแต่พระพรหมได้สร้างโลก และแตกดับไปแล้ว ๔ ครั้ง ขณะนี้เป็นครั้งที่ ๕ กัปหรือกัลป์มีชื่อดังนี้

กัปที่หนึ่ง ชื่อ สารกัป มีพระพุทธเจ้า ๑ องค์ ทรงพระนาม **พระพุทธโกณฑัญญะ**

กัปที่สอง ชื่อ มัณฑกัป มีพระพุทธเจ้า ๒ องค์ ทรงพระนามว่า **พระติสสสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระพุทธปุสสเจ้า**

กัปที่สาม ชื่อ วรกัป มีพระพุทธเจ้า ๓ องค์ ทรงพระนามว่า **พระพุทธอัตถทัสสี พระธรรมทัสสี และพระปิยทัสสี**

กัปที่สี่ ชื่อ สารมัณฑากัป มีพระพุทธเจ้า ๔ องค์ ทรงพระนามว่า **พระตัณหังกร พระเมธังกร พระสรณังกร และพระทีปังกร**

กัปที่ห้า ชื่อ ภัททกัป หรือ ภัทรกัป มีพระพุทธเจ้า ๕ องค์ ทรงพระนามว่า **พระพุทธกกุสันธ พระพุทธโกนาคมน พระพุทธกัสสป พระพุทธโคดม และพระพุทธศรีอาริยเมตไตรย**

โลกเราในปัจจุบันนี้อยู่ใน ภัททกัป หรือ ภัทรกัป หมายถึง กัปอันเจริญ มีพระพุทธเจ้าอุบัติมาแล้ว ๔ พระองค์ พระพุทธเจ้าสมณโคดมในปัจจุบันนี้เป็นองค์ที่ ๔ และเมื่อสิ้นศาสนาพระพุทธศรีอาริยเมตไตรยไปแล้ว จึงจะหมดสิ้นภัทรกัป โลกเราจะแตกทำลายไปในที่สุด แล้วพระพรหมจะเสด็จลงมาสร้างโลกใหม่ ขณะนี้ท่านกำลังหลับอยู่

ขอกลับไปเล่าเรื่อง **น้ำประลัยกัลป์** เมื่อฝนตกจนน้ำท่วมโลกหมดสิ้นแล้ว ฝนจึงหยุดตก บังเกิดลม ๔ จำพวก ในไตรภูมิพระร่วงกล่าวว่า ชื่อ ปรจิตตวาต ภัทรวาต จักราวาต อีกจำพวกหนึ่งไม่ได้กล่าวไว้อาจจะขาดหายไป แต่ใน*มหากัปโลกสัณฐานบัญญัติ*ว่า ลม ๔ จำพวกนั้นชื่อ วาต วิสมวาต ปัจจวาต และวาตวัตตะ- ลม ๔ จำพวกนี้ พัดน้ำไปมาเป็นละลอก จนน้ำค่อย ๆ งวดลง กลายเป็นแผ่นดิน แต่เกิดชั้นสูงขึ้นมาก่อน คือ เกิดชั้นพรหม เกิดสวรรค์ชั้นฉกามาวจร และโลก แต่ไม่มีมนุษย์เหลืออยู่เลย เมื่อน้ำงวดลง ที่สูงก็กลายเป็นภูเขา ต่ำลงมาเป็นแผ่นดิน ส่วนที่ลึกล้ำลงไปก็เป็นหุบเหว ทะเล มหาสมุทร

บนแผ่นดินนั้นมี **พรรณคันธรสโอชา คือ ง้วนดิน** นั่นเอง ส่งกลิ่นหอมไปถึงชั้นพรหม เหล่าพรหมที่จะสิ้นบุญแล้วได้กลิ่นง้วนดินอันหอมหวน ก็เหาะลงมากิน พอกินง้วนดินเข้าไปแล้ว รัศมีในกายก็พลันหายไปทันที กลายเป็นมนุษย์หญิงชาย (ในไตรภูมิ ได้เล่ากำเนิดของหญิงชายละเอียดมาก แต่ยาวมากไม่สามารถจะเล่าในที่นี้ได้) เมื่อรัศมีภายในกายหายไปแล้วแผ่นดินมืดมิด มนุษย์ชายหญิงตกใจกลัว จึงอธิษฐานด้วยอำนาจบุญบารมีที่เคยกระทำมาให้มีแสงสว่าง จึงบังเกิดตะวันดวงหนึ่งสูง ๕๐ โยชน์ รอบปริมณฑล ๑๕๐ โยชน์ ส่องสว่างไปทั่ว มนุษย์หญิงชายก็นับถือเป็นเทพบุตรว่าบรรเทาความมืดได้ จึงเรียกว่า **สุริยเทพ** ครั้นพระสุริย-เทพประทักษิณหรือเวียนขวารอบเขาพระสุเมรุราช แผ่นดินก็กลับมืดมิดอีก ผู้คนก็ยิ่งตกใจกลัว พากันร่ำร้องไห้ แล้วอธิษฐานขอแสงสว่างอีก ด้วยอำนาจบุญบารมีที่เคยมีมา บังเกิดเดือนดวงใหญ่ส่องสว่าง แม้แสงจะน้อยกว่าพระสุริยเทพ แต่ก็ทำให้เกิดความร่มเย็นสบายตาสบายใจ จึงเรียกว่า **จันทรเทพ** จึงถือกันว่าเวลาพระสุริยเทพเสด็จมาเรียกว่า *กลางวัน* เมื่อพระ-สุริยเทพลับหายไป พระจันทรเทพเสด็จมาเรียกว่ากลางคืน ต่อมาเกิดมีดวงดารากร มีวัน เดือน ปี ฤดูกาล ตั้งแต่นั้นมา (ในไตรภูมิได้กล่าวแบ่งแยกฤดูกาลไว้อย่างละเอียดเช่นกัน)

เมื่อมนุษย์สืบพืชพันธุ์ต่อมา ในตอนแรกความเป็นอยู่สุขสบาย มีของกินบังเกิดขึ้นเองดังที่เล่าไว้แต่ตอนต้น ในไตรภูมิพระร่วงกล่าวไว้ว่า ฝูงชนทั้งหลายประมาทเริ่มทำความชั่ว ก่อกรรมทำเข็ญ สิ่งดี ๆ เหล่านั้นจึงค่อย ๆ สูญหายไป คนซึ่งแต่เดิมมีอายุถึงหนึ่งอสงไขยทำกรรมชั่วมากขึ้น อายุจึงถดถอยลงทุกที ๆ ฤดูกาล ดินฟ้าอากาศ ทั้ง ลม ฝน และแดดก็แปรปรวนไป ทำความลำบากให้แก่ฝูงชนมากขึ้น ๆ

โลกเราในปัจจุบันนี้ร้อนเพิ่มขึ้นทุกวันทุกปี ชาวโลกต่างตระหนักถึงภาวะโลกร้อนที่เพิ่มขึ้นทุกขณะ ดังที่อธิบายไว้ในตอนแรก สิ่งสำคัญที่สุดคือ ป่าไม้ หรือต้นไม้ ถ้ามีป่าไม้เขียวชอุ่ม เมื่อฝนตกลงมา รากของต้นไม้จะดูดซึมน้ำไว้ ที่เหลือจากนั้นน้ำจึงค่อย ๆ ไหลซึมออกมา กลายเป็นลำธาร ต้นน้ำที่นำมาหล่อเลี้ยงชีพมนุษย์ แต่ถ้าตัดต้นไม้หมดสิ้นก็หมดรากไม้ที่ซึมซับดูดน้ำเอาไว้ น้ำก็จะไหลบ่าลงมาอย่างรวดเร็ว จนท่วมบ้านท่วมเมือง ในประวัติศาสตร์สมัยกรุงสุโขทัย กล่าวไว้ว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้ทรงบัญญัติไว้ว่า *ถ้าผู้ใดตัดต้นไม้ ๑ ต้น ต้องปลูกทดแทน ๑ ต้น ตัด ๑๐ ต้น ก็ต้องปลูกทดแทน ๑๐ ต้น* พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงกระทำเป็นตัวอย่างด้วยการปลูกต้นไม้ด้วยพระองค์เอง เมืองไทยเราสมัยก่อนจึงมีป่าดงดิบให้ความชุ่มชื้นแก่แผ่นดินและปวงชน ต่อมาเมื่อจำนวนประชากรเพิ่ม

ขึ้น การตัดไม้ทำลายป่ามากขึ้น แม้จะมีกฎหมายห้ามปรามเรื่องการตัดต้นไม้ ก็ยังมีผู้ลักลอบทำความผิดอยู่เสมอ ผู้เขียนเคยเห็นมากับตาตัวเองที่จังหวัดหนึ่ง เมื่อหลายสิบปีมาแล้ว เมื่อคณะของเราบุกป่าฝ่าดงเข้าไปเยี่ยมตำรวจทหารชายแดน บนภูเขาที่มีเขตติดต่อกับจังหวัดตาก สังเกตเห็นว่าทั้งสองข้างทางต้นไม้ใหญ่ถูกตัดไปเหลือแต่ตอ บางต้นก็ถูกไฟเผาที่โคนต้นไม้ เมื่อสอบถามก็ทราบว่า ทางรัฐบาลได้มีโครงการให้ปลูกป่า ผู้รับคำสั่งก็ทำตามด้วยการตัดต้นไม้ใหญ่ออกไป (ใครจะได้ประโยชน์จากไม้ไปก็ไม่ทราบ) แล้วจะปลูกป่าทดแทน ฟังแล้วน่าอนาถใจยิ่งนัก ป่าไม้จึงหมดไปจากเมืองไทยอย่างรวดเร็ว

เมื่อผู้เขียนไปเที่ยวบนเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ หลังจากการปราบปรามพวกคอมมิวนิสต์หมดสิ้นแล้ว ก็เห็นแต่โขดหินปราศจากต้นไม้ใหญ่ ยิ่งถ้ามองจากไกล ๆ จะเห็นแต่ภูเขาหัวโล้น เรายังพูดกันว่าอีกหน่อยเมืองเพชรบูรณ์คงจะมีน้ำท่วม แล้วเหตุการณ์นั้นก็เกิดขึ้นจริง เมื่อฝนตกก็ตกหนักมาก น้ำไหลจากภูเขาลงมาอย่างรวดเร็ว จังหวัดต่าง ๆ ทั้งเพชรบูรณ์ อ่างทอง สิงห์บุรี ฯลฯ จะเกิดน้ำท่วมทุกปีและท่วมอยู่นาน ฤดูร้อนก็ร้อนจัด เกิดความแห้งแล้งขาดน้ำทำการกสิกรรมไม่ได้ผล แต่ปัจจุบันนี้ทางการเร่งรัดปลูกป่าบนเขาค้อ จนเห็นความเขียวชอุ่มขึ้นแล้ว

กลับมาพูดเรื่องพระอาทิตย์ขึ้น ๗ ดวง อีกสักนิด ผู้เขียนเคยอ่านบทความของ *"กาญจนาคพันธ์"* ท่านเขียนไว้ว่าที่ว่าพระอาทิตย์ขึ้น ๗ ดวงนั้น อาจจะเป็นไปได้ว่า ชาติมหาอำนาจต่างก็แข่งขันสร้างอาวุธยุทโธปกรณ์ ขีปนาวุธ ไว้ทำสงครามกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งระเบิดปรมาณูที่เคยใช้สยบประเทศญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้น มีอำนาจร้ายแรง ทิ้งเพียงลูกเดียวทำลายเมืองได้ทั้งเมือง สูญเสียชีวิตมนุษย์นับแสน ๆ ขณะนี้หลายประเทศแข่งขันกันผลิตระเบิดปรมาณูเพื่อไว้ป้องกันประเทศ ทำให้เกิดปัญหาระหว่างชาติต่าง ๆ "กาญจนาคพันธ์" วิจารณ์ว่า ถ้าเกิดสงครามโลกครั้งต่อไป หากชาติมหาอำนาจต่อสู้กันด้วยระเบิดปรมาณูโดยทิ้งในมุมต่าง ๆ ของโลกพร้อมกัน ๗ ลูก จะเกิดไฟลุกพรึ่บขึ้นทันที เท่ากับพระอาทิตย์ขึ้น ๗ ดวงนั่นเอง

เมื่อไม่กี่วันนี้ มีนักธรณีวิทยาได้มาอธิบายเรื่องรอยแตกของผิวเปลือกโลก พร้อมทั้งมีแผนภูมิแผนที่มาด้วยให้ผู้ฟังได้ยินและได้เห็นชัดเจน ท่านอธิบายพร้อมกับชี้แนวรอยแตกของเปลือกโลก ซึ่งจะเกิดรอยร้าวเพิ่มขึ้น จากพลังความร้อนของภูเขาไฟใต้ทะเล เส้นรอยร้าวที่ขีดไว้นั้นเป็นสีแดงเหมือนเปลวไฟอยู่ในรอยแตกลามไปตามขอบทวีป หากเส้นสีแดงนั้นลามไปรอบทวีปเมื่อใด อาจจะเกิดไฟประทุขึ้นมาท่วมโลกในพริบตา ผู้เขียนคิดว่านั้นก็คือไฟประลัยกัลป์นั่นเอง ได้ฟังได้เห็นอย่างนั้นก็น่าสะพรึงกลัวมาก แสดงว่าความหายนะใกล้โลกเข้ามาทุกที และเมื่อไม่กี่วันมานี้ ข่าวทางโทรทัศน์ก็แจ้งว่า มีผู้คำนวณไว้ว่ากรุงเทพมหานครจะถูกน้ำท่วมทั้งหมดภายใน ๘ ปี จะจริงหรือไม่ก็คอยดูเหตุการณ์เอาเอง ผู้เขียนไม่ทราบว่าจะได้อยู่ถึงอีก ๘ ปีหรือไม่ เพราะเวลานี้ก็เฒ่าชะแรแก่ชราใกล้จะ ๘๐ ปีแล้ว แต่ทางนักธรณีวิทยาและนักภูมิศาสตร์ก็บอกไว้ว่า น้ำทะเลสูงขึ้นทุกปี โอกาสที่แผ่นดินจะจมหายไปมีมาก โดยเฉพาะภูมิประเทศที่เป็นเกาะและชายทะเล แม้แต่ริมทะเลบางขุนเทียนในกรุงเทพมหานคร ชายฝั่งก็หดหายไปมาก เสาไฟฟ้าที่เคยอยู่บนถนนขณะนี้ไปวางเรียงรายอยู่ในทะเลแล้ว

ภัยธรรมชาติเหล่านี้เกิดจากใคร ก็เกิดจากน้ำมือของมนุษย์ทั้งสิ้น การตัดไม้ทำลายป่า การทำลายต้นน้ำ การขุดทรัพยากรจากใต้ดินมากเกินไป การสร้างตึกรามบ้านช่องสูง ๆ การตั้งโรงงานอุตสาหกรรมใหญ่ ๆ การปล่อยน้ำเสียลงคลอง ลงทะเล การสร้างและทดลองขีปนาวุธ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้สะท้อนกลับมาทำลายมนุษย์โลกเองทั้งสิ้น ภัยพิบัตินี้เกิดขึ้นจากไฟไหม้ป่า ฝนตกหนักน้ำท่วม ดินถล่ม ภัยแล้ง พายุร้าย เกิดขึ้นทั่วไปและจะรุนแรงขึ้นทุกที ฉะนั้นโลกเราก็คงจะหนีไม่พ้น**ไฟประลัยกัลป์ ลมประลัยกัลป์ และน้ำประลัยกัลป์**แน่นอน

สงสารแต่พระพรหม ท่านได้พักผ่อนเพียง ๑ วันกับ ๑ คืน ก็ต้องตื่นมาสร้างโลกกันใหม่อีก

ในไตรภูมิพระร่วง พระเจ้าลิไทจึงทรงสั่งสอนให้ปวงชนประพฤติตนเป็นคนดี ก่อกรรมดี ถือศีลห้า กตัญญูรู้คุณผู้มีพระคุณ ทำแต่บุญกุศล ผลดีนั้นจะตอบแทนให้ทุกคนมีความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า และถ้ายังไม่ถึงพระนิพพาน กรรมดีนั้นก็จะส่งให้เกิดในกัปต่อไปอีก

จารึกพ่อขุนรามคำแหง: มุมมองภาษา-จารึกเขมรโบราณ

*ศานติ ภักดีคำ**

ศิลาจารึก พ่อขุนรามคำแหง หรือศิลาจารึกหลักที่ ๑ เป็นศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่มีการศึกษามาเป็นเวลานาน นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงค้นพบและนำลงมายังกรุงเทพฯ นับแต่นั้นได้มีการศึกษาจารึกหลักนี้หลากหลายแง่มุมและอย่างต่อเนื่องจวบจนปัจจุบัน อย่างไรก็ตามในบทความนี้ผู้เขียนได้เลือกศึกษาจารึกพ่อขุนรามคำแหงโดยใช้**มุมมองของภาษา-จารึกเขมรโบราณ** ซึ่งเป็นเอกสารร่วมสมัยมาศึกษาว่า **คำยืม** ภาษาเขมรที่ปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงเป็นภาษาเขมรสมัยใด มีความเกี่ยวข้องกับศิลาจารึกเขมรโบราณหรือไม่ อย่างไร และเป็นไปได้หรือไม่ที่จะปรากฏคำยืมภาษาเขมรเช่นนั้นในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ดังที่ ***ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์*** ได้เสนอไว้ในงานวิจัยเรื่อง *"จารึกพ่อขุนรามคำแหง วรรณคดีประวัติศาสตร์การเมืองแห่งกรุงสยาม"*

การที่ผู้เขียนเลือกที่จะนำภาษาเขมรมาใช้เป็นเครื่องมือตรวจสอบศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงนั้น แม้อาจจะเคยมีผู้ศึกษาไว้ก่อนหน้านี้แล้วบ้างเกี่ยวกับคำยืมภาษาเขมรในจารึกสุโขทัย แต่ก็มิได้อภิปรายในรายละเอียดมากนัก ดังนั้นเพื่อให้เกิดความชัดเจนจึงขออธิบายในเบื้องต้นว่า เหตุที่เลือกภาษาเขมรมาใช้เป็นเครื่องมือนั้น เนื่องจากภาษาเขมรมีวิวัฒนาการทางการเปลี่ยนแปลงของภาษาค่อนข้างมากและชัดเจน ดังที่มีผู้จัดแบ่งภาษาเขมรออกเป็น ๓ สมัยคือ

๑. สมัยโบราณ ซึ่งเรียกว่าภาษาเขมรโบราณ เป็นภาษาที่ใช้ในรัฐเขมรโบราณ สามารถพบได้ตามศิลาจารึกและเอกสารในคริสต์ศตวรรษที่ ๗ ถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ หากเทียบกับภาษาไทยก็จะร่วมสมัยกับภาษาไทยสมัยสุโขทัยจนถึงภาษาไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น

๒. สมัยกลาง เป็นภาษาเขมรที่พบในศิลาจารึกและเอกสารตัวเขียนต่างๆ เช่น บนใบลาน (สฺลึกรีต) สมุดข่อย (กฺรำง) คัมภีร์ (จฺบาบ่)ต่างๆ ในคริสต์-ศตวรรษที่ ๑๙ ตรงกับภาษาไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลางถึงภาษาไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประมาณรัชกาลที่ ๓

๓. สมัยปัจจุบัน เป็นภาษาเขมรสมัยใหม่ที่ใช้กันตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ถึงปัจจุบัน ตรงกับภาษาไทยสมัยรัชกาลที่ ๔ ถึงปัจจุบัน

ภาษาเขมรทั้ง ๓ ยุคมีความแตกต่างกันตั้งแต่รูปเขียน และการออกเสียง ดังนั้นจึงน่าจะนำมาใช้เป็นหลักในการพิจารณารูปคำยืมภาษาเขมรในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงได้ และน่าจะสามารถระบุถึงอายุสมัยในการแต่งศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงได้ด้วย เพราะเขมรสมัยหลังเมืองพระนครไม่สามารถอ่านและทำความเข้าใจศิลาจารึกสมัยพระนครได้แล้ว ด้วยความแตกต่างทางรูปแบบตัวอักษรและภาษาที่เปลี่ยนแปลงไป

*สาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การอภิปรายคำยืมภาษาเขมรในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงในที่นี้ ผู้เขียนขออภิปรายทีละคำตามบรรทัดในศิลาจารึกเพื่อความชัดเจนและความสะดวกในการอ้างอิง*

๑. คำภาษาเขมรในศิลาจารึกด้านที่ ๑

๑.๗ น กูบ่หนี กูขี่ช้าง*เบกพล* กูขับเข้าก่อนพ่อกูกู่อ

ดร.พิริยะ อธิบายว่า *"เบกพล พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอ่านคำนี้ว่า "บุกพล" (หอสมุดแห่งชาติ ๒๕๒๐: ๓๐) เซเดส์อ่านว่า "อเนกพล" และคิดว่าเป็นชื่อช้างทรงของพ่อขุนรามคำแหง (Coedes 1924: 44)" (พิริยะ ๒๕๔๖: ๓๕)*

ปัญหาของการตีความคำนี้อยู่ที่ว่า **"เบก"** นั้นหมายถึงอะไร เป็นชื่อช้างหรือกริยาการขับช้าง หากเปรียบเทียบกับศิลาจารึกเขมรโบราณ มีการใช้คำหนึ่งที่น่าจะเป็นคำเดียวกับคำว่า **"เบก"** คือคำว่า **"เปก"** ในจารึกเขมรโบราณ (รูปเขียน "ป" และ "บ" ในจารึกเขมรโบราณเป็นรูปเขียนเดียวกันและโดยปรกติไทยมักเปลี่ยนรูปเขียน "ป" มาเป็น "บ" เสมอในคำยืมภาษาเขมร)

คำว่า **"เบก"** ในคำภาษาเขมรโบราณที่พบในศิลาจารึกเขมรมีความหมายว่า "เปิด" เช่นที่ปรากฏในศิลาจารึก K.940 ว่า *"เปฺร **เปก** อาย ตีรถคฺราม"* แปลว่า "ใช้ให้เปิดที่หมู่บ้านตีรถะ" หรือในศิลาจารึก K. 989 สมัยศตวรรษที่ ๑๑ ความว่า *"**เปก** ต อฺนก ปมฺเร"* แปลว่า "เบิกซึ่งคนรับใช้" *(Saveros POU: 318-319)*

คำว่า **"เบกพล"** ที่ใช้ในจารึกพ่อขุนรามคำแหงจึงน่าจะเป็นคำที่มาจากภาษาเขมรโบราณว่า "เปก" ซึ่งมีความหมายว่า "เปิด" ดังนั้น **"เบกพล"** ก็น่าจะมีความหมายว่า **"เปิดพล"** อันเป็นกิริยาอาการที่ขับช้างเปิดทางที่มีพลทหารออกไป

แต่คำว่า **"เบก"** นี้ต่อมาในสมัยหลังเมืองพระนคร หรือในภาษาเขมรสมัยกลาง ได้เปลี่ยนระบบการเขียนจากสระ **"เอ"** มาเป็นสระ **"เออ"** ดังนั้นจึงเขียนด้วยรูป "เบิก" หรือ "เบิก" ซึ่งจะตรงกับการใช้ของภาษาไทยในยุคหลัง ดังนั้นหากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงพระราชนิพนธ์ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ก็น่าจะทรงเขียนว่า **"เบิก"** มากกว่า **"เบก"** ดังที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักนี้

๑.๑๑ อ ชั่วพ่อกู กู*บำเรอ*แก่พ่อกู กู*บำเรอ*แก่แม่กู กูได้ตัว

ดร.พิริยะ อธิบายคำว่า **"บำเรอ"** ไว้ว่า *"**บำเรอ** เป็นคำใช้ในหนังสือ ลิลิตพระลอ (ลิลิตพระลอ: ๓๕๕) ไตรภูมิกถา (ไตรภูมิกถา: ๗๒) และ เรื่องนางนพมาศ หรือ ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ (เรื่องนางนพมาศ: ๒๔)...คำนี้ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกสุโขทัยอีกหลักหนึ่ง อันได้แก่ จารึกหลักที่ ๙๕ ศิลาจารึกวัดหินตั้ง จังหวัดสุโขทัย บรรทัดที่ ๑๖ และ ๒๖" (พิริยะ ๒๕๔๖: ๔๔)*

คำว่า **"บำเรอ"** ไม่ใช่คำใหม่ที่เพิ่งมีการใช้ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเท่านั้น เพราะคำนี้เป็นคำภาษาเขมรโบราณ ที่พบการใช้ในจารึกเขมรโบราณด้วย โดยเขียนว่า **"ปมฺเร"** หมายถึง *"การรับใช้, ผู้รับใช้"* เช่นปรากฏข้อความในจารึก K. 415 สมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๙ ว่า "อฺนก ต ปมฺเร กมฺนฺง ต วฺระ ทฺวาร" แปลว่า "คนซึ่งรับใช้ในที่พระทวาร" หรือในจารึก K. 521 สมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ กล่าวว่า *"เปฺร ปมฺเร ปนฺลส วฺระ สริร"* แปลว่า "ใช้คนรับใช้แทนพระสรีระ"

ดังนั้นในเมื่อจารึกเขมรโบราณใช้คำว่า "บำเรอ" มาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๙ (พุทธศตวรรษที่ ๑๔) ก็ไม่น่าประหลาดใจที่คำนี้จะปรากฏการใช้ในจารึกพ่อขุนรามคำแหงด้วย เพราะมีใช้คำนี้ทั้งในด้านรูปเขียนและความหมายเดียวกันนี้มาก่อนหน้านี้เป็นเวลานานก่อนการสถาปนารัฐสุโขทัยขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๙

๑.๑๙ มีปลา ในนามีเข้า เจ้าเมืองบ่เอาจ*กอบ*ในไพร่ลูทางเพื่(อน)

ดร. พิริยะอธิบายคำว่า **"จกอบ"** ว่า *"**จกอบ** หมายถึง ภาษีผ่านด่าน เป็นคำในภาษาเขมร กล่าวถึงในหนังสือหลายเล่มที่แต่งขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๓๑/ค.ศ. ๑๖๕๖-๑๖๖๘) (หอสมุดแห่งชาติ ๒๕๒๐: ๓๒-๓๓) และในกฎหมายพระธรรมนูญ (บลัดเลย์ ๑๘๙๗: ๕๐)" (พิริยะ ๒๕๔๖: ๔๘)*

แม้จากข้อมูลของ ดร.พิริยะ จะดูเหมือนว่า คำว่า "จกอบ" เป็นคำเขมรที่เพิ่งจะนำมาใช้ในสมัยกรุง

ผู้สนใจอาจศึกษาบทความเรื่อง "ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช" ของศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ในวารสารไทย** ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๑๐๕ มกราคม-มีนาคม ๒๕๕๑ ประกอบบรรณาธิการ.*

ศรีอยุธยา (และพยายามเลื่อนอายุคำนี้มาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ด้วย) แต่คำนี้ในจารึกเขมรโบราณมีใช้มาก่อนหน้านั้นแล้วเป็นเวลานาน เช่น ในจารึกเขมรโบราณหมายเลข K. 329 ที่จารึกขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๙ (พุทธศตวรรษที่ ๑๔)

คำว่า **"จกอบ"** เขียนในศิลาจารึกเขมรโบราณว่า **"โจฺกป"** หมายถึง *"ภาษีที่เก็บบนเรือ"* เช่น ในข้อความว่า *"โจฺกป อุจิต สมฺวตฺสร"* ในจารึก K. 44 เป็นต้น แต่ในภาษาเขมรตั้งแต่สมัยกลางเป็นต้นมาจนถึงภาษาเขมรปัจจุบันไม่มีการเขียนด้วยรูปเขียนนี้ หากจะเปลี่ยนแปลงไปเขียนด้วยรูปเขียน "โกบ" หรือ "จงฺโกบ" ดังนั้นคำว่า "จกอบ" ในจารึกหลักนี้จึงน่าจะเป็นคำยืมจากภาษาเขมรโบราณ

๒. คำภาษาเขมรในศิลาจารึกด้านที่ ๒

๒.๖ กลางเมืองสุกโขไทนี้ มีน้ำตระพังโพยสีใสกินดี

ดร. พิริยะ อธิบาย **"ตระพังโพยสี"** ว่า *"ตระพังโพยสี" เป็นชื่อสระน้ำที่กล่าวไว้ในหนังสือพระราชพงศาวดาร ซึ่งสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม แต่งในปี พ.ศ. ๒๓๕๐ (ค.ศ. ๑๘๐๗)..." (พิริยะ ๒๕๔๖: ๗๓)*

"ตระพัง" เป็นคำที่ปรากฏในศิลาจารึกเขมรโบราณ เขียนว่า **"ตฺรวง, ตฺรวาง"** แปลว่า "แหล่งน้ำของหมู่บ้าน" เช่น ในศิลาจารึก K.562 กล่าวถึง *"ตฺรวาง นาค"* หรือ "สระนาค" หรือในศิลาจารึก K. 56 คริสต์ศตวรรษที่ ๑๐ กล่าวถึง *"โลฺวะ ตฺรวง ถฺลา"* แปลว่า "ถึงสระน้ำใส"

ในจารึกวัดเขากบ (ศิลาจารึกหลักที่ ๑๑) ก็มีการใช้คำว่า **"ตระพัง"** ในความหมายว่า "สระ" เช่นเดียวกับในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ดังความในจารึกบรรทัดที่ ๑๑ ความว่า *"...(ปร) ดิสถาในรามอาวาสนนขุด**ตรพงง**..."*

สำหรับคำว่า **"ตระพัง"** ในภาษาเขมรปัจจุบันเขียนว่า **"ตฺรพำง"** แปลว่า *"แอ่ง, หนอง, สระ"* (พจนานุกรมเขมร-ไทย ๒๕๑๗: ๑๘๔)

๒.๑๘ ญิกพู้นเท้าหัวลาน *ดำบงคำกลอง* ด้วยเสียงพาดเสียงพี (น)

ดร. พิริยะ กล่าวว่า **"ดำบงคำกลอง"** มาจากคำว่า *"ดมบังคมกลอง"* คำว่า *"ดม"* เป็นคำในภาษาเขมรแปลว่า ตี *"บงคำ"* มาจากคำว่า *"ปฺรคำ"* ในภาษาเขมรซึ่งแปลว่า *ประโคม (หอสมุดแห่งชาติ ๒๕๒๐: ๔๐)" (พิริยะ ๒๕๔๖: ๙๑)*

คำว่า **"ดำ"** ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงน่าจะมาจากคำว่า **"ตำ"** ในภาษาเขมรโบราณ มีความหมายว่า "ตี" ดังปรากฏในศิลาจารึก K.814 สมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๐ กล่าวว่า "ตำ สฺคร" แปลว่า "ตีกลอง"

ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับรูปเขียนของคำนี้ในภาษาเขมรปัจจุบันจะมีความแตกต่างกันมากเพราะภาษาเขมรปัจจุบันเขียนว่า **"ฎำ"** แต่ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงเขียนด้วยรูป **"ดำ"** ซึ่งน่าจะรับมาจากรูปเขียนในภาษาเขมรโบราณมากกว่า

คำว่า **"บงคำ"** นั้นภาษาเขมรโบราณแปลว่า "การถวายบังคม, การบูชา"

๓. ภาษาเขมรในศิลาจารึกด้านที่ ๓

๓.๑ งแฎ่ง เบื้องตีนนอนเมืองสุโขไทนี้ มีตลาด *ป(สาน)*

ดร. พิริยะ อธิบายคำว่า **"ปสาน"** ว่า *"ปสาน เซเดส์คิดว่าคำนี้ดัดแปลงมาจากคำว่า "บาซาร์" ในภาษาเปอร์เซีย ซึ่งแปลว่า ตลาดที่มีหลังคา (Coedes 1924: 46) แต่ผู้แต่งศิลาจารึกหลักที่ ๑ คงจะหมายถึงคำว่า "พิศาล" ที่แปลว่า กว้าง มากกว่า ดังเช่นที่ปรากฏอยู่ในเรื่องนางนพมาศ ตอนชมเมืองว่า "บริบูรณ์ไปด้วยโภชนามัจฉะมังษาผลาหารของพึงจะบริโภคโอชารศ อันมีมาแต่ประเทศต่างๆ ก็ซื้อขายเต็มไปในท้องตลาดพิศาลทุกแห่งทุกตำบล" (เรื่องนางนพมาศ: ๗)" (พิริยะ ๒๕๔๖: ๑๒๘)*

แม้ ดร. พิริยะจะเห็นว่าคำนี้น่าจะต้องการให้หมายถึงคำว่า "พิศาล" แต่ในที่นี้ไม่น่าเป็นไปได้ เพราะในภาษาเขมรคำว่า **"ปสาน"** เขียนว่า **"ผฺสาร"** แปลว่า "ตลาด" ดังนั้นการใช้คำว่า **"ตลาดปสาน"** จึงน่าจะเป็นลักษณะของการใช้คำซ้อนความหมายในความหมายว่า "ตลาด" มากกว่าจะหมายถึงตลาดพิศาล

๓.๒ สาน มีพระอจน มี*ปราสาท* มีป่าหมากพร้าว ป่าหมาก

ดร. พิริยะกล่าวถึง **"ปราสาท"** ว่า *"ปราสาท ผู้แต่งศิลาจารึกหลักที่ ๑ ใช้คำที่มีความหมายรวมๆ อีกเช่นกัน ดังคำว่า ปราสาท เพื่อจะบอกให้ผู้อ่านทราบว่า*

ทางทิศเหนือของเมืองสุโขทัยมีปราสาทอยู่ที่วัดพระพายหลวง (รูปที่ ๓.๔) ซึ่งในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์เป็นปรางค์สามหลังตั้งเรียงกันเช่นเดียวกับพระปรางค์สามยอด จังหวัดลพบุรี และเป็นที่น่าสังเกตว่า คำว่าปราสาท ไม่ปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัยหลักอื่นเลย..." (พิริยะ ๒๕๔๖: ๑๓๓)

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในจารึกเขมรโบราณพบการใช้คำว่า **"ปราสาท"** เช่นเดียวกัน และใช้ว่า **"ปฺราสาท"** มีความหมายรวมๆ หมายถึง *"หอสูง, วัด, ปราสาท (ของกษัตริย์)"* เช่น ในศิลาจารึก K.878 สมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๐ มีข้อความว่า *"สมรจ วฺระปฺราสาท"* แปลว่า "สำเร็จพระปราสาท" ดังนั้นคำนี้จึงมีใช้ในความหมายรวมๆ เช่นนี้มาตั้งแต่ในศิลาจารึกเขมรโบราณแล้วนั่นเอง

๓.๖ มีน้ำโคก *มีพระขพุง* ผีเทพดาในเขาอันนั้น

ดร. พิริยะอธิบายว่า *"น้ำโคก ไม่ปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัยหลักอื่นเลย"* ส่วน *"พระขพุง ผู้แต่งศิลาจารึกหลักที่ ๑ น่าจะนำคำนี้มาจากพระนิพนธ์คำแปลศิลาจารึกหลักที่ ๔ ภาษาเขมรของพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไทย)...เป็นไปได้ว่าคำว่า พระขพุง นี้ได้มาจากศิลาจารึกหลักที่ ๔๕ ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๑๕-๑๖... อนึ่งศิลาจารึกหลักที่ ๙๓ ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๓๔ ที่มีอายุเวลาเทียบเท่าปี พ.ศ. ๒๐๕๗ (ค.ศ. ๑๕๑๔) และค้นพบที่วัดพระเชตุพน จังหวัดสุโขทัย ยังได้กล่าวถึง "พระขพงหลวง" อีกด้วย (ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๔: ๗๙)" (พิริยะ ๒๕๔๖: ๑๓๕)*

อย่างไรก็ตามคำว่า **"ขพุง"** เป็นคำที่ปรากฏในจารึกเขมรโบราณ ดังนั้นอาจกล่าวว่าเป็นภาษาเขมรโบราณก็ได้ เขียนว่า **"กฺวุง** (kvuṅ)" หรือ **"ขฺวุง** (khvuṅ) (พยัญชนะ ว/v/ นี้ต่อมาในจารึกเขมรสมัยหลังพระนครใช้เป็นตัว พ /b/) มีความหมายว่า *"สิ่งที่นูน, นูน, โป่งขึ้น, ยอดสุดของภูเขา, วาสนา, ความโลภ" (Saveros POU 1992: 122)*

คำนี้มีใช้เป็นชื่อทาส และใช้กล่าวขยายความสูงของภูเขา เช่น ในจารึก K.855 มีข้อความว่า **"ต ขฺวุง วฺนำ"** หมายความว่า *"อันยอดสูงสุดของภูเขา"* เป็นต้น *(Saveros POU 1992: 122)*

ดังนั้น **"พระขพุง"** จึงหมายถึง "ภูเขาสูง" นั่นเอง

การที่สุโขทัยยึดถือเอา **"ภูเขาสูง (พระขพุง)"** เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์นั้น น่าจะเป็นแนวความคิดความเชื่อเกี่ยวกับระบบสัญลักษณ์ความเป็น **"เขาพระสุเมรุ"** หรือ **"เขาไกรลาส"** ที่สืบทอดมาตั้งแต่เขมรสมัยพระนคร

เห็นได้จากในกัมพูชาก็ปรากฏว่ามีการเรียก **"ภูเขาพนมกุเลน"** ว่า **"พระขพุง"** ด้วย ดังปรากฏในจารึก **"เจ้ามหากุศล"** ซึ่งกล่าวถึงเจ้ามหากุศลเดินทางมายังเมืองพระนคร (สมัยหลังพระนคร) เมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๙ ได้จารึกไว้เป็นภาษาเขมรสมัยหลังพระนคร มีความตอนหนึ่งว่า

*"...เจา มหากุศล (๒) โมก สมฺพ พฺระ นา **พฺรขฺพุง** ยล พฺระ พุทฺธ อนฺตรธาน... (๔) ...สาง พฺระ พุทฺธ อนฺตฺราน นา **พฺระ ขฺพุง** เนะ..." (ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๗, ๒๕๓๔: ๑๖๓)*

แปลว่า *"...เจ้ามหากุศล (๒) มาไหว้พระ ณ **พระขพุง** ยลพระพุทธอันตรธาน...(๔)...สร้างพระพุทธอันตรธาน ณ **พระขพุง**นี้..."*

ในเชิงอรรถของคำอ่านจารึกนี้มีอธิบายว่า**"พระขพุง"** หมายถึง **"เขาศักดิ์สิทธิ์ ชื่อ พนมกุเลน"** *(ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๗, ๒๕๓๔: ๑๖๓)*

"ภูเขาพนมกุเลน" เป็นภูเขาที่มีความสำคัญของเมืองพระนครเพราะถือเป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์มาตั้งแต่แรกสถาปนาเมืองพระนคร เมื่อพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ กระทำพิธีให้กัมพุชเทศไม่ต้องขึ้นแก่ชวาอีก และทำพิธีแสดงความเป็นจักรพรรดิ ก็ทำที่ "มเหนทรบรรพต" หรือ "พนมกุเลน"นี้ ดังความในจารึกสดกก๊อกธมว่า

*"(๗๑) กล่าวคือ พระบาทปรเมศวรไปครองราชย์ที่ **มเหนทรบรรพต**...แล้วพระบาทปรเมศวร (๗๒) อัญเชิญ ทำพิธีเล่ห์กลปลดปล่อยไม่ให้กัมพุชเทศนี้ขึ้นต่อชวาเลย ขอให้อำนาจที่กมรเตง ผไทกโรม องค์เดียวเท่านั้นคือ เป็นจักรพรรดิ พราหมณ์นั้นทำพิธีตามพระวินาศิข ประดิษฐาน กมรเตง ชคต ต ราช..." (ประชุมอรรถบทเขมร, ๒๕๔๕: ๔๓)*

นอกจากนี้พระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ ยังสร้างระบบ

สัญลักษณ์สำคัญเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับ **"พนมกุเลน"** หรือ **"พระขพุง"** มากขึ้น ด้วยการสร้างศาสนสถานไว้บนยอดเขา และแกะสลักศิวลึงค์จำนวนมาก หรือ **"สหัสลึงค์"** ไว้ที่ต้นน้ำของแม่น้ำเสียมราบเพื่อให้ลำน้ำสายนี้เป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองพระนครเช่นเดียวกับ **"แม่น้ำคงคา"** ที่ไหลผ่านพระเศียรพระศิวะก่อนจะลงมาสู่โลกมนุษย์ เพื่อความเป็นอมตะของเมืองพระนคร

แม้ภายหลังเมื่อเขมรหันมานับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทแทนศาสนาพราหมณ์ฮินดูสมัยพระนครแล้ว **"พนมกุเลน"** หรือ **"พระขพุง"** ยังคงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพราะมีการสร้างพระพุทธไสยาสน์ขนาดใหญ่ไว้บนยอดเขาพนมกุเลนนั้นเรียกว่า **"พระธมแห่งพนมกุเลน"**

บทสรุป

เมื่อพิจารณาการใช้คำภาษาเขมรในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงโดยอาศัยแง่มุมทางด้านภาษา-จารึกเขมรโบราณ จะพบว่า คำที่ปรากฏการใช้ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกับภาษาเขมรโบราณ แต่ก็มีคำภาษาเขมรบางคำที่ไม่พบการใช้ในจารึกเขมรโบราณ แต่การที่ไม่พบก็มิได้แสดงว่าคำนั้นไม่มีการใช้ แต่อาจไม่พบทั้งๆ ที่มีการใช้อยู่จริงก็ได้ อย่างไรก็ตามหลายคำที่ปรากฏไม่สามารถนำความหมายของคำในภาษาเขมรปัจจุบันมาอธิบายได้ เว้นแต่จะอธิบายด้วยความหมายของภาษาเขมรโบราณ

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่าคำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏการใช้ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ส่วนใหญ่เป็นคำเขมรโบราณที่ภาษาเขมรปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงรูปเขียนและความหมายไปแล้ว แต่ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงยังปรากฏการใช้ในบริบทความหมายที่ร่วมกับศิลาจารึกเขมรโบราณหลักอื่นด้วย

บรรณานุกรม

คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ฯ. **ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๒๑.

บรรจบ พันธุเมธา. พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุมานราชธน เล่ม ๑-๕. กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๑๗.

ประเสริฐ ณ นคร. **การอธิบายจารึกสมัยสุโขทัย.** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗.

_____. **สารนิพนธ์ประเสริฐ ณ นคร.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

พิริยะ ไกรฤกษ์. **จารึกพ่อขุนรามคำแหง วรรณคดีประวัติศาสตร์การเมืองแห่งกรุงสยาม.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๗.

พุทธสาสนบณฺฑิตฺย. **วจนานุกฺรมแขฺมร.** ภฺนำเพญ: พุทธสาสนบณฺฑิตฺย, ๒๕๑๒.

ศิลปากร, กรม. **จารึกสมัยสุโขทัย.** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๒๗.

อิชิอิ โยเนโอะ และคณะ. **ดรรชนีค้นคำในจารึกสุโขทัย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๓๒.

POU, Saveros. **Dictionnaire Vieux Khmer-FranÇais-Anglais.** Paris: Cedoreck, 1992.

คำลักษณนาม คน - ศพ

คำลักษณนามสำหรับคำนามว่า **คน** ก็คือ **คน** ไม่ว่าจะเป็นคนตาย คนเป็น คนชั่ว คนดี ก็ใช้คำลักษณนามว่า คน เช่น มีคนตาย ๓ คน

ส่วนคำลักษณนามว่า **ศพ** นั้น ใช้กับคำนามว่า **ศพ** เช่น เกิดอุบัติเหตุ มี**คน**ตาย ๓ **คน** ญาติมารับ**ศพ**แล้ว ๒ **ศพ** เหลืออีก ศพหนึ่ง ญาติยังไม่มารับ

จะสังเกตได้ว่า คำลักษณนามในภาษาไทย ต้องสัมพันธ์กับคำนามที่มาข้างหน้า เมื่อพูดถึงคนตายก็นับเป็นคน เมื่อพูดถึงศพก็นับเป็นศพ

จาก "รู้ รัก ภาษาไทย" ของราชบัณฑิตยสถาน

พิธีกรรมอันเนื่องด้วยข้าวของคนไทย

*ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ประคอง นิมมานเหมินท์**

คนไทยกินข้าวเป็นอาหารหลักและปลูกข้าวเป็นพืชหลักเป็นเวลานานมาแล้ว ข้าวจึงมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับวิถีชีวิตของคนไทย ดังจะเห็นได้จากประเพณีพิธีกรรม การจัดระเบียบสังคม เครื่องใช้ไม้สอย การใช้ถ้อยคำภาษา ตลอดจนวรรณกรรมที่สร้างสรรค์ โดยเหตุที่การทำนาเป็นกิจกรรมที่มีความเสี่ยงสูง ต้องอาศัยทั้งฝนและแดดที่พอเหมาะ ต้องระมัดระวังสัตว์ต่าง ๆ เช่น นก หนู และแมลง มารบกวน ในกระบวนการผลิตข้าวจึงมี***ประเพณีพิธีกรรม***เพื่อขอให้ต้นข้าวอยู่รอดปลอดภัย ได้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์เป็นระยะๆ นับตั้งแต่ก่อนการทำนาจนกระทั่งเก็บเกี่ยวได้เมล็ดข้าวไปเก็บไว้ในยุ้งฉาง พิธีกรรมของคนไทยในภาคต่างๆ มีทั้งที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน แสดงให้เห็นการผสมผสานของความเชื่อเรื่องผี และขวัญอันเป็นความเชื่อแบบดั้งเดิมกับความเชื่อที่รับจากศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ พิธีกรรมที่จัดทำขึ้นมีทั้งที่เป็นพิธีที่จัดทำเฉพาะในครอบครัว และที่สมาชิกของชุมชนร่วมกันจัดทำขึ้น *นอกจากนี้ยังมี****พิธีกรรมที่เป็นพิธีหลวง***ที่เรียกว่า *พระราชพิธี* ด้วย หลายถิ่นมีการยกเลิกพิธีกรรมบางอย่างไปเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตในสังคม

พิธีกรรมอันเนื่องด้วยข้าวมักจัดทำขึ้นโดยมีเป้าหมาย ๔ ประการ คือ

๑. เป็นการขออนุญาตผีหรือเทพประจำสิ่งที่มีอยู่

**ภาคีสมาชิก สำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสถาน*

ในธรรมชาติ เพื่อขออนุญาตใช้สอยสิ่งนั้นๆ

๒. เป็นการขอร้อง อ้อนวอนผีหรืออำนาจลึกลับให้ช่วยดูแลให้ต้นข้าวเจริญงอกงาม มีผลผลิตจำนวนมากตามต้องการ

๓. เป็นการขอขมาต่อธรรมชาติหรือสิ่งเหนือธรรมชาติเมื่อได้ล่วงเกิน

๔. เป็นการเสี่ยงทาย

พิธีกรรมอันเนื่องด้วยข้าวที่จัดทำขึ้นแต่ละครั้ง มักจะมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ไม่แตกต่างกันมากนัก นอกจากนี้พิธีกรรมบางอย่างอาจมีเป้าหมายหลายประการในขณะเดียวกัน อาจจำแนกพิธีกรรมอันเนื่องด้วยข้าวของคนไทยตามขั้นตอนกระบวนการผลิตออกเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๑. พิธีกรรมก่อนการปลูก

พิธีกรรมในช่วงนี้ มีลักษณะเป็นการบวงสรวงโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อบอกกล่าว อ้อนวอน ขอร้องหรือขออนุญาต และเสี่ยงทาย เป็นพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นความคิดความเชื่อเรื่องผีและอำนาจลึกลับที่สืบทอดมาแต่โบราณ ตลอดจนความคิดความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ในสังคมไทย

การบวงสรวงเพื่อบอกกล่าวขอร้อง คนไทยหลายถิ่นเช่นในภาคเหนือและภาคอีสานกระทำในพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษและผีประจำหมู่บ้าน ซึ่งจัดทำขึ้นก่อนการทำนา ผีบรรพบุรุษนั้น บางถิ่นเรียกว่า ผีเรือน บางถิ่นเรียกว่าผีปู่ย่า บางถิ่นเรียก ผีตายาย เชื่อกันว่าเป็นผีที่อยู่ประจำบนเรือน คอยคุ้มครองดูแลลูกหลาน ส่วนผีประจำหมู่บ้าน บางถิ่นเรียกว่า ผีบ้าน หรือเสื้อบ้าน และบางถิ่นเรียกว่า ผีปู่ตา เป็นต้น เป็นผีที่คอยคุ้มครองดูแลคนในหมู่บ้าน

การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษและผีประจำหมู่บ้านก่อนการทำนา นอกจากขอให้ดูแลคุ้มครองลูกหลานและคนในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัยแล้ว ยังเป็นการบอกกล่าวและอ้อนวอนขอร้องให้ทำนาได้ผลดีด้วย การไหว้ผีบรรพบุรุษเป็นพิธีกรรมของครอบครัวหรือระหว่างเครือญาติ ส่วนการไหว้ผีประจำหมู่บ้านมีทั้งที่เป็นพิธีกรรมส่วนบุคคลและพิธีกรรมที่จัดทำร่วมกันของสมาชิกในหมู่บ้าน ในภาคอีสาน *การเลี้ยงผีปู่ตา* จะทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้านระหว่างเดือนหกถึงเดือนเจ็ด สถานที่คือดอนปู่ตาซึ่งเป็นป่าไม้ใกล้ๆ หมู่บ้าน ในภาคเหนือมี*พิธีเซ่นไหว้ผีเมือง*คือผีประจำเมืองในช่วงเดือนหกถึงเดือนเจ็ด ซึ่งเป็นช่วงก่อนการเพาะปลูกด้วย ผีเมืองคือผีเจ้าเมืองที่เคยปกครองเมืองต่างๆ ในสมัยก่อน พิธีไหว้ผีเมืองเป็นพิธีใหญ่ระดับจังหวัด มีการบวงสรวงขอร้องให้ช่วยคุ้มครองบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข น้ำท่าบริบูรณ์ ทำมาหากินได้ผลดี ในพิธีไหว้ผีเมืองนี้มีการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระพุทธมนต์เพื่อให้เป็นสิริมงคลด้วย

พิธีกรรมที่จัดร่วมกันในชุมชนบางถิ่นในภาคกลางเป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ *ประเพณีบุญกลางบ้าน และบุญหน้าบ้าน* ซึ่งมักจัดขึ้นราวๆ ปลายเดือนห้าไปจนถึงเดือนเจ็ด ก่อนลงมือปรับดินเพื่อทำนา *การทำบุญกลางบ้านนั้น* ชาวบ้านจะร่วมกันเป็นเจ้าภาพจัดอาหารคาวหวานถวายพระสงฆ์ตรงบริเวณที่เป็นศูนย์กลางหมู่บ้าน เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้พระภูมิเจ้าที่ เชื่อว่าจะช่วยให้ทำมาหากินได้ผลดี มีความอุดมสมบูรณ์ ส่วน*บุญหน้าบ้าน*มักจัดทำในหมู่บ้านที่ตั้งขนานกับถนนหรือแม่น้ำลำคลอง ชาวบ้านจะเลือกบ้านใดบ้านหนึ่งเป็นศูนย์รวมทำบุญหน้าบ้าน มีจุดประสงค์อย่างเดียวกัน

การบวงสรวงเพื่อขออนุญาต เห็นได้จากพิธีกรรมบวงสรวงผีน้ำและผีดินหรือผีนา ในภาคเหนือก่อนเอาน้ำเข้านามีการไหว้ผีน้ำ เรียกว่า *พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ ผีเหมือง ผีฝาย ผีห้วยหรือผีขุนน้ำ* เพื่อขออนุญาตใช้น้ำในการเกษตรกรรม ส่วน*การไหว้ผีดินหรือผีนา*นั้นพบแทบทุกถิ่น เป็นพิธีกรรมเพื่อขออนุญาตใช้ดินในการทำนา

ก่อนการทำนา หากชาวบ้านเกรงว่าปีนั้นฝนจะน้อย ก็จะมีการทำ*พิธีขอฝน* โดยหวังพึ่งในอำนาจลึกลับบางอย่าง น่าสังเกตว่าพิธีขอฝนบางครั้งมักจะใช้วิธีการ

ที่แปลกพิสดาร เป็นสิ่งที่ไม่พบเห็นในชีวิตประจำวัน บางทีก็มีเรื่องเพศเข้ามาปะปนด้วย เพราะเรื่องเพศเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ อาจปรากฏในเพลงร้องหรือวัตถุที่ใช้ในพิธีกรรม การขอฝนมีวิธีการต่างๆ เช่น *พิธีแห่นางแมว* ซึ่งมีอยู่ทุกภาค ในภาคกลางการแห่นางแมวจะทำในช่วงเดือน ๖ ถึงเดือน ๘ บางทีมี*พิธีปั้นเมฆด้วย* ในบางท้องที่เช่นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยามี*พิธีทำบุญหลังบ้าน*เป็นพิธีขอฝน โดยนิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีหลังบ้าน ในภาคอีสานพิธีขอฝนมีหลายแบบ นอกจากแห่นางแมวซึ่งเรียกว่า *พิธีเต้านางแมว*แล้ว ก็มี *พิธีเต้าแม่นางข้อง พิธีเต้าแม่นางด้ง พิธีดึงครกดึงสาก หรือโยนครก โยนสาก ประเพณีการจุดบั้งไฟ*ในภาคเหนือและภาคอีสานก็จัดเป็นพิธีกรรมในการขอฝนอย่างหนึ่ง เดิมเป็นการจุดเตือนแถนหรือผีฟ้าขอให้ส่งฝนลงมา ปัจจุบันนี้ตีความว่าการจุดบั้งไฟเป็นการจุดเป็นพุทธบูชา ตัวอย่างพิธีขอฝนที่เป็นพิธีทางพระพุทธศาสนาได้แก่ *การเทศน์พญาคันคาก*และ*การสวดคาถาปลาช่อน* ทางเหนือมีพิธีสวดคาถาปลาช่อนเช่นกัน นอกจากนี้มี*พิธีแห่พระพุทธรูปที่เรียกว่าพระเจ้าฝนแสนห่า* พิธีขอฝนในภาคใต้ไม่ค่อยมี เพราะภาคใต้โดยทั่วไปมีฝนตกชุกเกือบตลอดทั้งปีอยู่แล้ว ยกเว้นบางอำเภอในจังหวัดสงขลาและจังหวัดนราธิวาส เช่นที่ตำบลพรุ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มี*พิธีแห่ไซ* ซึ่งเรียกว่า*พิธีเชื้อไซ* และที่ตำบลพร่อน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส มี*พิธีแห่ปลาช่อน* โดยใช้ดินเหนียวปั้นเป็นรูปปลาช่อน พิธีขอฝนที่เป็นพระราชพิธีคือ*พระราชพิธีพรุณศาสตร์* ซึ่งจัดทำขึ้นในเดือนเก้า เดิมเป็นพิธีพราหมณ์ล้วน ต่อมามีพิธีสงฆ์ด้วย

พิธีกรรมที่มีลักษณะเป็นการเสี่ยงทาย เช่น ทางภาคเหนือมี*การใช้วัดไม้วา* โดยตัดไม้ให้มีความยาวขนาด ๑ วาพอดี หลังจากอธิษฐานเสร็จแล้วก็กางแขนออกวัดอีกครั้งหนึ่ง ถ้าไม้สั้นกว่ามือแสดงว่าปีนั้นน้ำจะน้อย ถ้าไม้ยาวกว่ามือก็แสดงว่า จะมีน้ำมาก ทำนาทำไร่ได้ผลดีจะอุดมสมบูรณ์ *พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญและพระราชพิธีพืชมงคล* ซึ่งกระทำในเดือน ๖ เป็นพระราชพิธีที่แสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงส่งเสริมสนับสนุนราชฎรในการทำเกษตรกรรม เป็นการบำรุงขวัญเสริมสร้างกำลังใจแก่ราษฎร พระราชพิธีจรดพระนังคัลเป็นพิธีพราหมณ์ที่มีลักษณะเป็นการเสี่ยงทาย ว่าปีนั้นๆ น้ำจะมากหรือน้อย ข้าวปลาอาหารจะบริบูรณ์หรือไม่ เปิดโอกาสให้ราษฎรได้เก็บข้าวที่พระยาแรกนาหว่านแทนพระมหากษัตริย์ แล้วนำไปเป็นข้าวขวัญ เป็นสิริมงคลแก่ไร่นา ส่วนพระราชพิธีพืชมงคลเป็นพิธีสงฆ์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้มีขึ้น เพื่อให้พระสงฆ์สวดเป็นสิริมงคลแก่พืชพันธุ์ธัญญาหาร

๒. พิธีกรรมในช่วงเพาะปลูก

พิธีกรรมในช่วงนี้เป็นพิธีที่จัดทำขึ้นเพื่อขอร้องอ้อนวอนให้ผีหรือเทพช่วยดูแลข้าวที่ปลูกให้เจริญงอกงาม ได้ผลดี ปลอดภัยจากสัตว์ประเภทนก หนูและแมลงต่างๆ และขอขมาควายที่ได้เฆี่ยนตีในตอนไถนา เริ่มหลังจากนำน้ำเข้านาแล้วก็มี*พิธีแรกนา* ภาคอีสานและภาคเหนือเรียกว่า *แฮกนา* มีการเซ่นไหว้เจ้าที่หรือพระภูมินา ทางเหนือมีการบูชาแม่โพสพและท้าวจตุโลกบาลด้วย เสร็จแล้วก็เริ่มไถ หลังจากนั้นก็มี*พิธีแรกหว่าน* และเมื่อต้นข้าวโตเป็นต้นกล้าก็มี*พิธีแรกดำนา* ในพิธีแรกดำนานั้นก่อนถอนกล้าไปดำมีการกล่าวขอขมาแม่โพสพ และเชิญแม่โพสพไปอยู่ประจำ ณ ที่ปักดำ ภายหลังการปักดำ บางท้องที่ในภาคใต้มี*พิธีสวดทุ่งสวดนา* โดยนิมนต์พระสงฆ์ไปสวดที่กลางทุ่งนาเพื่อขับไล่เสนียดจัญไรและเพื่อความเป็นสิริมงคล นอกจากนี้ มีการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาคุ้มครองต้นข้าว หลังจาก

หว่านหรือดำนาเสร็จในสมัยก่อนมี*พิธีทำขวัญควาย* เป็นการขอขมาและแสดงความปรารถนาดีต่อควายด้วย ปัจจุบันพิธีนี้เหลือน้อยลง เพราะหลายแห่งใช้เครื่องจักรในการไถนาแทนควาย ช่วงเพาะปลูกนี้เป็นช่วงที่ต้องดูแลรักษาให้ต้นข้าวงอกงามเจริญเติบโต มีพิธีกรรมไล่ศัตรูข้าว ศัตรูสำคัญคือ หนู ภาคกลางและภาคใต้บางแห่งมี*พิธีไหว้หนู* เป็นการขอร้องบรรพบุรุษหนูให้ดูแลลูกหลาน ไม่ให้มากัดกินข้าวเสียหาย เมื่อข้าวตั้งท้องมี*พิธีทำขวัญแม่โพสพ* ในสมัยโบราณหากมีน้ำมากเกินต้องการก็มี*พระราชพิธีไล่เรือ*เป็นพิธีไล่น้ำให้ลดลงเร็ว จัดทำในเดือนอ้าย

๓. พิธีกรรมเมื่อได้ผลผลิต

พิธีกรรมในช่วงนี้ เริ่มตั้งแต่เมื่อข้าวสุกได้เวลาเก็บเกี่ยวจนกระทั่งนวด เสร็จแล้วนำข้าวขึ้นยุ้งและนำไปปรุงเป็นอาหารหรือตักขาย

เมื่อข้าวสุกได้เวลาเก็บเกี่ยวก็จะมี*พิธีแรกเกี่ยว* เป็นการบวงสรวงและขอขมาแม่โพสพก่อนการเกี่ยวข้าว เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วมีพิธีก่อนการนวดข้าวคือ*พิธีแรกนวด* เป็นพิธีทำขวัญข้าวเชิญแม่โพสพจากท้องนาให้เข้าสู่ลาน เมื่อนวดเสร็จแล้ว ก่อนนำข้าวเข้าเก็บในยุ้งฉางมี*พิธีทำขวัญข้าว*อีกครั้งหนึ่ง เป็นการขอขมาที่มีการนวดข้าว ด้วยการฟาดข้าวหรือใช้วัวควายเหยียบ กล่าวอัญเชิญแม่โพสพให้มารับเครื่องสังเวยและมาอยู่ที่ยุ้งฉาง หลังจากนี้มี*พิธีปิดยุ้ง* ขอให้แม่โพสพบันดาลให้ข้าวมีมากมายกินไม่รู้จักหมด บททำขวัญมีข้อความกล่าวเชิญสรวงอัญเชิญแม่ธรณี จตุโลกบาลและเทพเจ้าต่างๆ เช่น พระอินทร์ พระอิศวร พระพรหม พระนารายณ์ เป็นต้น ให้มาช่วยคุ้มครอง หลังจากนั้นมี*การทานข้าวใหม่* นำข้าวใหม่มานึ่งหรือหุงถวายพระ เมื่อจะนำข้าวออกขายมี*พิธีเปิดยุ้ง* เป็นการขอขมาแม่โพสพและขออนุญาตตักข้าวขาย

ตามที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า คนไทยประกอบพิธีอันเนื่องด้วยข้าวเป็นระยะ ๆ ในช่วงเวลาตั้งแต่ก่อนการปลูกข้าวจนกระทั่งได้ผลผลิตมาเป็นอาหารและนำออกขาย พิธีกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นแนวความคิดความเชื่อที่สืบทอดมาแต่โบราณ ได้แก่ความเชื่อเรื่องผี และขวัญ

ความเชื่อเรื่องผี ของคนไทยที่สืบทอดมาแต่โบราณ นอกจากเชื่อในผีบรรพบุรุษ ผีประจำหมู่บ้านและผีประจำเมือง ซึ่งเป็นผีของคนตายแล้ว ยังเชื่อว่าทุกสิ่งในธรรมชาติ ได้แก่ น้ำ ดิน ที่นา ภูเขา ต้นไม้ ฯลฯ ล้วนมีผีประจำ ผีเหล่านี้ตอนหลังถือว่าเป็นเทพหรือเทวดา คนไทยแต่โบราณเห็นว่าธรรมชาติมีอำนาจลึกลับแฝงอยู่ และตระหนักว่ามนุษย์ต้องพึ่งพิงธรรมชาติ จึงมีความอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ มีการเซ่นไหว้เพื่อให้พอใจและขอขมาเมื่อคิดว่าได้ล่วงละเมิดอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เมื่อจะต้องใช้น้ำหรือดินก็เซ่นสรวงและขออนุญาตผีที่ประจำน้ำหรือดิน ข้าวก็มีผีหรือเทพประจำอยู่ ส่วนใหญ่เชื่อว่า*ผีหรือเทพประจำต้นข้าว*เป็นเพศหญิง คือ *แม่ขวัญข้าว* หรือ *แม่โพสพ* เมื่อข้าวตั้งท้องจึงมีการนำเครื่องสังเวยเป็นผลไม้ที่มีรสเปรี้ยว และเครื่องใช้ประเภทหวีและแป้งผัดหน้าไปเซ่นสรวง อย่างไรก็ดี ในภาคใต้บางถิ่นมีความเชื่อว่า ผีหรือเทพประจำต้นข้าวมีทั้งที่เป็นเพศชายคือ *พ่อโพสพ* และเป็นเพศหญิงคือ *แม่โพสี* ข้าวเป็นอาหารหลักของคนไทย เป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตอย่างสูงยิ่ง คนไทยจึงเซ่นสรวงผีหรือเทพประจำสิ่งต่างๆ ตลอดจนผีหรือเทพประจำต้นข้าวเพื่อให้พอใจและสบายใจ จะได้มีผลผลิตจำนวนมากตามปรารถนา

คนไทยเชื่อว่า คน สัตว์และสิ่งต่าง ๆ มี*ขวัญ*ประจำอยู่ ขวัญจะหนีไปเมื่อมีเหตุให้ตกใจ คนไทยมักประกอบพิธีทำขวัญเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยหรือมีเหตุให้ตกใจ เช่น หกล้ม นอกจากนี้ยังมักทำขวัญในช่วงเปลี่ยนผ่านของชีวิต เช่น โกนจุก บวช ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน ตั้งครรภ์ เดินทาง เป็นต้น คนไทยเชื่อว่าต้นข้าวและควายก็มีขวัญ น่าสังเกตว่า *พิธีทำขวัญข้าวขวัญควาย* ก็ทำในวาระคล้ายคลึงกับคน คือเมื่อมีเหตุให้ตื่นเต้นตกใจ คนไทยภาคต่าง ๆ อาจมีวาระทำขวัญข้าวต่างกัน มากบ้างน้อยบ้าง วาระที่สำคัญที่สุดที่พบทั่วไปก็คือเมื่อข้าวตั้งท้องและเมื่อขนข้าวขึ้นยุ้งฉาง ซึ่งอาจนับเป็นวาระเปลี่ยนผ่านในชีวิตของข้าว เชื่อว่าข้าวน่าจะตื่นเต้นตกใจอย่างไรก็ดี การทำขวัญข้าวตอนขนข้าวขึ้นยุ้งในปัจจุบันหลายแห่งเลิกทำไป เพราะมีการซื้อขายข้าวตั้งแต่อยู่ในลาน คนไทยในสมัยก่อนตระหนักในความสำคัญของควายที่ช่วยไถนาซึ่งเป็นภาระที่จำเป็นและหนักเกินกำลังของตน ควายมีบทบาทสำคัญยิ่งที่ช่วยเตรียมดินทำให้สามารถปลูกข้าวได้ คนไทยจึงประกอบ*พิธีทำขวัญควาย* เพื่อขอขมาที่ได้เฉี่ยนตีดุด่าและเพื่อแสดงความปรารถนาดีต่อควาย อวยพรให้ควายมีความสุข ปลอดภัย คนไทยสมัยก่อนมีทัศนะที่ดีต่อควายมากกว่าปัจจุบัน ควายเคย

มีฐานะเป็นผู้มีบุญคุณ ช่วยให้มีชีวิตอยู่ได้ เปรียบเสมือนพ่อแม่ คนไทยจึงไม่รับประทานเนื้อควายและจะฆ่าควายเฉพาะในกรณีที่จำเป็น น่าเสียดายที่ปัจจุบันพิธีทำขวัญควายมีการปฏิบัติน้อยลง เหลือเพียงไม่กี่หมู่บ้าน เพราะมีการเปลี่ยนมาใช้เครื่องจักรไถนาแทน ในสมัยปัจจุบันควายมีความหมายตกต่ำลง ควายหมายถึงสัตว์ประเภทหนึ่งที่เลี้ยงไว้ฆ่าเพื่อกินเนื้อ และนำเขาและหนังไปทำเครื่องใช้ต่างๆ เท่านั้น ความเจริญด้านเทคโนโลยีและความสำคัญในด้านธุรกิจ ทำให้พิธีกรรมอันเนื่องด้วยข้าวของคนไทยเหลือน้อยลง ในขณะเดียวกัน ก็ทำให้ความสัมพันธ์ของคนไทยต่อธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติเปลี่ยนไปด้วย ซึ่งน่าพิจารณาถึงผลดีผลเสียโดยละเอียดต่อไป

แม้ว่าพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวของคนไทยส่วนใหญ่เป็นพิธีกรรมที่สืบเนื่องจากระบบความเชื่อที่สืบทอดมาแต่โบราณ แต่เมื่อคนไทยนับถือพระพุทธศาสนาและได้รับอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ก็มีการผสมผสาน*พิธีสงฆ์กับพิธีพราหมณ์*เข้าไปในพิธีกรรมที่สืบเนื่องจากความเชื่อแบบดั้งเดิมได้อย่างกลมกลืนเหมาะสม พิธีสงฆ์และพิธีพราหมณ์ช่วยให้พิธีกรรมอันเนื่องด้วยข้าวมีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น พิธีพราหมณ์ที่เกี่ยวเนื่องกับข้าวมักเป็น*พระราชพิธี* เช่น พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีพรุณศาสตร์ พระราชพิธีธานยเทาะห์ พระราชพิธีไล่เรือหรือไล่น้ำ เป็นต้น พระราชพิธีต่างๆ ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ไทยสมัยก่อนมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจแก่ประชาราษฎร์ในการปลูกข้าว เนื่องจากปัจจุบันนี้มีหน่วยงานราชการที่มีหน้าที่ช่วยเหลือในด้านเกษตรกรรม เช่น กรมชลประทาน กรมข้าว กระทรวงเกษตร พระราชพิธีอันเนื่องด้วยข้าวที่ยังเหลือปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันคือ*พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ* ซึ่งมีความหมายและความงดงาม ทั้งยังเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวด้วย พระราชพิธีนี้จึงน่าจะยังคงปฏิบัติสืบทอดต่อไปอีกเป็นเวลานาน

เอกสารอ้างอิง

ข้าวกับวิถีชีวิตไทย. เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทย หอไทยนิทัศน์ ส่วนไทยนิทัศน์ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา, ๒๕๔๑.

งามพิศ สัตย์สงวน. "วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทย : ศึกษากรณีบ้านนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา" เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง **วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทย และนานาชาติ** จัดโดยภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชมรมผู้ปกครอง ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๙.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,พระบาทสมเด็จพระ. **พระราชพิธีสิบสองเดือน.** จัดพิมพ์โดยแพร่พิทยา พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๑๔.

บำราบปรปักษ์,สมเด็จเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยา. **โคลงพระราชพิธีทวาทศมาส.** พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๙.

ประคอง นิมมานเหมินท์ และคณะ. **วัฒนธรรมข้าวของชนชาติไท : ภาพสะท้อนจากตำนาน นิทาน เพลง**. งานวิจัยเงินทุนเฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พัชรินทร์ คงคาสุริฉาย. **วิเคราะห์บททำขวัญของชาวไทโซ่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี.** ปริญญานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๖.

วัฒนธรรมการเกษตรในสังคมไทย. เอกสารประกอบการสัมมนาเพื่อรายงานผลการวิจัย จัดโดยสถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ร่วมกับคณะสังคมศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ และคณะเกษตร ณ ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ ชุมชนแห่งเอเชียแปซิฟิก ๒๕ ธันวาคม ๒๕๓๘.

สมพงษ์ จิตอารี. **การศึกษาบทสู่ขวัญและพิธีสู่ขวัญของชาวไทลื้อ อำเภอปัว จังหวัดน่าน.** วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.

เสฐียรโกเศศ. "ชีวิตชาวนา", **ประเพณีเบ็ดเตล็ด.** สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย พระนคร : โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. ๒๕๐๘.

เอี่ยม ทองดี. **วัฒนธรรมข้าว พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา.** สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗.

การจัดทำโน้ตเพลงพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สำหรับวงดนตรีสากล

วรวุฒิ หอมเนียม

เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒ สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ โดยคณะอนุกรรมการจัดทำโน้ตเพลงพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ซึ่งมีนายแก้วขวัญ วัชโรทัย เลขาธิการพระราชวัง เป็นที่ปรึกษา ศาสตราจารย์พิเศษ เรืออากาศตรี แมนรัตน์ ศรีกรานนท์ ศิลปินแห่งชาติ เป็นประธานอนุกรรมการ มีผู้แทนหน่วยงาน และผู้ทรงคุณวุฒิ รวม ๒๒ คน เป็นอนุกรรมการ ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดทำโน้ตเพลงพระราชนิพนธ์สำหรับวงดนตรีสากล จำนวน ๔๘ เพลง เพื่อเป็นการเผยแพร่พระปรีชาสามารถและพระอัจฉริยภาพด้านดนตรีให้พสกนิกรชาวไทยและชาวต่างประเทศทราบอย่างกว้างขวาง โดยแยกเป็นประเภทวงดนตรีสากล ๖ ประเภท ดังนี้

๑. เปียโน (Piano) มี ๕ เพลง คือ

๑.๑ อาทิตย์อับแสง (Blue Day)
๑.๒ ภิรมย์รัก (A Love Story)
๑.๓ Nuture Waltz 1st Variation; 2nd Variation
๑.๔ The Hunter
๑.๕ Kinari Waltz

๒. วงขับร้องประสานเสียง และวงสตริงออร์เคสตรา (Chorus And String Orchestra) มี ๕ เพลง คือ

๒.๑ ดวงใจกับความรัก (Never Mind the Hungry Men's Blues)
๒.๒ สายลม (I Think of You)
๒.๓ ธรรมศาสตร์ (ยูงทอง)
๒.๔ ความฝันอันสูงสุด
๒.๕ แผ่นดินของเรา

๓. วงออร์เคสตรา (Orchestra) มี ๒ เพลง คือ

๓.๑ แสงเทียน (Candlelight Blues)
๓.๒ ชะตาชีวิต (H.M. Blues)

๔. วงโยธวาทิต (Symphonic Band) มี ๗ เพลง คือ

๔.๑ ยามเย็น (Love at Sundown)
๔.๒ มาร์ชราชวัลลภ
๔.๓ เทวาพาคู่ฝัน (Dream of Love Dream of You)
๔.๔ มาร์ชธงไชยเฉลิมพล
๔.๕ มาร์ชราชนาวิกโยธิน
๔.๖ เราสู้
๔.๗ เรา-เหล่าราบ ๒๑

๕. วงดิ๊กซีแลนด์ (Dixieland Jazz) มี ๔ เพลง คือ

๕.๑ Friday Night Rag
๕.๒ Oh I Say!
๕.๓ Can't You Ever See
๕.๔ Lay Kram Goes Dixie

๖. วงบิ๊กแบนด์ (Big Band) มี ๒๙ เพลง คือ

๖.๑ สายลม
๖.๒ ไกลกังวล
๖.๓ อาทิตย์อับแสง
๖.๔ เมื่อโสมส่อง
๖.๕ รักคืนเรือน
๖.๖ ภิรมย์รัก
๖.๗ ยามค่ำ
๖.๘ ยิ้มสู้
๖.๙ เมนูไข่
๖.๑๐ คำหวาน
๖.๑๑ ฝัน
๖.๑๒ แก้วตาขวัญใจ
๖.๑๓ พระมหามงคล
๖.๑๔ มหาจุฬาลงกรณ์
๖.๑๕ เกษตรศาสตร์
๖.๑๖ พรปีใหม่
๖.๑๗ ลมหนาว
๖.๑๘ แว่ว
๖.๑๙ ค่ำแล้ว
๖.๒๐ รัก
๖.๒๑ ยามเย็น
๖.๒๒ Blues for Uthit
๖.๒๓ เตือนใจ
๖.๒๔ ใกล้รุ่ง
๖.๒๕ ในดวงใจนิรันดร์
๖.๒๖ เกาะในฝัน
๖.๒๗ สายฝน
๖.๒๘ ไร้เดือน
๖.๒๙ แสงเดือน

เพลงพระราชนิพนธ์
ระหว่างพุทธศักราช ๒๔๘๙ - ๒๕๓๘

ลำดับ	ชื่อเพลง	ประวัติ
๑	แสงเทียน (Candlelight Blues)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อเดือนเมษายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ แต่นำออกบรรเลงครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๐ เป็นเพลงจังหวะบลูส์
๒	ยามเย็น (Love at Sundown)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๙ เป็นเพลงพระราชนิพนธ์เพลงแรกที่นำออกบรรเลงสู่ประชาชน เมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙ ณ เวทีลีลาศสวนอัมพร เป็นเพลงจังหวะฟ็อกซ์ทร็อต
๓	สายฝน (Falling Rain)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๙ เป็นเพลงจังหวะวอลท์ซ
๔	ใกล้รุ่ง (Near Dawn)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๙ พระราชทานให้วงดนตรีสุนทราภรณ์นำออกบรรเลงครั้งแรกทางสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมโฆษณาการ (กรมประชาสัมพันธ์) เมื่อเดือนกรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙
๕	ชะตาชีวิต (H.M. Blues)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๐ เป็นเพลงจังหวะบลูส์
๖	ดวงใจกับความรัก (Never Mind the Hungry Men's Blues)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๐ เป็นเพลงจังหวะบลูส์
๗	มาร์ชราชวัลลภ (Royal Guards March)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๑ เป็นเพลงจังหวะมาร์ช
๘	อาทิตย์อับแสง (Blue Day)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อวันศุกร์ ที่ ๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๙๒
๙	เทวาพาคู่ฝัน (Dream of Love Dream of You)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อวันอังคาร ที่ ๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๙๒
๑๐	คำหวาน (Sweet Words)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อวันจันทร์ ที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๙๒
๑๑	มหาจุฬาลงกรณ์ (Chulalongkorn)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อวันเสาร์ ที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๙๒
๑๒	แก้วตาขวัญใจ (Love Light in My Heart)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๒ เป็นเพลงจังหวะวอลท์ซ
๑๓	พรปีใหม่ (New Year Greeting)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อเดือนธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๔
๑๔	รักคืนเรือน (Love Over Again)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๕
๑๕	ยามค่ำ (Twilight)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๕ เป็นเพลงจังหวะฟอกซ์ทร็อต
๑๖	ยิ้มสู้ (Smiles)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๕
๑๗	มาร์ชธงไชยเฉลิมพล (The Colours March)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๕ เป็นเพลงจังหวะมาร์ช
๑๘	เมื่อโสมส่อง (I Never Dream)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๗
๑๙	ลมหนาว (Love in Spring)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๗
๒๐	ศุกร์สัญลักษณ์ (Friday Night Rag)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๗

ลำดับ	ชื่อเพลง	ประวัติ
๒๑	Oh I Say!	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๘
๒๒	Can't You Ever See	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๘
๒๓	Lay Kram Goes Dixie	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๘
๒๔	ค่ำแล้ว (Lullaby)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อเดือนกรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๙๘
๒๕	สายลม (I Think of you)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๐
๒๖	ไกลกังวล (When)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๐
๒๗	แสงเดือน เกิดเป็นไทย ตายเพื่อไทย (Magic Beams)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๑
๒๘	ฝัน เพลินภูพิงค์ (Somewhere Somehow)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๒
๒๙	มาร์ชราชนาวิกโยธิน (Royal Marines March)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อวันจันทร์ ที่ ๒๘ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๒ เป็นเพลงจังหวะมาร์ช
๓๐	ภิรมย์รัก (A Love Story) (The Kinari Suite)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๒
๓๑	Nature Waltz (The Kinari Suite)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๒ เป็นเพลงจังหวะวอลท์ซ
๓๒	The Hunter (The Kinari Suite)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๒
๓๓	Kinari Waltz (The Kinari Suite)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๒ เป็นเพลงจังหวะวอลท์ซ
๓๔	แผ่นดินของเรา (Alexandra)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๒
๓๕	พระมหามงคล	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๒ เป็นเพลงที่มีจังหวะดนตรี ๓ จังหวะ คือ ฟอกซ์ทร็อต แทงโก และแมมโบ
๓๖	ยูงทอง หรือ ธรรมศาสตร์	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕
๓๗	ในดวงใจนิรันดร์ (Still on My Mind)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๘
๓๘	เตือนใจ (Old Fashioned Melody)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๘
๓๙	ไร้เดือน ไร้จันทร์ (No Moon)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๘
๔๐	เกาะในฝัน (Dream lsland)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๘
๔๑	แว่ว (Echo)	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๘
๔๒	เกษตรศาสตร์	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๑๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๙
๔๓	ความฝันอันสูงสุด	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๔
๔๔	เราสู้	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๖
๔๕	เรา - เหล่าราบ ๒๑	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๙
๔๖	Blues for Uthit	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อวันศุกร์ ที่ ๑๐ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒
๔๗	รัก	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อเดือนธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๗
๔๘	เมนูไข่	ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อวันเสาร์ ที่ ๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

การจัดทำโน้ตเพลงพระราชนิพนธ์ครั้งนี้ใช้เวลาประมาณ ๘ ปีจึงแล้วเสร็จสมบูรณ์ แต่ละเพลงจะประกอบไปด้วย แผนภูมิดนตรี (Score) และโน้ตเพลงแต่ละเครื่องดนตรี (Part) นอกจากการจัดทำโน้ตเพลงพระราชนิพนธ์ ๔๘ เพลงแล้ว คณะอนุกรรมการฯ ยังได้จัดทำซีดีเพลงพระราชนิพนธ์เพื่อประกอบการบรรเลงเพลงพระราชนิพนธ์ทั้ง ๔๘ เพลง สำหรับวงดนตรีทั้ง ๖ ประเภทด้วย

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติได้เผยแพร่โน้ตและซีดีเพลงพระราชนิพนธ์ เฉลิมพระเกียรติไปยังสถาบันการศึกษา เหล่าทัพ สถาบันการดนตรี องค์กรภาครัฐและองค์กรภาคเอกชนทั่วประเทศ ที่มีวงดนตรีสากล ๑ ใน ๖ ประเภทวงดนตรีดังกล่าว

ดวงตราประจำจังหวัด

*พินิจ สุวรรณะบุณย์**

ในนานา ประเทศที่เจริญแล้ว เครื่องหมายประจำเมืองมีที่มาจากหลายทาง เป็นต้นว่า

๑. เป็นเครื่องหมายประจำตระกูลของเจ้านคร (Feudal Lords) ซึ่งใช้มาแต่โบราณกาลและพระมหากษัตริย์หรือรัฐบาลส่วนกลางได้อนุมัติให้ใช้ต่อไป

๒. เป็นภาพปราสาท ปูชนียโบราณสถานที่สำคัญยิ่งในเมืองนั้น

๓. เป็นภาพเกี่ยวกับเทพเจ้านิยายพื้นเมืองของเมืองนั้น ซึ่งแม้จะรู้กันว่าไม่ใช่เรื่องจริงแต่ก็อยู่ในความคิดนิยมเชื่อถือของคนหมู่มาก

๔. ภาพธรรมชาติทิวทัศน์ที่เด่นที่สุดในเมือง เช่น ทะเล ภูเขา น้ำตก

สมัย ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีแห่งประเทศสยามใน พ.ศ. ๒๔๗๙ ได้ดำริให้จัดสร้างดวงตราประจำจังหวัดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงว่ามีสิ่งใดที่สามารถอวดความสำคัญถือเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมของแต่ละจังหวัดอาทิ

ในด้านปูชนียโบราณสถาน เช่น นครปฐม นครพนม ลพบุรี สระบุรี ลำพูน

ด้านตำนานพงศาวดารประวัติศาสตร์ เช่น กาญจนบุรี สุพรรณบุรี นครราชสีมา ภูเก็ต สิงห์บุรี

ด้านอาชีพหลักการทำมาหากิน เช่น สมุทรสงคราม อ่างทอง พังงา ยะลา เพชรบูรณ์

ในการนี้ได้มอบให้ราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งมีศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน (ยง เสฐียรโกเศศ) นักปราชญ์ผู้ทรงคุณวุฒิรอบรู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี ฯลฯ คิดพิจารณาวางแบบร่วมกับศาสตราจารย์พระพรหมพิจิตร (อู๋ ลาภานนท์) และศิษย์ช่างเขียนฝีมือดีของแผนกหัตถศิลป กรมศิลปากรช่วยกันออกแบบเขียนขึ้น โดยให้ติดต่อปรึกษาหารือขอความคิดเห็นของคณะกรมการจังหวัดต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้บ้าง เพื่อมาประกอบการพิจารณาออกแบบอย่างเหมาะสม

ช่างอาวุโสของกรมศิลปากร ผู้มีความสามารถเขียนออกแบบลายเส้น คือ *นายปลิว จั่นแก้ว นายปรุง เปรมโรจน์ และนายอุ่ณห์ เศวตมาลย์* ได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๓ และประกาศใช้เป็นดวงตราประจำจังหวัดต่าง ๆ สืบมา จำนวน ๗๑ จังหวัดด้วยกัน (ภายหลังมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขจากแบบเดิมไปบ้างเป็นบางจังหวัดตามที่เห็นว่าสมควร เช่น จังหวัดพิษณุโลก ทำให้หมดความหมายสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีไปอย่างน่าเสียดาย) ต่อมาได้ออกแบบเพิ่มขึ้นอีก ๔ จังหวัด

การออกแบบดวงตราประจำจังหวัด ถือเป็นงานประณีตศิลป์ชิ้นหนึ่งของกรมศิลปากร ที่ผลิตให้แก่ประเทศชาติ เป็นงานที่ช่างต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์และฝีมือเชิงช่างในการเขียนลวดลายดวงตราประจำจังหวัดอย่างมาก จึงถือว่าเป็นงานที่มีคุณค่าสูง หากพิจารณาหรือศึกษาดวงตราทั้งหมดอย่างละเอียดแล้วจะพบคุณค่าดังต่อไปนี้

คุณค่าทางด้านศิลปกรรม

ดวงตราประจำจังหวัดทั้งหมดได้รับการออกแบบเขียนขึ้นตามหลักการเขียนภาพ คือ

*ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (การออกแบบประยุกต์ศิลป์) ประจำปี ๒๕๓๖.

๑. *มีจุดสนใจ* หรือประธานของภาพเด่นชัด

๒. *มีความสมดุล* องค์ประกอบซ้าย ขวา บนและล่างสมดุลกันลงตัว ไม่ทำให้น้ำหนักของภาพในดวงตราเอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง

๓. *ความสวยงาม* รูปทรงของภาพไม่ว่าจะเป็นอาคาร บุคคล หรือต้นไม้ ล้วนมีสัดส่วนถูกต้องตามความเป็นจริง มีเส้นและลวดลายที่ประณีตงดงาม

นอกจากนี้ดวงตราประจำจังหวัดยังได้แสดงให้เห็นความชาญฉลาดของช่างในการคิดออกแบบด้วย อาทิ

๑. ความสามารถในการแปลเนื้อหาสาระจากประวัติศาสตร์ ตำนานพงศาดาร อาชีพหลัก ฯลฯ ของจังหวัดออกมาเป็นภาพได้อย่างเหมาะสมกลมกลืนกัน เช่น ตราประจำจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งมีภาพปรางค์กู่ ต้นลำดวน ดอกและใบลำดวน แปลความหมายได้ว่า ปรางค์กู่หมายถึงปราสาทหิน ซึ่งมีสร้างอยู่หลายแห่งในเขตจังหวัด ต้นลำดวนหมายถึงชื่อเดิมที่ปรากฏในตำนานเมืองว่า เมืองศรีนครลำดวน ดอกลำดวนและใบ ๖ ใบ หมายถึงการก่อตั้งจังหวัดครั้งแรกมี ๖ อำเภอ คือ อำเภอขุขันธ์ กันทรลักษ์ อุทุมพรพิสัย กันทรารมย์ ราษีไศล และขุนหาญ

๒. การนำลวดลายไทยมาประยุกต์ใช้กับภาพเหมือนจริง เช่น ภาพโบราณสถานมีลายกระหนกเป็นกรอบหรือเป็นองค์ประกอบ หรือประดิษฐ์ลายเมฆให้มีลักษณะลายกระหนก เป็นต้น

คุณค่าด้านความรู้ต่าง ๆ

๑. *ให้ความรู้ทางด้านศิลปะการออกแบบ* ผู้ศึกษาดวงตราประจำจังหวัดจะสังเกตเห็นว่า ลายกระหนกแบบใดควรนำมาใช้ประกอบเป็นขอบตรา หรือแบบใดควรนำมาเป็นองค์ประกอบของภาพ

๒. *ด้านประวัติศาสตร์* ภาพในดวงตราประจำจังหวัดจะเล่าประวัติหรือตำนานให้ทราบ เนื่องจากเมื่อเวลาออกแบบช่างจะจำลองภาพมาจากเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์หรือคำบอกเล่าจากตำนาน เมื่อศึกษาความหมายของภาพในดวงตราจึงทำให้ได้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และตำนานเป็นอย่างดี

๓. *ความรู้รอบตัวอื่น ๆ* ภาพในดวงตราประจำจังหวัดหลายจังหวัดนำมาจากสถานที่สำคัญ โบราณสถาน ปูชนียสถาน ตลอดจนอาชีพหลักและทรัพยากรในจังหวัด ดังนั้นผู้ที่สนใจดวงตราประจำจังหวัดจะได้รับความรู้รอบตัวเหล่านี้ไปด้วย

คุณค่าด้านศิลปกรรมและคุณค่าด้านความรู้ต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ เป็นสิ่งที่ผู้สนใจศึกษาดวงตราประจำจังหวัดจะได้รับ แต่สำหรับประชาชนในจังหวัดเจ้าของดวงตรานั้น สิ่งที่ได้รับคือ คุณค่าทางจิตใจ จะเกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของท้องถิ่นภูมิลำเนาและรักในถิ่นฐานของตนเอง ปัจจุบันจังหวัดต่าง ๆ ถือว่า ดวงตราประจำจังหวัดเป็นสัญลักษณ์และเอกลักษณ์ของจังหวัด

ในปลาย พ.ศ. ๒๕๒๐ นายนพวัฒน์ สมพื้น หัวหน้างานศิลปประยุกต์ กองหัตถศิลป กรมศิลปากร ได้มอบให้นายพินิจ สุวรรณะบุณย์ นำแบบดวงตราประจำจังหวัด ที่ออกแบบไว้มากำหนดสี และมอบให้ช่างศิลปกรรมช่วยกันลอกแบบจากของเดิมพร้อมทั้งระบายสีขึ้นไว้ เพื่อเป็นหลักฐานและแบบอย่างแก่ผู้สนใจศึกษาหาความรู้ได้ใช้ประกอบการงานให้เกิดคุณประโยชน์ต่อไป

ลำดับต่อไปจะแสดงดวงตราประจำจังหวัดเฉพาะที่กรมศิลปากรออกแบบเรียงลำดับอักษร ก ถึง อ แม้ว่าในปัจจุบันบางจังหวัดได้แปลงรูปดวงตราประจำจังหวัดไปบ้าง เช่น เพิ่มชื่อจังหวัด เป็นต้น

กรุงเทพมหานคร

กรมศิลปากรออกแบบ ๒ ครั้ง แบบเดิมเป็น**ภาพพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท** หมายถึงเมืองหลวงเป็นราชธานีของประเทศสยาม ปัจจุบันเปลี่ยนใช้**ภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ** จำลองจากแบบซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงเขียนทูลเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ ๖ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖

ผู้ออกแบบ นายสนิท ดิษฐพันธ์ ผู้เขียนแบบ นายกำพล เวชสุทัศน์

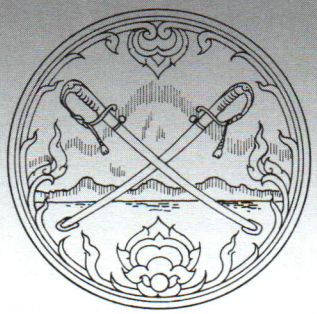

จังหวัดกระบี่

ภาพกระบี่ไขว้เบื้องหลังเป็นภูเขาและทะเล กระบี่ไขว้ หมายถึงดาบโบราณ ซึ่งครั้งหนึ่งมีผู้ขุดพบในท้องที่ของจังหวัด ภูเขา คือ เทือกเขาพนมเบญจาซึ่งสูงที่สุดในแถบนั้น มีเมฆปกคลุมอยู่ตลอดเวลา และกั้นเขตแดนกับจังหวัดอื่น ส่วนทะเล คือชายอาณาเขตอีกด้านหนึ่ง ซึ่งติดต่อกับมหาสมุทรอินเดีย เมืองกระบี่แยกออกมาจากเมืองนครศรีธรรมราชเมื่อสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดกาญจนบุรี

ภาพเจดีย์สามองค์ เจดีย์สามองค์ เป็นปูชนียสถานสำคัญทางประวัติศาสตร์อยู่บนเทือกเขาบรรทัดของจังหวัดนี้ ด่านพระเจดีย์สามองค์เคยเป็นช่องทางเดินทัพของไทยและพม่าในการทำสงครามกันหลายครั้ง องค์กลางอยู่ตรงสันเขาที่ปักปันเขตแดน องค์หนึ่งอยู่ในเขตของประเทศไทย และอีกองค์หนึ่งในเขตของพม่า ประชาชนของประเทศทั้งสองช่วยกันก่อสร้างและบูรณะเจดีย์นี้ซึ่งแสดงถึงมิตรภาพและความเป็นเพื่อนบ้านที่ดีต่อกัน มีผู้สันนิษฐานว่าพญากงสร้างเมืองกาญจนบุรีขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๑๓๕๐ และเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญในสมัยกรุงศรีอยุธยา ภูมิประเทศเมืองตั้งระหว่างแควน้อย แควใหญ่ ไหลมาบรรจบกัน

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพบึงใหญ่ ตฤณชาติ เมฆพยับฝน และทิวเขา บึงใหญ่ ติณชาติ และเมฆพยับฝน คือสัญลักษณ์ของความชุ่มชื้นและอุดมสมบูรณ์ของภูมิภาคนี้ ทิวเขาตรงสุดขอบฟ้าคือแนวกั้นเขตแดนกับจังหวัดใกล้เคียง น้ำในบึงที่มีสีดำเพื่อให้ตรงกับชื่อของจังหวัด กาฬสินธุ์ตั้งเป็นเมืองใน พ.ศ. ๒๓๓๗ เพราะมีชาวเวียงจันทน์อพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่มากที่ดงสงเปือย ทางฝั่งตะวันออกของริมแม่น้ำปาว ซึ่งสีน้ำในขณะนั้นขุ่นข้น จังหวัดกาฬสินธุ์แยกออกมาจากจังหวัดมหาสารคามใน พ.ศ. ๒๔๙๐ ประวัติศาสตร์ของเมืองนี้เดิมเรียก เมืองฟ้าแดดสงยาง เคยมีเจ้าผู้ครองนครสืบเชื้อสายหลายชั่วคน

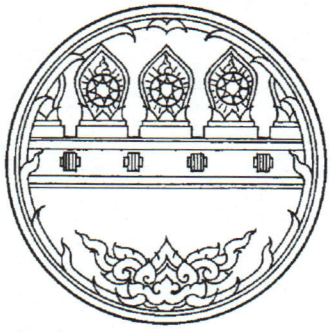

จังหวัดกำแพงเพชร

ภาพกำแพงเมืองมีใบเสมาประดับเพชร กำแพงเมืองโบราณ หมายถึงเป็นจังหวัดเก่าแก่ที่กำแพงเมืองมั่นคงแข็งแกร่งประดุจเพชร เป็นเมืองลูกหลวงและหน้าด่านสำคัญทางเหนือในสมัยกรุงสุโขทัย เดิมมีอยู่ ๒ เมือง คือ เมืองชากังราวทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำปิง กับเมืองนครชุมทางฝั่งขวา ตัวเมืองกำแพงเพชรเก่าอยู่ด้านหลังศาลากลางจังหวัด ในปัจจุบันยังมีกำแพงและโบราณสถานปรักหักพังเหลือไว้ให้เห็นอีกมาก เป็นเมืองเคยประดิษฐานพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรที่วัดพระแก้ว ผู้สร้างเมืองคือพระยาเลอไทรวมเมืองชากังราวกับเมืองนครชุม

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุ่นห์ เศวตมาลย์

จังหวัดขอนแก่น

ภาพเจดีย์ตั้งอยู่บนขอนไม้ นิยายปรัมปรากล่าวว่าครั้งหนึ่ง ต้นมะขามใหญ่ที่ตัดโค่นลงไว้หลายปี กลับงอกงามมีกิ่งก้านสาขาขึ้นอีก ชาวเมืองถือว่าเป็นนิมิตอันศักดิ์สิทธิ์ จึงพร้อมใจกันสร้างเจดีย์ครอบทับต้นมะขามแก่นนั้นไว้ และถือเป็นสิ่งเคารพบูชามาตั้งแต่นั้น ต่อมาคำว่า ขามแก่น ก็เพี้ยนเป็นขอนแก่น จังหวัดนี้ตั้งเป็นเมืองเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๙ ในรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระธาตุขามแก่นอยู่บ้านขาม อำเภอน้ำพอง บรรจุคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ๙ บท เรียกกันว่า พระเจ้า ๙ องค์

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุ่ณห์ เศวตมาลย์

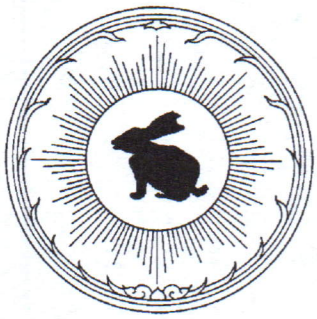

จังหวัดจันทบุรี

ภาพดวงจันทร์มีรัศมี ภายในมีรูปกระต่าย ดวงจันทร์ และแสงจันทร์ หมายถึงความสวยงาม สงบเงียบและเย็นสบายของภูมิภาคแห่งนี้ รูปกระต่ายเป็นสัญลักษณ์ส่วนหนึ่งของดวงจันทร์ ซึ่งชาวไทยโดยทั่วไปเชื่อว่ามีอยู่เช่นนั้นมาแต่ดึกดำบรรพ์ จันทบุรีเป็นเมืองโบราณมีชื่อปรากฏอยู่ในพงศาวดารมาตั้งแต่แรกสร้างกรุงศรีอยุธยา มีซากเมืองเก่าอยู่ ๒ แห่ง ที่ตำบลพุงทะลายกับตำบลคลองนารายณ์ เป็นเมืองชายแดนทางด้านตะวันออกของอ่าวไทย นครกู้ชาติไทยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เคยถูกฝรั่งเศสยึดครองประเทศไทยต้องเสียมณฑลบูรพาทั้งมณฑลแลกจึงได้จันทบุรีคืนมา

ออกแบบเขียนแบบ นายอุ่ณห์ เศวตมาลย์

จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพโบสถ์แวดล้อมด้วยลายกระหนก ภาพโบสถ์ (หลังเดิม) คือที่ประดิษฐานพระพุทธโสธร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำคัญของชาวเมือง

ตำนานเล่ากันว่า มีพระพุทธรูปทองสำริด ๓ องค์ ลอยน้ำมาผ่านเมืองปราจีนบุรี แล้วผุดขึ้นที่ตำบลสัมปทวน (สามพระทวน) ชาวเมืองได้นำเชือกมาผูกไว้ องค์ใหญ่ลอยต่อไปผุดที่บ้านแหลม สมุทรสงคราม ชาวบ้านเชิญขึ้นไว้วัดบ้านแหลม องค์เล็กลอยไปผุดที่บางพลี ชาวบ้านเชิญขึ้นไว้วัดบางพลี สมุทรปราการ ส่วนองค์พระพุทธโสธร ต้องทำพิธีบวงสรวงกันจึงเชิญขึ้นบกได้ และประดิษฐานไว้ ณ วัดโสธรวราราม หลวงพ่อโสธรเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ ฝีมือแบบล้านช้าง หรือเรียกว่า พระลาว ชาวเมืองเคารพนับถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะบันดาลให้ดินและน้ำอุดมสมบูรณ์ ฉะเชิงเทราตั้งเป็นเมืองในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๐๙๒ สำหรับเป็นที่ระดมพลในเวลาจะรบทัพจับศึก

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุ่ณห์ เศวตมาลย์

ปัจจุบันดวงตราประจำจังหวัดฉะเชิงเทราเปลี่ยนเป็นรูปโบสถ์พระพุทธโสธรหลังใหม่และเพิ่มชื่อจังหวัดในดวงตรา

จังหวัดชลบุรี

ภาพภูเขาและทะเล รูปภูเขา หมายถึงเขาสามมุข ในท้องที่อำเภอเมืองชลบุรี เป็นเขาที่มีศาลเจ้าแม่สามมุขตั้งอยู่ ซึ่งประชาชนนับถือว่าเป็นที่สิงสถิตของเทพเจ้าอันศักดิ์สิทธิ์ สามารถคุ้มครองชาวเมืองให้รอดพ้นจากภยันตรายต่าง ๆ ในการดำเนินอาชีพหาปลาในท้องทะเล ชลบุรีเป็นเมืองโบราณมีซากเมืองเก่าอยู่ ๒ แห่ง คือ เมืองศรีพโรที่ตำบลหนองไม้แดง กับเมืองพระรถที่ตำบลพนัส มีผู้พบพระศิลาลักษณะตรงกับพระสมัยทวารวดีที่เมืองพระรถเป็นอันมาก บางปลาสร้อยเป็นชื่อเดิมของชลบุรี มีชื่อเสียงทางผลิตน้ำปลา

จังหวัดชัยนาท

ภาพธรรมจักร เบื้องหลังเป็นภูเขา ธรรมจักรกับภูเขา หมายถึงหลวงพ่อธรรมจักรซึ่งประดิษฐานอยู่ ณ วิหารบนไหล่เขาธรรมามูล ชาวเมืองเคารพนับถือความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปองค์นี้ว่า จะบันดาลความร่มเย็นเป็นสุขและอุดมสมบูรณ์ให้แก่ตน ชัยนาทเป็นเมืองหน้าด่านในสมัยสุโขทัย เป็นเมืองลูกหลวงและที่สะสมเสบียงอาวุธยุทธภัณฑ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา โบราณสถานมีเจดีย์วัดมหาธาตุ และพระปรางค์วัดบรมธาตุ

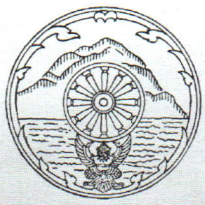

ปัจจุบันดวงตราประจำจังหวัดชัยนาทได้เพิ่มรูปครุฑรองรับธรรมจักร

จังหวัดชัยภูมิ

ภาพธงสามชาย ธงสามชาย หมายถึงธงแห่งชัยชนะสงคราม เดิมผู้ครองนครได้เลือกภูมิประเทศเพื่อตั้งเป็นเมือง พบว่าตรงจังหวัดนี้มีพื้นที่อุดมสมบูรณ์ทำเลเหมาะแก่การสู้รบป้องกันตัว จึงตั้งเมืองขึ้นและใช้สัญลักษณ์เป็นภาพธงชัย ๓ แฉก แต่เดิมชัยภูมิขึ้นอยู่กับเมืองนครราชสีมา ในรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ปรากฏว่าเป็นเมืองร้าง เพิ่งจะมีชาวเวียงจันทน์อพยพมาอยู่และตั้งขึ้นเป็นเมืองในภายหลัง ภูมิประเทศตั้งอยู่ระหว่างเขา ๒ ลูก คือ ภูเขาดงพระยาเย็นกับภูเขาเขียว

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดชุมพร

ภาพเทวดาประทานพร ประทับยืนบนดอกบัวเหนือแท่น ด้านข้างทั้ง ๒ ด้านเป็นต้นไม้ (มะเดื่อ) ภาพเทวดาประทานพร คือการอวยพรให้แก่ชาวเมืองและกองทัพที่จะยกออกไปทำศึก ต้นไม้สองข้างหมายถึงต้นมะเดื่ออุทุมพรซึ่งขึ้นอยู่มากมายในจังหวัดนี้ ชุมพรเป็นเมืองหน้าด่านมาแต่โบราณ ภูมิประเทศทางทิศตะวันตกเป็นทิวเขาตะนาวศรียาวตลอด

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

ปัจจุบันดวงตราประจำจังหวัดชุมพรได้เพิ่มชื่อจังหวัดเหนือภาพเทวดาและเปลี่ยนแปลงรายละเอียดภายในดวงตราเล็กน้อย

จังหวัดเชียงราย

ภาพช้างหันด้านข้าง ด้านบนมีลายเมฆ ภาพช้างหมายถึงนิมิตของความรุ่งเรืองในอดีต เพราะเคยได้ใช้ช้างเป็นกำลังสำคัญในการทำศึกปราบศัตรูจนได้ชัยชนะ กล่าวกันว่าเมืองนี้คือเวียงไชยนารายณ์เดิม เป็นแคว้นหนึ่งในอาณาจักรโยนกเชียงแสน สร้างขึ้นครั้งแรกเมื่อราว พ.ศ. ๑๖๐๐ ต่อมาใน พ.ศ. ๑๘๐๕ พญาเม็งรายสถาปนาขึ้นเป็นเมืองเชียงราย มีกษัตริย์ราชวงศ์เม็งรายปกครองสืบมาจนกระทั่ง พ.ศ. ๒๐๓๑ วัดพระแก้วเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร พระแก้วมรกต

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุ่ณห์ เศวตมาลย์

จังหวัดเชียงใหม่

ภาพช้างเผือกทรงเครื่อง ยืนอยู่ในเรือนแก้ว หรือภาพช้างเผือกในขวง (เรือนแก้ว) หมายถึงความสำคัญ ๒ ประการของจังหวัด ช้างเผือกคือช้างที่เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่นำน้อมเกล้าฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และได้ขึ้นระวางเป็นช้างเผือกเอกในรัชกาล ส่วนเรือนแก้ว หมายถึงดินแดนที่พระบวรพุทธศาสนารุ่งเรืองสูงสุด จนถึงกับได้เคยทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ที่นครแห่งนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๐ เชียงใหม่เคยเป็นราชธานีของแคว้นล้านนาไทย พญาเม็งรายเป็นผู้สร้าง วัดเจดีย์หลวงมีเจดีย์ใหญ่ที่สุดทางภาคเหนือ ดอยสุเทพ ดอยอินทนนท์ สูงที่สุดในประเทศไทย

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุ่ณห์ เศวตมาลย์

จังหวัดตรัง

ภาพสะพานท่าเรือ กระโจมไฟ ทะเลมีระลอกคลื่น ภูเขาและต้นไม้ ภาพสะพานและกระโจมไฟหมายถึงจังหวัดนี้เคยเป็นเมืองท่าติดต่อค้าขายกับต่างประเทศมาแต่สมัยโบราณ ลูกคลื่นคือความหมายของคำว่า “ตรังค์” ในภาษาของชาวมัชฌิมประเทศ คำว่าตรังในภาษามลายูแปลว่ารุ่งอรุณ ซึ่งสันนิษฐานกันว่าชาวมลายูคงจะเดินเรือมาถึงเมืองนี้ในเวลารุ่งอรุณพอดี ตรังเป็นเมืองเก่า ตั้งขึ้นพร้อมกับหัวเมืองอื่น ๆ อีก ๑๑ เมือง ซึ่งเรียกกันในตำนานเมืองว่า เมือง ๑๒ นักษัตร ภาพภูเขา หมายถึงภูเขาบรรทัดกั้นเขตแดนระหว่างพัทลุงกับตรัง ภาพต้นไม้ หมายถึงต้นยางพารา ซึ่งพระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี้ ณ ระนอง) นำมาปลูกเป็นคนแรก จนเป็นอาชีพหลักของเมืองนี้ จึงมีอนุสาวรีย์ของท่านเพื่อสดุดีเกียรติคุณ

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดตราด

ภาพเกาะ เรือใบ และโป๊ะ ภาพเรือใบกับโป๊ะหมายถึง เมืองท่าชายทะเลและอาชีพทางการประมงซึ่งมีปลาทะเลชนิดต่างๆ ชุกชุม เกาะเบื้องหลังออกไปคือเกาะช้าง เป็นธรรมชาติส่วนที่เด่นที่สุดของจังหวัด ที่เรียกว่าเมืองตราดนั้นเล่ากันว่า เดิมมีป่าไม้กราดที่ใช้ทำไม้กวาดอยู่มาก เมื่อสร้างเมืองลงในที่นั้นจึงให้ชื่อว่าเมืองกราด และเพี้ยนมาเป็นชื่อปัจจุบันในภายหลัง ภูมิประเทศมีภูเขาบรรทัดกั้นเขตแดนระหว่างไทยกับ

กัมพูชา กล่าวถึงจังหวัดตราดและจันทบุรีมีเรื่องเกี่ยวกัน ดุจเมืองฝาแฝด ฝรั่งเศสยึดอยู่ ๔ ปีจึงคืน แต่กลับยึดเกาะกง (เมืองประจันคีรีเขตต์) ไป

จังหวัดตาก

ภาพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประทับบนคอช้าง และทรงหลั่งน้ำจากพระเต้า เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงยกกองทัพจะไปช่วยพระเจ้าหงสาวดีรบกับอังวะนั้น พระมหาอุปราชเมืองพม่าสั่งให้ทหารคู่ใจคอยตีขนาบและปลงพระชนม์เสียให้จงได้ ความแตกรู้ถึงพระกรรณสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เมืองแครง จึงทรงประชุมชาวเมืองและบรรดาแม่ทัพนายกองเมื่อเดือนยี่ ปีวอก พ.ศ. ๒๑๒๗ ทรงหลั่งทักษิโณทกเหนือแผ่นดินประกาศอิสรภาพไม่ยอมขึ้นกับพม่าอีกต่อไป จังหวัดนี้เป็นด่านแรกที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงช้างยกกองทัพกลับเข้ามายังราชอาณาจักรไทย เช่นเดียวกับที่เมืองนี้เคยเป็นทางผ่านของชาวอินเดียที่เดินทางเข้ามาเมืองไทยในสมัยโบราณ

จังหวัดธนบุรี

ภาพพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม หมายถึงบริเวณนี้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ตั้งเมืองหลวงขึ้นใหม่ ชื่อ “กรุงธนบุรีศรีมหาสมุทร” ภายหลังที่ได้ทรงกอบกู้อิสรภาพจากพม่าครั้งที่ ๒ เพื่อแทนกรุงศรีอยุธยาที่ถูกทำลายพินาศเสียหายหมด นอกจากนั้นพระปรางค์นี้ยังเป็นที่บรรจุพระบรมอัฐิ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๒ แห่งราชวงศ์จักรีอีกด้วย เมืองธนบุรีตั้งขึ้นภายหลังพ.ศ. ๒๑๐๖ เป็นเมืองหน้าด่านและท่าเรือมาตั้งแต่แรก เป็นราชธานีของไทยระหว่างพ.ศ. ๒๓๑๐ - ๒๓๒๕ ปัจจุบันจังหวัดธนบุรีรวมกับจังหวัดพระนคร เป็นกรุงเทพมหานคร

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายสมฤทธิ์ พรหมพิจิตร

จังหวัดนครนายก

ภาพช้างชูรวงข้าว มีลอมฟางอยู่เบื้องหลัง แต่เดิมมานครนายก (ยกอากรค่านา) เป็นเมืองที่มีช้างมาก แม้ในปัจจุบันก็มีชื่อของท้องที่และชื่อวัดที่เกี่ยวข้องกับช้างอยู่หลายแห่ง รวงข้าวและลอมฟาง หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหาร นครนายกเป็นเมืองโบราณสมัยขอมเมืองหนึ่ง ยังมีเทวสถานฝีมือขอมปรากฏอยู่หลายแห่ง ในสมัยกรุงศรีอยุธยานครนายกเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญทางตะวันออก

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุ่นห์ เศวตมาลย์

ปัจจุบันดวงตราประจำจังหวัดได้แปลงรูปช้างชูรวงข้าวเล็กน้อย ตัดลอมฟางออกและเพิ่มชื่อจังหวัดในดวงตรา

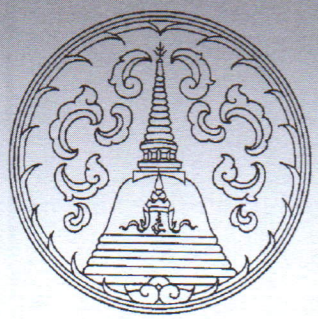

จังหวัดนครปฐม

ภาพพระปฐมเจดีย์ ที่องค์ระฆังมีเลข ๔ อยู่ภายใต้พระมหามงกุฎ อาณาจักรทวารวดีซึ่งอยู่ในแถบนี้เคยรุ่งเรืองทางศาสนาและการค้ามาก่อน พระปฐมเจดีย์องค์เดิมสร้างไว้ตั้งแต่เมื่อครั้งพระโสณะกับพระอุตระสมณทูตเดินทางจากอินเดียเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนา และได้แก้ไขเพิ่มเติมต่อมาอีกหลายยุคหลายสมัย โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทุกครั้งที่เสด็จไปทอดพระเนตรการปฏิสังขรณ์ จะทรงนำแผ่นอิฐเสด็จขึ้นนั่งร้านและทรงก่อพระเจดีย์ด้วยพระหัตถ์อยู่เสมอ องค์พระปฐมเจดีย์ในปัจจุบันจึงเป็นสถูปอันสูงใหญ่เก่าแก่ และเป็นปูชนียสถานสำคัญยิ่งของจังหวัดนี้ สันนิษฐานว่าเป็นเมืองสมัยก่อนพุทธกาล ราชธานีของอาณาจักรทวารวดี เดิมอยู่ริมทะเล ต่อมาแผ่นดินงอกออกไป

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดนครพนม

ภาพพระธาตุพนม จังหวัดนี้เคยเป็นราชธานีของแคว้นศรีโคตรบูรณ์หลวง มีปูชนียสถานที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวนครพนมนับถือมาแต่โบราณ คือพระธาตุพนม ซึ่งบรรจุพระอุรังคธาตุ (กระดูกหน้าอกของพระพุทธเจ้า) จึงใช้ภาพองค์พระธาตุพนมนั้นเป็นตราประจำจังหวัด นครพนมเป็นเมืองหน้าด่านและชุมทางสำคัญทั้งทางบกทางน้ำมาแต่สมัยโบราณ ตั้งอยู่ชายแดนริมแม่น้ำโขงฝั่งขวา ตรงกับเมืองท่าแขก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

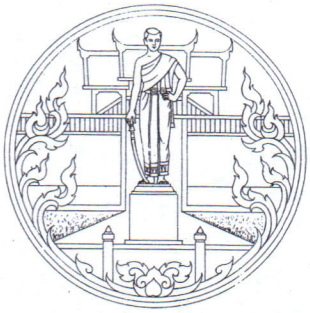

จังหวัดนครราชสีมา

ภาพอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี อยู่ด้านหน้าประตูชุมพล ประตูชุมพลเป็นสัญลักษณ์ของเมืองโบราณแห่งนี้ สร้างขึ้นตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช นายช่างชาวฝรั่งเศสวางผังตัวเมืองไว้ให้มี ๔ ประตูคือ ประตูพลแสนทางด้านเหนือ ประตูพลล้านด้านตะวันออก ประตูชัยณรงค์ด้านใต้ และประตูชุมพลด้านตะวันตก รูปอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี คือคุณหญิงโม ภริยาพระยาปลัดเมืองนครราชสีมา ซึ่งรวบรวมชาวเมืองชายและหญิงออกสู้รบกับกองทัพส่วนหนึ่งของเจ้าอนุวงศ์แห่งเมืองเวียงจันทน์ จนได้ชัยชนะจากกบฏที่ยกกองทัพจะมายึดเมืองเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๙

จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาพวงกลมซ้อนกัน ๒ ชั้น ชั้นในเป็นภาพเจดีย์พระมหาธาตุเปล่งรัศมี วงกลมชั้นนอกเป็นภาพ ๑๒

นักษัตร หมายถึงแคว้นศิริธรรมนครโบราณซึ่งมีเมืองขึ้น ๑๒ แห่ง แต่ละแห่งใช้ตรา ๑๒ นักษัตรประจำเมือง พระเจ้าศรีธรรมโศกราชทรงสร้างปูชนียสถานบรรจุพระบรมสารีริกธาตุขึ้นไว้เป็นที่เคารพสักการะของชาวพุทธทั้งใกล้และไกล เมืองนี้มีชื่อเรียกในตำนานต่าง ๆ หลายชื่อ เช่น นครดอนพระ ศรีธรรมนคร ตามพรลิงค์ และศิริธรรมราช

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดนครสวรรค์

ภาพวิมาน ๓ ห้องอยู่เหนือเมฆ แต่เดิมจังหวัดนี้ชื่อเมืองพระบาง เพราะเคยเป็นที่พักระหว่างทางของพระพุทธรูปสำคัญ ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชอัญเชิญมาจากเมืองเวียงจันทน์ และภายหลังโปรดให้นำกลับไปคืน ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองชอนตะวัน และนครสวรรค์ตามลำดับ ภาพวิมานซึ่งเป็นที่สถิตของชาวสวรรค์ หมายถึงชื่อครั้งหลังสุดของจังหวัด นครสวรรค์เป็นเมืองสำคัญในการรบทัพจับศึกตลอดมา ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุ่ณห์ เศวตมาลย์

จังหวัดนนทบุรี

ภาพหม้อน้ำลายวิจิตรตั้งอยู่บนแท่น ภาพหม้อน้ำลายวิจิตร (หม้อทะนน) หมายถึงอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผาของชาวจังหวัดนี้ซึ่งมีชื่อเสียงมาแต่โบราณ เมืองนนทบุรีตั้งขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา ราว พ.ศ. ๒๐๙๒ โดยยกบ้านตลาดขวัญขึ้นเป็นเมือง มีศาลหลักเมืองตั้งอยู่กลางระหว่างวัดหัวเมืองซึ่งเป็นเขตเหนือกับวัดท้ายเมืองซึ่งเป็นเขตใต้ จังหวัดนี้เป็นที่พำนักอาศัยของชาวรามัญที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระมหากษัตริย์ไทย

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุ่ณห์ เศวตมาลย์

จังหวัดนราธิวาส

ภาพเรือกอและแล่นใบในทะเล กลางใบเรือมีภาพช้างเผือกทรงเครื่องอยู่ในวงกลม ดวงตราประจำจังหวัดนราธิวาสสมัยแรกเป็นภาพใบเรือตากกางอยู่กลางใบมีภาพพระยานาคและกริช และมีรัศมีพระอาทิตย์อุทัยอยู่เบื้องหลังใบเรือ ตราประจำจังหวัดสมัยที่ ๒ เป็นภาพต้นยางกับคนกรีดยาง หมายถึงอาชีพหลักในการทำสวนยางของชาวจังหวัดนี้ นราธิวาสส่งยางไปจำหน่ายยังต่างประเทศปีละมากๆ จังหวัดนี้เดิมเป็นอำเภอชื่ออำเภอบางนรา ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๕ เป็นเมืองนรา และใน พ.ศ. ๒๔๕๘ จึงได้ชื่อว่าเมืองนราธิวาส

จังหวัดน่าน

ภาพโคมีพระเจดีย์ประดิษฐานอยู่บนหลัง ตำนานกล่าวว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๙๑๑ พระยาผากองผู้ครอง

นครดำริจะสร้างเมืองน่านขึ้นใหม่ ทรงพระสุบินเห็นโคอุศุภราชวิ่งข้ามแม่น้ำน่านไปถ่ายมูลไว้รอบบริเวณแห่งหนึ่งเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าแล้วหายไป เมื่อบรรทมตื่นจึงเสด็จไปทอดพระเนตรเห็นมูลโคตกอยู่รอบบริเวณนั้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจริง จึงถือเป็นศุภนิมิตสร้างกำแพงเมืองไปตามรอยมูลนั้น ส่วนภาพเจดีย์บนหลังโคหมายถึงพระธาตุแช่แห้ง ซึ่งพญากานเมืองเจ้าผู้ครองนครได้รับพระราชทานพระบรมธาตุ ๗ องค์มาจากกรุงสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๖ จึงได้อัญเชิญไปบรรจุไว้ในพระเจดีย์ ณ ดอยภูเพียงแช่แห้ง เพื่อเป็นที่เคารพบูชาของชาวเมืองน่านมาตั้งแต่บัดนั้น

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุ่ณห์ เศวตมาลย์

จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพเทวดากำลังร่ายรำอยู่เบื้องหน้าปราสาทหิน ปราสาทหิน หมายถึงปราสาทเขาพนมรุ้งมีกำแพงล้อมรอบ ภายในเป็นท้องพระโรง มีเทวสถานและรอยพระพุทธบาทจำลองประดิษฐานอยู่บนยอดเขาแห่งนี้ด้วย ภาพเทวดารำหมายถึงดินแดนแห่งเทพเจ้าผู้สร้าง ผู้ปราบยุคเข็ญ และผู้ประสาทสุข ท่ารำหมายถึงความสำราญชื่นชมยินดีซึ่งตรงกับพยางค์สุดท้ายของชื่อจังหวัด เมืองบุรีรัมย์ตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ราว พ.ศ. ๒๔๔๑ โดยรวบรวมเมืองเก่าของขอมโบราณเข้ามาไว้หลายเมืองด้วยกัน

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุ่ณห์ เศวตมาลย์

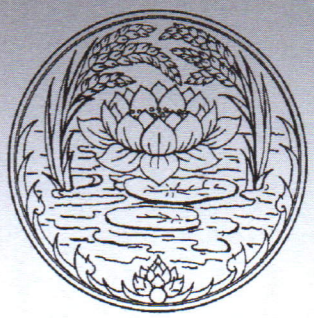

จังหวัดปทุมธานี

ภาพดอกบัวหลวงบานอยู่บนผิวน้ำ ด้านข้างทั้งสองเป็นต้นข้าว เมืองสามโคกในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นแต่เพียงแหล่งรับการอพยพของครอบครัวชาวมอญจากเมืองเมาะตะมะ ซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทย ๓ ครั้งใหญ่ ๆ คือ ใน พ.ศ. ๒๒๐๓ รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พ.ศ. ๒๓๑๗ รัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และ พ.ศ. ๒๓๕๘ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ครั้งสุดท้ายนี้โปรดให้มอญสวามิภักดิ์ทั้งเก่าและใหม่เข้าเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณตามประเพณี ทุกคนมีดอกบัวหลวงเป็นเครื่องสักการะประกอบกับทั่วท้องน้ำเจ้าพระยาในแถบนั้นสลอนไปด้วยดอกบัวเด่นเป็นสัญลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระ-พุทธเลิศหล้านภาลัยจึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อเมืองให้ใหม่จากเมืองสามโคกเป็นปทุมธานี

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุ่ณห์ เศวตมาลย์

ปัจจุบันดวงตราประจำจังหวัดแปลงภาพดอกบัวหลวงและต้นข้าวให้มีขนาดเล็กลง ใบบัว ทั้ง ๒ ใบจะลอยอยู่ด้านซ้ายขวาของดอกบัวและเพิ่มชื่อจังหวัดในดวงตรา

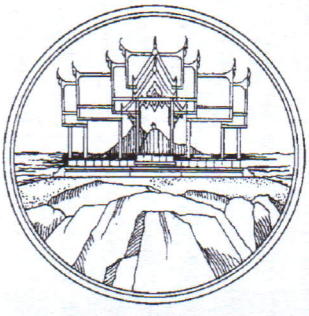

จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ภาพพระที่นั่งคูหาคฤหาสน์ เบื้องหลังเป็นภาพ

เกาะหลักและเกาะแรด พระที่นั่งคูหาคฤหาสน์ในถ้ำพระยานคร เป็นพลับพลาโถงที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ โดยเคยเสด็จไปประทับที่ถ้ำนี้ ๒ ครั้ง และต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้เสด็จไปประทับที่พลับพลานี้อีก ส่วนภาพเกาะหลักที่อยู่เบื้องหลังเคยมีชื่อมาแต่โบราณคือเมืองกำเนิดนพคุณ ก่อนที่จะสถาปนาขึ้นเป็นเมืองประจวบคีรีขันธ์ใน พ.ศ. ๒๔๔๙ รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์โปรดเกล้าฯ พระราชทานนามเมืองนี้ให้คู่กับเกาะกง ซึ่งพระราชทานนามว่าประจันคีรีเขตต์ สมัยโบราณใช้เดินทางผ่านช่องสิงขรไปเมืองมะริด เพื่อไปอินเดียและยุโรปโดยทางเรือ

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

ปัจจุบันดวงตราประจำจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพิ่มภาพครุฑกางปีกใต้พระที่นั่งคูหาคฤหาสน์ และเพิ่มชื่อจังหวัดในดวงตรา

จังหวัดปราจีนบุรี

ภาพต้นโพธิ์ ชาวเมืองเชื่อกันว่า เมื่อราว พ.ศ. ๕๐๐ สมณทูตจากอินเดียที่เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแถบนี้ ได้นำหน่อพันธุ์พระศรีมหาโพธิ์พุทธคยาเข้ามาปลูกไว้ที่ตำบลโคกปีบ อำเภอศรีมหาโพธิ์ เป็นพันธุ์จากต้นโพธิ์ที่พระพุทธเจ้าทรงประทับบำเพ็ญธรรมจนสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ราษฎรทั้งใกล้และไกลกราบไหว้บูชาและจัดงานนมัสการตลอดมามิได้ขาด

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

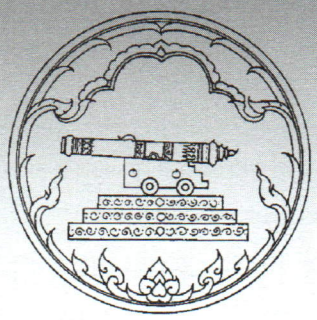

จังหวัดปัตตานี

ภาพปืนใหญ่ตั้งอยู่บนแท่น ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พ.ศ. ๒๓๒๘ กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จยกกองทัพไปปราบศึกพม่าทางหัวเมืองฝ่ายตะวันตก เสร็จแล้วก็ทรงยกกองทัพออกไปจนถึงเมืองสงขลา เผอิญได้ข่าวเมืองตานีกระด้างกระเดื่อง จึงโปรดให้พระยากลาโหมยกทัพไปปราบ ได้ปืนใหญ่กลับมาถวายสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช ปืนกระบอกใหญ่ที่สุดยาว ๓ วาศอกคืบ โปรดเกล้าฯ ให้จารึกนามว่า “พญาตานี” ปัจจุบันตั้งอยู่หน้ากระทรวงกลาโหม โดยเหตุที่พญาตานีเป็นปืนคู่บ้านคู่เมืองของปัตตานีมาแต่โบราณจึงถือเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัด เป็นเมืองเก่าในแหลมมลายูเมืองหนึ่ง มีเรื่องกล่าวกันว่าเป็นเมืองที่สตรีสร้าง เป็นเมืองท่าสมัยโบราณที่ชาวต่างประเทศนำเรือเข้ามาค้าขาย

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพปราสาท ๓ ห้อง อยู่ภายใต้ต้นหมัน ภายในปราสาทมีสังข์ทักษิณาวัฏประดิษฐานอยู่บนพานแว่นฟ้า เมื่อพระเจ้าอู่ทองทรงอพยพไพร่พลมาหาที่สร้างเมืองใหม่ใน พ.ศ. ๑๘๙๓ นั้น ทรงเห็นว่าตำบลหนองโสนอยู่ในชัยภูมิที่เหมาะเพราะมีแม่น้ำล้อมรอบ จึงทรงกะเขต

ปักราชวัติฉัตรธงตั้งศาลเพียงตา กระทำพิธีกลบบัตรสุมเพลิง แล้วให้เจ้าพนักงานขุดดินปรับสภาพพื้นที่เพื่อจะสร้างพระราชวัง เมื่อขุดถึงบริเวณต้นหมันได้พบสังข์ทักษิณาวัฏสีขาวบริสุทธิ์ พระเจ้าอู่ทองทรงโสมนัสในศุภนิมิตนั้นยิ่งนัก จึงสร้างปราสาทน้อยขึ้นเป็นที่ประดิษฐานสังข์ดังกล่าว ทางราชการจึงถือว่าสังข์ซึ่งประดิษฐานอยู่บนพานแว่นฟ้าภายในปราสาทใต้ต้นหมันเป็นสัญลักษณ์อันประเสริฐ พระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานีของไทยอยู่ ๔๑๗ ปีจนถึง พ.ศ. ๒๓๑๐ มีพระมหากษัตริย์ปกครองรวม ๓๔ พระองค์

จังหวัดพะเยา

ภาพพระพุทธรูปพระเจ้าตนหลวงวัดศรีโคมคำ มีรวงข้าวประกอบสองข้าง เบื้องบนมีลายกระหนกเปลวลอย พะเยา ชื่อเดิมว่า “แคว้นภูกามยาวหรือนครภูกามยาว” ก่อตั้งเป็นเมืองใน พ.ศ. ๑๖๓๙

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายพินิจ สุวรรณะบุณย์

จังหวัดพังงา

ภาพเหมือง มีเรือกำลังขุดแร่ เบื้องหลังเป็นภูเขา ภูเขาในดวงตราคือเขาช้าง ซึ่งเป็นภูเขาสูงอยู่หลังศาลากลางจังหวัด ประวัติศาสตร์กล่าวว่าใน พ.ศ. ๒๓๕๒ พม่ายกกองทัพมาตีหัวเมืองฝ่ายใต้ ราษฎรบางส่วนที่ไม่มีอาวุธและกำลังจะต่อสู้ต้องอพยพไปหลบภัยอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำพังงา ซึ่งมีภูเขาล้อมรอบ และตั้งหลักแหล่งอยู่ตรงนั้นตลอดมา ภาพเรือขุดคืออาชีพสำคัญของชาวเมืองพังงา ซึ่งผลิตแร่ดีบุกได้มากกว่าจังหวัดอื่น ๆ ในประเทศไทย

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

ปัจจุบันดวงตราประจำจังหวัดพังงาเปลี่ยนเป็นภาพทะเล มีเรือและเขาตะปู เบื้องหลังเป็นเขาช้าง และเพิ่มชื่อจังหวัดในดวงตรา

จังหวัดพัทลุง

ภาพเขาอกทะลุและเจดีย์บนยอดเขา จังหวัดนี้ย้ายที่ตั้งเมืองมาแล้ว ๑๒ ครั้ง ครั้งสุดท้ายใน พ.ศ. ๒๔๖๗ ย้ายจากตำบลลำปำมาอยู่ที่ตำบลคูหาสวรรค์ ใกล้กับภูเขาอกทะลุซึ่งสูงเด่นอยู่บนที่ราบ มองเห็นจากที่ไกลได้ทุกทิศ บนยอดเขามีเจดีย์เก่าองค์หนึ่งซึ่งปัจจุบันเหลือแต่ฐาน นับแต่นั้นมาชาวพัทลุงก็ไม่ต้องระเหเร่ร่อนอีกต่อไป ชาวเมืองจึงถือเอาภูเขาอกทะลุเป็นสัญลักษณ์และหลักเมืองของจังหวัด การเล่นโนราหนังตะลุง เกิดขึ้นที่เมืองนี้

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดพิจิตร

ภาพสระและต้นโพธิ์ ภาพสระหมายถึงเมืองสระหลวง ซึ่งเป็นชื่อเดิมของจังหวัดนี้ เป็นเมืองโบราณสมัยขอม และเป็นหัวเมืองเอกมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย

พงศาวดารเหนือกล่าวว่า พญาโคตรบองเป็นผู้สร้างต้นโพธิ์หมายถึงวัดโพธิ์ประทับช้างซึ่งมีประวัติว่า เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จกลับจากงานสงครามเมืองเชียงใหม่ ได้นำราชธิดาเมืองเชียงใหม่มาด้วยและพระราชทานให้แก่พระเพทราชา ต่อมาสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จไปนมัสการพระพุทธชินราชเมืองพิษณุโลก พระเพทราชาพานางโดยเสด็จไปด้วย นางได้ประสูติบุตรชายได้นามว่า “เจ้าเดื่อ” ต่อมาได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินครองกรุงศรีอยุธยา ทรงพระนามว่าสมเด็จพระสรรเพชญ์ ที่ ๘ หรือขุนหลวงสรศักดิ์ ระหว่างครองกรุงศรีอยุธยานั้น พระองค์ทรงระลึกถึงชาตภูมิจึงโปรดให้สร้างอารามขึ้น ณ ที่ตำบลโพธิ์ประทับช้าง

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดพิษณุโลก

ภาพพระพุทธรูป หมายถึงพระพุทธชินราช ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะงดงามที่สุดของประเทศไทย ประดิษฐานอยู่ ณ พระวิหารวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๙๐๕ คู่กับการสร้างเมืองพิษณุโลกในรัชกาลพระมหาธรรมราชาลิไท โดยย้ายจากที่ตั้งเก่า ณ วัดจุฬามณีเมืองสองแคว คือ ยม และน่าน มาตั้งอยู่ ณ ที่ตั้งเมืองพิษณุโลก พระพุทธชินราชในปัจจุบันนี้ถือเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองอันศักดิ์สิทธิ์ยิ่ง พิษณุโลกเคยเป็นเมืองเก่ามาก่อนสมัยขอม พื้นที่เดิมก่อนจะสร้างเมืองสันนิษฐานกันว่า เป็นท้องที่ของเมืองโอฆบุรี จังหวัดนี้เคยเป็นราชธานีของไทยอยู่ ๒๕ ปี ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๐๖ - ๒๐๓๑ ภายหลังเป็นเมืองลูกหลวงเมืองหน้าด่านทางเหนือและเป็นเมืองพระราชสมภพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

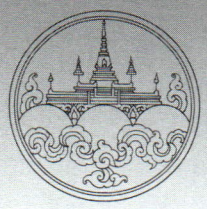

ดวงตราประจำจังหวัดแบบเดิมเป็นภาพพระเจดีย์จุฬามณี บรรจุผ้าโพกพระเศียร ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ประดิษฐานอยู่เหนือลูกโลก ๓ ลูก หมายถึงสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งประทับครองเมืองพิษณุโลก และเสด็จออกทรงพระผนวช ณ วัดจุฬามณี ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดเพชรบุรี

ภาพพระนครคีรี (เขาวัง) ผืนนา และต้นตาลโตนด ต้นตาลโตนดมีมากในจังหวัดนี้มาแต่โบราณ ให้น้ำตาลที่มีรสหวานแหลมเป็นที่ขึ้นชื่อกันทั่วไป ผืนนาปลูกข้าวหมายถึงข้าวพันธุ์ดี อาชีพและความอุดมสมบูรณ์ของจังหวัด ส่วนเทือกเขา ๓ ยอดเบื้องหลัง คือเขาวัง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาล ๔ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเจดีย์พระธาตุจอมเพชร ครอบเจดีย์องค์เก่าสมัยขอมเอาไว้บนยอดเขาลูกกลาง ทรงสร้างพระปรางค์ใหญ่และพระที่นั่งจตุเวทปริตรพจน์ไว้บนยอดเขาลูกซ้าย และพระราชมนเทียรสถาน “พระนครคีรี” ไว้บนยอดเขาลูกขวา เขาวัง ผืนนา และต้นตาลโตนดจึงเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัด ภูมิประเทศเป็นเขามาก ภูเขาสำคัญก็คือภูเขาถนนธงชัย กั้นเขตแดนระหว่างไทยกับพม่า

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดเพชรบูรณ์

ภาพภูเขามีเพชรอยู่บนยอด เบื้องหน้าภูเขาเป็นไร่ยาสูบ ภูมิประเทศของจังหวัดนี้มีภูเขาสลับซับซ้อนมากมายเช่นภูเขาบรรทัด ภูเขาผีปันน้ำ และผาซ่อนแก้ว ตามทิวเขามีทรัพยากรธรรมชาติอยู่อุดมสมบูรณ์ เช่น ที่อำเภอหล่มสักเคยมีผู้ขุดพบหินเขี้ยวหนุมาน ซึ่งมีประกายสุกใสและตระกูลเดียวกับเพชรได้ในเขตบ้านทุ่งสมอนายาง นอกจากนั้นยาสูบพื้นเมืองพันธุ์ดีของจังหวัดนี้ก็เคยเป็นสินค้าสำคัญมาแต่ก่อน ชาวเมืองเพิ่งจะเปลี่ยนมาปลูกยาสูบเวอร์ยิเนียร์ในภายหลังเพราะทำรายได้ดีกว่า ด้วยเหตุนี้ เพชร ภูเขา และไร่ยาสูบจึงเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัด เพชรบูรณ์เป็นเมืองเก่าอีกเมืองหนึ่ง สันนิษฐานกันว่าได้สร้างเมืองซ้ำลงไปในที่เดียวกัน ๒ ยุค คือสมัยกรุงสุโขทัยหรือพิษณุโลกเป็นราชธานี กับสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดแพร่

ภาพม้ายืนแท่น มีพระเจดีย์ประดิษฐานอยู่บนหลัง ตามตำนานกล่าวว่า สมัยก่อนเจ้าผู้ครองนครแพร่กับน่านเป็นพี่น้องกัน ต่างปกครองเมืองมาโดยไม่ได้แบ่งเขต ต่อมาเพื่อจะกำหนดเขตแดนพี่น้องจึงนัดพบกันบนยอดเขาแห่งหนึ่ง เจ้าผู้ครองนครแพร่ใช้ม้าเป็นพาหนะเดินทางไป แต่เจ้าผู้ครองนครน่านใช้โค ยอดเขาที่พบกันต่อมามีชื่อว่า เขาครึ่ง เมืองแพร่จึงใช้รูปม้าเป็นเครื่องหมายประจำเมืองมาตั้งแต่นั้น ส่วนรูปพระเจดีย์บนหลังม้าคือพระธาตุช่อแฮ ซึ่งเป็นปูชนียสถานสำคัญของจังหวัด

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุ่ณห์ เศวตมาลย์

จังหวัดภูเก็ต

ภาพวีรสตรี ๒ คนยืนถือดาบ เบื้องหลังเป็นเกาะถลาง พระเจ้ากรุงอังวะยกทัพเข้ามารุกรานหัวเมืองฝ่ายตะวันตกแถบชายทะเลของไทยใน พ.ศ. ๒๓๒๘ โดยแบ่งกองทัพบกให้ตีเมืองกระ ระนอง ชุมพร ไชยา ตลอดลงไปจนถึงเมืองนครศรีธรรมราช ขณะนั้นกองทัพกรุงเทพฯ ยังติดพันการศึกอยู่ที่กาญจนบุรี ยกลงมาช่วยไม่ทัน เมืองไชยาและนครศรีธรรมราชจึงปราชัยแก่ข้าศึก ส่วนทัพเรือก็ตีได้ตะกั่วทุ่ง ตะกั่วป่าแล้วเลยไปตั้งค่ายล้อมเมืองถลางไว้ ขณะนั้นพระยาถลางถึงแก่อนิจกรรมยังไม่ทันได้ตั้งเจ้าเมืองใหม่ ภริยาพระยาถลางชื่อจันทร์กับมุกน้องสาวจึงคิดอ่านกับกรมการทั้งปวง ตั้งค่ายใหญ่ ๒ ค่ายป้องกันรักษาเมืองเป็นสามารถ พม่าล้อมเมืองอยู่ ๓ เดือนเศษเมื่อหมดเสบียงก็เลิกทัพกลับไป ต่อมาวีรสตรีทั้งสองก็ได้รับพระราชทานเครื่องยศจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นท้าวเทพกระษัตรีและท้าวศรีสุนทร เป็นที่ภาคภูมิใจแก่ชาวเมืองตลอดมา เกาะถลางเปลี่ยนชื่อเป็นเกาะภูเก็ต ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ภูมิประเทศเป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

ปัจจุบันดวงตราประจำจังหวัดภูเก็ตเปลี่ยนเป็นรูปอนุสาวรีย์ท้าวเทพกระษัตรีและท้าวศรีสุนทรเหนือรูปครุฑ วงรอบเป็นลายกระหนกและมีชื่อจังหวัดอยู่ในดวงตรา

จังหวัดมหาสารคาม

ภาพต้นไม้ใหญ่และนาข้าว ต้นไม้และทุ่งนา หมายถึงพื้นที่ในจังหวัดนี้อุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหาร นอกจากการทำนา ชาวเมืองยังมีอาชีพอีกหลายอย่าง เช่น ทำเกลือสินเธาว์ ไร่ฝ้าย ยาสูบ และเลี้ยงไหม ภาคเหนือของจังหวัดมีภูเขาและป่าทึบ เรียกกันว่าดงแม่เผดหรือดงเปรต เมืองมหาสารคามแยกออกมาจากเมืองร้อยเอ็ดในสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดมุกดาหาร

ภาพปราสาทสองนางสถิตย์ ปราสาทองค์กลางมีแก้วมุกดาวางอยู่บนพาน เบื้องหลังปราสาท เป็นรูปพระธาตุพนม แสดงให้ทราบว่าจังหวัดมุกดาหารแยกมาจากจังหวัดนครพนม ส่วนล่างของดวงตรามีชื่อจังหวัด

กรมศิลปากรไม่ได้เป็นผู้ออกแบบ

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพช้างอยู่ในท้องน้ำ เบื้องหลังมีภูเขาและเมฆ ภาพช้างในท้องน้ำ หมายถึงการฝึกช้างป่าให้อยู่ในการบังคับบัญชาเพื่อการรบและใช้งานด้านต่างๆ นับเป็นความเชี่ยวชาญของชาวเมืองมาแต่โบราณ มูลเหตุที่จะตั้งเมืองนี้ขึ้นมีตำนานเล่าว่า เจ้าแก้วเมืองออกมาจับช้างป่าให้พระเจ้าเชียงใหม่ (พ.ศ. ๒๓๖๘ - ๒๓๘๙) ได้รวบรวมชาวไทยใหญ่ให้เข้ามาตั้งบ้านเรือนเป็นหลักแหล่ง จนมีหัวหน้าเป็นผู้ปกครองขึ้น ๒ แห่ง คือที่บ้านปางหมูกับบ้านแม่ฮ่องสอน และเหตุที่เรียกแม่ฮ่องสอนนั้นก็เพราะได้ตั้งกองฝึกสอนช้างป่าขึ้นที่ลำห้วย (ร่องน้ำ) แห่งนี้

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุ่นห์ เศวตมาลย์

จังหวัดยโสธร

ภาพพระธาตุพระอานนท์เปล่งรัศมี มีรูปสิงห์สองข้าง เบื้องล่างมีดอกบัวรองรับ หมายถึงเคยรวมอยู่กับจังหวัดอุบลราชธานีมาก่อน ได้แยกตัวออกมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ รูปสิงห์คือการตั้งบ้านเมืองที่บ้านสิงห์ท่า

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายพินิจ สุวรรณะบุณย์

จังหวัดยะลา

ภาพเหมืองแร่ดีบุก มีคนกำลังหาบแร่ออกจากเหมือง ภาพเหมืองแร่ดีบุก หมายถึงในท้องที่จังหวัดนี้อุดมไปด้วยแร่ดีบุก และอาชีพหลักของชาวเมืองก็คือการทำเหมืองแร่ดีบุก คำว่า “ยะลา” เป็นภาษาชาว

มลายูแถบไทรบุรีและปีนัง แปลว่า “แห” เพราะในท้องที่ซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองเก่ามีภูเขาอยู่ลูกหนึ่งรูปร่างสัณฐานคล้ายจอมแห ยะลาเป็นเมืองหนึ่งใน ๗ หัวเมืองที่แยกออกมาจากเมืองปัตตานี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๔ ในรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดร้อยเอ็ด

ภาพเกาะอยู่กลางบึงพลาญชัย กลางเกาะมีศาลาซึ่งประดิษฐานพานรัฐธรรมนูญ ร้อยเอ็ดเป็นจังหวัดเดียวที่มีบึงพลาญชัยอยู่กลางเมือง น้ำในบึงใสสะอาดเต็มเปี่ยมตลอดปี ประชาชนในจังหวัดนี้เคยร่วมแรงร่วมใจกันขุดลอกบึงครั้งหนึ่งใน พ.ศ. ๒๔๗๐ โดยใช้กำลังคนนับหมื่น นอกจากนั้นบนเกาะกลางบึงยังเป็นที่สถิตของเจ้าพ่อมเหศักดิ์หลักเมืองซึ่งประชาชนเคารพนับถือมาก เกาะกลางบึงจึงเป็นสัญลักษณ์ของความยึดมั่นและสามัคคีพร้อมเพรียงกันของจังหวัด มีเรื่องเล่าสืบกันมาว่า ร้อยเอ็ดเป็นเมืองโบราณสมัยพุทธศักราชล่วงไปได้ประมาณ ๑๐๐ ปีเศษ สมัยนั้นร้อยเอ็ดเจริญรุ่งเรืองมีเมืองขึ้นร้อยเอ็ดหัวเมือง ตำนานอุรังคธาตุเรียกเมืองนี้ว่า ร้อยเอ็ดเจ็ดประตู มีโบราณสถานเป็นกู่หลายแห่ง

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดระนอง

ภาพปราสาทบนเนินเขา ภายในประดิษฐานพานแว่นฟ้ารองรับเลข ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นกษัตริย์พระองค์แรกที่เสด็จประพาสเมืองระนอง ทางจังหวัดจัดพลับพลาที่ประทับบนเนินเขานิเวศน์คีรีถวาย ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานนามว่า พระที่นั่งรัตนรังสรรค์ (รื้อเสียแล้ว) ตราของจังหวัดได้ประมวลเอาสิ่งสำคัญดังกล่าวมาเป็นสัญลักษณ์ เลข ๕ หมายถึง รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ภาพปราสาทหมายถึงพระที่นั่งรัตนรังสรรค์ เขาหมายถึงภูเขานิเวศน์-คีรี และพานรองเลข ๕ หมายถึงความจงรักภักดีของชาวจังหวัดระนอง เมืองระนองในสมัยรัชกาลที่ ๑ และที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นแต่เพียงทางผ่านของกองทัพพม่า และขึ้นอยู่กับเมืองชุมพร เพิ่งเจริญขึ้นเพราะมีผู้มาทำเหมืองแร่ดีบุกและค้าขายมากขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๘๗ เป็นต้นมา

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดระยอง

ภาพเกาะเสม็ด ต้นมะพร้าว และพลับพลารัชกาลที่ ๕ ภาพเกาะเสม็ดซึ่งอยู่นอกฝั่งของตำบลเพในจังหวัดนี้ เป็นเกาะที่มีต้นมะพร้าวมากและหาดทรายแก้วขาวสะอาดเหมือนน้ำตาลทราย พลับพลาในภาพหมายถึงพลับพลาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้สร้างขึ้นเป็นที่ประทับระหว่างเสด็จประพาสเกาะนี้ บนเกาะเสม็ดมีกระโจมไฟสำหรับเป็นที่หมายของการเดินเรือชายฝั่ง เกาะนี้จึงเป็นสัญลักษณ์สำคัญส่วนหนึ่งของจังหวัด ประวัติศาสตร์ของเมืองนี้เป็นที่ตั้งค่ายของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตอนตีฝ่าวงล้อมพม่าหนีออกจากกรุงศรีอยุธยา ที่อำเภอแกลงเป็นบ้านเกิดท่านสุนทรภู่กวีเอก ทางการสร้างอนุสาวรีย์ขึ้นไว้เป็นที่ระลึก

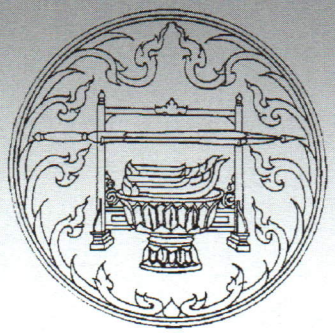

จังหวัดราชบุรี

ภาพฉลองพระบาทคู่ประดิษฐานบนพานทองและพระแสงขรรค์ชัยศรีวางพาดบันไดแก้ว แต่เดิมตราจังหวัดราชบุรีเป็นภูเขาล้อมรอบด้วยงู ต่อมาจังหวัดเห็นเป็นการสมควรที่จะได้เปลี่ยนตราใหม่ จึงได้แจ้งไปยังกรมการปกครองขอให้กรมศิลปากรเป็นผู้ออกแบบดวงตราให้ และสภาจังหวัดลงมติรับเป็นตราจังหวัดมาตั้งแต่วันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๙ โดยเหตุผลที่จังหวัดราชบุรีเลือกใช้ภาพเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ๒ สิ่ง คือฉลองพระบาทประดิษฐานอยู่บนพานทอง กับพระแสงขรรค์ชัยศรีซึ่งวางพาดบันไดแก้ว ก็เพราะชื่อจังหวัดราชบุรีแปลว่าเมืองของพระราชา ราชบุรีเป็นเมืองมาแล้วก่อนสมัยที่ขอมจะครองอำนาจอยู่ในบริเวณนี้ แต่ไม่มีหลักฐานแน่นอนว่าสร้างมาตั้งแต่เมื่อไร

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายพินิจ สุวรรณะบุณย์

จังหวัดลพบุรี

ภาพพระนารายณ์ประทับยืนบนแท่นด้านหน้าพระปรางค์สามยอด ภาพพระนารายณ์เทพเจ้าและปรางค์สามยอด เป็นอนุสรณ์ให้ระลึกถึงสมเด็จพระนารายณ์มหาราชผู้สร้างเมืองลพบุรีขึ้นใหม่ใน พ.ศ. ๒๒๐๘ โดยมีพระราชดำริว่า พระนครศรีอยุธยาอยู่ใกล้ทะเล เรือกำปั่นชาวต่างประเทศซึ่งขณะนั้นเที่ยวรุกรานอยู่ในอาณาบริเวณใกล้เคียงอาจจะขึ้นไปถึง หากเกิดสงครามขึ้นก็ไม่อาจจะใช้เป็นที่มั่นได้ จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมืองลพบุรีไว้เป็นราชธานีอีกแห่งหนึ่ง พงศาวดารโยนกกล่าวว่า ผู้สร้างเมืองละไว้หรือลพบุรีเดิมเมื่อ พ.ศ. ๑๐๐๒ คือพระเจ้ากาฬวรรณดิศ ราชโอรสแห่งพระเจ้ากรุงขอม

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุ่ณห์ เศวตมาลย์

จังหวัดลำปาง

ภาพไก่สีขาวยืนอยู่ในซุ้มประตูพระธาตุลำปางหลวง เมืองนี้เดิมมีชื่อว่า กุกกุฏนคร (กุกกุฏะ แปลว่า ไก่) ดวงตราของจังหวัดจึงเป็นรูปไก่ขาวอยู่ในซุ้มประตูวัดพระธาตุลำปางหลวง ตำนานเล่าไว้ว่า เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๐๐๘ - ๑๐๑๗ พระนางจามเทวีราชธิดาพระเจ้านพราชกรุงละโว้ ซึ่งขณะนั้นครองนครหริภุญชัยอยู่ ได้สร้างเมืองใหม่ให้ราชโอรสองค์เล็กปกครอง เดิมชื่อนครเขลางค์ ราชโอรสองค์นั้นสร้างเมืองให้พระมารดาพักในระหว่างเสด็จมาเยี่ยมอีกเมืองหนึ่งชื่อนครอาลัมพางค์ นครทั้งสองมีอาณาเขตประชิดติดกันดุจนครเดียว จึงเรียกรวมกันว่า นครเขลางลัมพางค์ ต่อมาจึงเพี้ยนเป็น นครลำปาง ตามชื่อที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุ่ณห์ เศวตมาลย์

จังหวัดลำพูน

ภาพเจดีย์พระธาตุหริภุญชัย กล่าวกันว่า พระธาตุหริภุญชัย มีพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าประดิษฐาน

อยู่ นับว่าเป็นปูชนียสถานที่สำคัญ เป็นที่เคารพสักการะของชาวเมืองและจังหวัดใกล้เคียง หนังสือจามเทวีวงศ์กล่าวว่า พระวาสุเทพฤาษีกับพระสุกกทันตฤาษี สร้างเมืองลำพูนขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๒๐๓ ต่อมาพระเจ้าอาทิตยราชกษัตริย์ในราชวงศ์รามัญพระองค์หนึ่งซึ่งครองราชย์ภายหลังพระนางจามเทวี ทรงสร้างเจดีย์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๔๔๐ บรรจุผอบพระธาตุเกศาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยรับสั่งให้ช่างทำโกศทองคำหนัก ๑,๐๐๐ บาท และทรงสถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวงสำหรับเป็นหลักยึดมั่นแห่งนครหริภุญชัยมาตั้งแต่บัดนั้น ประวัติศาสตร์เมืองลำพูนรบกับพม่าหลายครั้ง เจ้าผู้ครอง ๓ เมืองเป็นพี่น้องกัน คือ เจ้ากาวิละครองเชียงใหม่ น้องชายเจ้าคำโสมครองลำปาง ส่วนเจ้าคำมั่นครองลำพูน

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุ่นห์ เศวตมาลย์

จังหวัดเลย

ภาพเจดีย์พระธาตุอยู่เบื้องหน้าภูกระดึง ภาพเจดีย์คือพระธาตุศรีสองรัก เป็นอนุสรณ์การปักปันเขตแดนระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงศรีสัตนาคนหุต (ล้านช้าง) ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ์ ปรากฏตามพงศาวดารว่า พระมหาจักรพรรดิ์แห่งกรุงศรีอยุธยากับพระไชยเชษฐาแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุตได้ให้สัตยาบันต่อกันตรงที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของอำเภอด่านซ้ายในปัจจุบัน และเพื่อเป็นสักขีพยานในการนั้นทั้งสองฝ่ายได้ช่วยกันสร้างพระเจดีย์ใหญ่ขึ้นองค์หนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๓ - ๒๑๐๖ ในบริเวณที่ลำน้ำอู้ไหลมาบรรจบกับลำน้ำหมันภูกระดึงเป็นภูเขาที่สำคัญบนยอดเขามีที่ราบกว้างใหญ่ อากาศสดชื่นค่อนข้างหนาว เมืองเลยเดิมเป็นหมู่บ้านเล็กๆ เพิ่งตั้งเป็นเมืองในรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดศรีสะเกษ

ภาพปรางค์กู่ ต้นลำดวน และดอกลำดวนที่มีใบ ๖ ใบ ภาพปรางค์กู่ ซึ่งเป็นแบบอย่างของปราสาทหินที่ปรากฏตามโบราณสถานหลายแห่งในเขตจังหวัดนี้ และมีต้นลำดวนหมายถึงชื่อเดิมตามตำนานเมือง คือ เมืองศรีนครลำดวนประกอบอยู่สองข้าง เบื้องล่างเป็นรูปดอกลำดวนมีใบ ๖ ใบ หมายถึงการก่อตั้งจังหวัดครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๘๑ เมืองศรีสะเกษเปลี่ยนชื่อมาจากเมืองขุขันธ์ โบราณสถานสำคัญคือปราสาทพระวิหารของกัมพูชามีทางขึ้นอยู่ด้านอำเภอกันทรลักษ์ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๕๐๐ เศษ

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายพินิจ สุวรรณะบุณย์

จังหวัดสกลนคร

ภาพเจดีย์พระธาตุ เบื้องหลังเป็นภาพหนองหารและดอนสวรรค์ ภาพเจดีย์คือพระธาตุเชิงชุม เป็นปูชนียสถานคู่บ้านคู่เมืองมาแต่โบราณ เพราะเชื่อกันว่าเจดีย์นี้ก่อขึ้นสวมรอยพระบาทของพระพุทธเจ้า ๔ พระองค์ในภัทรกัปนี้ คือ พระพุทธเจ้ากุกกุสันธะ โกนาคมนะ กัสสปะ และโคตมะ นัยว่าพระศรีอาริยเมตไตรยพระพุทธเจ้าซึ่งจะมาตรัสรู้ในอนาคต ก็จะทรงมาประทับรอยพระบาทไว้ ณ ที่นี้ด้วย องค์พระธาตุเป็นเจดีย์แบบขอมก่อด้วยศิลาแลง เสริมอิฐถือปูนสูง ๓๐ เมตร

ตั้งอยู่บนเนินในวัดพระธาตุเชิงชุม ชื่อเก่าของเมืองนี้คือหนองหารและสกลทวาปี เพิ่งเปลี่ยนมาใช้ชื่อใหม่ในปัจจุบันเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๑

จังหวัดสงขลา

เป็นภาพหอยสังข์วางอยู่บนพานทอง จังหวัดนี้มีอาณาบริเวณที่เป็นทะเลกว้างที่สุด คือประมาณ ๑๒ กิโลเมตรและยาวถึง ๒๓ กิโลเมตร ภูมิประเทศสวยงาม อากาศสดชื่น อุดมสมบูรณ์ เหมาะเป็นที่พักตากอากาศ ทางปากอ่าวของทะเลสาบมีกระโจมไฟสำหรับชาวเรือ พลเมืองชอบกีฬาชนวัว เป็นเมืองโบราณที่อาจจะสืบประวัติขึ้นไปได้จนถึงรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ แห่งกรุงศรีอยุธยา

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดสตูล

ภาพพระสมุทรเทวาสถิตอยู่บนบัลลังก์หินกลางทะเล เบื้องหลังมีแสงพระอาทิตย์อัสดง พระสมุทรเทวาหมายถึงเทวดาผู้ปกปักรักษามหาสมุทร บัลลังก์หินหมายถึงวิมานของเทวดา ซึ่งตรงกับตำบลพิมานในจังหวัดนี้ พระอาทิตย์อัสดงเบื้องหลังหมายถึงฝั่งทะเลตะวันตก คือ มหาสมุทรอินเดีย ภูมิประเทศอุดมไปด้วยเกาะต่างๆ ประมาณ ๖๐ เกาะ ที่ขึ้นชื่อลือนามคือ “ตะรุเตา” เมืองสตูลแยกมาจากเมืองไทรบุรีเมื่อ พ.ศ. ๒๑๘๑

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุ่นห์ เศวตมาลย์

จังหวัดสมุทรปราการ

ภาพพระสมุทรเจดีย์ เป็นปูชนียสถานทางพระพุทธศาสนาของชาวเมืองนี้ ภายในองค์เจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและพระไตรปิฎก เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้สักการะกราบไหว้ เริ่มลงมือสร้างในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ภายหลังที่ได้สร้างป้อมปืนป้องกันการรุกรานทางน้ำขึ้นแล้ว ๖ ป้อม โดยทรงเห็นว่าที่ท้ายป้อมผีเสื้อสมุทรมีเกาะอยู่เกาะหนึ่ง จึงมีพระราชดำริให้สร้างสถูปขึ้นไว้โดยให้หาหินและอิฐมาถมเกาะนี้ไว้ให้มั่นคง พอขึ้นรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ องค์พระสมุทรเจดีย์จึงสร้างเสร็จตามกระแสพระราชดำริ

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุ่นห์ เศวตมาลย์

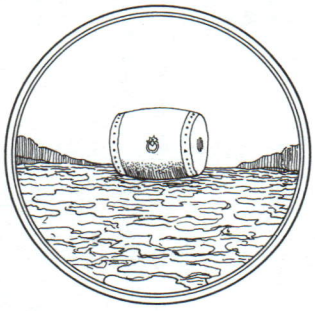

จังหวัดสมุทรสงคราม

ภาพกลองใบใหญ่ลอยอยู่ที่ปากแม่น้ำ ชื่อเดิมของจังหวัดนี้คือเมืองแม่กลอง เพราะตั้งอยู่ริมฝั่งลำน้ำแม่กลอง ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญมาแต่โบราณ ดวงตราของจังหวัดจึงทำเป็นภาพกลองลอยน้ำ สองฝากฝั่งเป็นต้นมะพร้าวอันเป็นสัญลักษณ์อาชีพหลักในการทำสวนมะพร้าวของจังหวัด ประวัติศาสตร์อ้างถึงเมืองนี้แต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา และเป็นนิวาสสถานของสมเด็จพระชนนีของสมเด็จพระอมรินทรา บรมราชินี ในรัชกาลที่ ๑ ต้นราชินีกุล ณ บางช้าง และได้สร้างวัดไว้เป็นอนุสรณ์ ชื่อวัดอัมพวันเจติยาราม

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

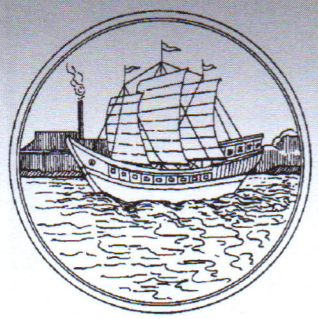

จังหวัดสมุทรสาคร

ภาพเรือสำเภาจีนแล่นอยู่กลางทะเล ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีบรรดาเรือสินค้าของชาวจีนและแขกมะละกามาค้าขายที่เมืองนี้มาก และเป็นที่จอดพักของสำเภาจีนเหล่านั้นด้วย ในบริเวณนี้จึงเรียกกันว่าท่าจีน ซึ่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสินค้าพื้นเมือง เช่น น้ำอ้อย เกลือ กะปิ น้ำปลา และอื่น ๆ ดวงตราของจังหวัดจึงใช้ภาพเรือสำเภาจีนแล่นอยู่กลางทะเล เมืองสมุทรสาครเดิมชื่อสาครบุรี ตั้งเป็นเมืองในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ใช้เป็นที่ระดมพลในเวลาเกิดศึกสงครามหรือเรียกกันว่ามหาชัย ประวัติศาสตร์มีเรื่องพันท้ายนรสิงห์ผู้ถือท้ายเรือพระที่นั่งเอกชัยไปชนตลิ่ง โขนเรือกระทบต้นไม้หักลง จึงทูลขอถวายชีวิตเพื่อรักษาประเพณี

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดสระบุรี

ภาพมณฑปพระพุทธบาท มณฑปซึ่งสร้างครอบรอยพระพุทธบาทของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นับเป็นสิ่งเคารพบูชาสูงสุดของพุทธศาสนิกชนชาวไทย ตามตำนานกล่าวว่า รอยพระพุทธบาทนี้พรานบุญเป็นผู้ค้นพบ และสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมแห่งกรุงศรีอยุธยาโปรดให้สร้างมณฑปครอบเอาไว้ รวมทั้งได้สถาปนาขึ้นเป็นพระพุทธเจดีย์มหาสถานและพระอารามหลวงตัวเมืองสระบุรี นัยว่าตั้งขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

จังหวัดสิงห์บุรี

ภาพรั้วระเนียดค่ายและหอรบสมัยโบราณ รั้วระเนียดและหอรบ คือภาพค่ายบางระจัน เป็นอนุสรณ์แห่งวีรกรรมและความเสียสละอันยิ่งใหญ่ของชาวบ้านกลุ่มหนึ่งจำนวน ๑๑ คน และพระอาจารย์ธรรมโชติ ที่รวบรวมชายฉกรรจ์ตั้งค่ายต่อสู้ต้านทานกองทัพพม่าข้าศึกอย่างกล้าหาญสามัคคี รักชาติบ้านเมืองและได้ชัยชนะหลายครั้ง เพื่อถ่วงเวลาคอยกองทัพไทยจากทางอื่นยกมาช่วยอยู่นานถึง ๕ เดือนจึงพ่ายแพ้แก่ข้าศึก สิงห์บุรีเป็นเมืองเก่าก่อนสุโขทัย สันนิษฐานว่า พระเจ้าไกรสรราชโปรดให้สร้างขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๑๖๕๐ โบราณสถานมีพระนอนจักรสีห์ องค์ยาวที่สุดในประเทศไทย

ปัจจุบันดวงตราประจำจังหวัดสิงห์บุรี เปลี่ยนเป็นรูปอนุสาวรีย์วีรชนชาวบางระจัน และเพิ่มชื่อจังหวัดในดวงตรา

จังหวัดสุโขทัย

ภาพพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งประทับบนพระแท่นมนังคศิลา พ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งราชวงศ์พระร่วงทรงปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินได้รับความร่มเย็นเป็นสุข และทรงบริหารอาณาจักรสุโขทัยให้มีความเจริญรุ่งเรืองสูงที่สุดในอดีต พงศาวดารเหนือและโยนกกล่าวว่า พญาพาลีราชเป็นผู้สร้างและครองเมืองนี้อยู่เมื่อ พ.ศ. ๑๐๔๓ เมืองสุโขทัยเคยเป็นราชธานีแห่งแรกของไทยระหว่าง พ.ศ. ๑๘๐๐ - ๑๘๙๐ มีหลักศิลาจารึก ที่กำเนิดอักษรไทย

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุณห์ เศวตมาลย์

ปัจจุบันดวงตราประจำจังหวัดสุโขทัยเปลี่ยนเป็นเพิ่มชื่อจังหวัดแทนลายกระหนกใต้พระแท่นมนังคศิลา

จังหวัดสุพรรณบุรี

ภาพยุทธหัตถี ระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชาแห่งพม่า เหตุที่ใช้เครื่องหมายนี้เป็นดวงตราก็เพราะเห็นว่า การศึกครั้งนั้นใน พ.ศ. ๒๑๓๕ ส่งผลให้เมืองไทยได้รับอิสรภาพ ชัยชนะดังกล่าวได้เผยแพร่ชื่อเสียงและพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ไทยออกไปนอกประเทศ และบริเวณที่กระทำยุทธหัตถีก็อยู่ในท้องที่อำเภอดอนเจดีย์ของจังหวัดนี้ สุพรรณบุรีเป็นเมืองเก่าสมัยทวารวดี นักโบราณคดีกล่าวว่า ชื่อสุพรรณบุรีเปลี่ยนมาจากคำว่า อู่ทอง และสุพรรณภูมิ เป็นเมืองหน้าด่านโบราณ มีตำนานว่าพระเจ้าชัยศิริกษัตริย์ราชวงศ์เชียงรายเป็นผู้สร้าง

จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ภาพพระบรมธาตุไชยา กล่าวกันว่ามีพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบรรจุอยู่ เป็นปูชนียสถานสำคัญเกี่ยวกับประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย จึงเป็นที่เคารพสักการะบูชาอย่างสูงของชาวเมืองและจังหวัดอื่น สุราษฎร์ธานีเป็นชื่อใหม่โดยใน พ.ศ. ๒๔๔๒ สมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองกาญจนดิฐ (ท่าทอง) เข้าเป็นเมืองเดียวกันกับเมืองไชยา ต่อมา พ.ศ. ๒๔๕๘ จึงเปลี่ยนชื่อเมืองไชยาเป็นสุราษฎร์ธานี พระบรมธาตุไชยารูปทรงสัณฐานงดงามคล้ายมณฑปมีหลายยอด

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดสุรินทร์

ภาพพระอินทร์ประทับบนแท่น มีเศียรช้างเอราวัณอยู่ที่ตอนกลางของแท่น เบื้องหลังเป็นปราสาทหิน จังหวัดนี้มีช้างมากมาแต่โบราณ และมีผู้จับช้างป่ามาเลี้ยงอยู่เสมอ ดวงตราของจังหวัดจึงมีภาพช้าง ชื่อของจังหวัดเป็นคำสนธิของคำสองคำ คือ สุระกับอินทร์ หมายถึงพระอินทร์ผู้เก่งกล้าสามารถ ภาพปราสาทหินปรักหักพังเบื้องหลัง แสดงถึงอิทธิพลการก่อสร้างของขอมโบราณ ซึ่งมีอยู่มากมายหลายแห่งในภูมิภาคนี้ พงศาวดารเมืองสุรินทร์กล่าวว่า บริเวณนี้เป็นหลักแหล่งของชนชาติไทยสมัยเรืองอำนาจ เจ้าเมืองผู้มีนามว่าขุนเกต สร้างโบราณสถานไว้หลายแห่ง และมีตัวอักษรภาษาไทยอีสานจารึกไว้ด้วย ไทยเสื่อมอำนาจลงจนต้องถอยร่นไปอยู่ที่อื่นเมื่อขอมมาตั้งราชธานีที่เมืองพิมาย

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุณห์ เศวตมาลย์

จังหวัดหนองคาย

ภาพหนองน้ำและต้นไผ่ เมื่อเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์

แข็งเมืองต่อกรุงเทพมหานคร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้พระยาราชสุภาวดีคุมทัพไปตีกรุงศรีสัตนาคนหุตกลับคืนมาได้ พระยาราชสุภาวดีบำเหน็จรางวัลให้แก่ทหารทั้งปวง และให้ท้าวสุวอ (บุญมา) เลือกตำบลในแถบนั้นตั้งขึ้นเป็นเมืองใหม่ ท้าวสุวอเห็นตำบลบ้านไผ่มีกอไผ่อยู่ทั่วไป เหมาะสมและมีหนองน้ำใหญ่อยู่ทางทิศตะวันตก ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าหนองคายอยู่แห่งหนึ่ง ท้าวสุวอได้เป็นพระปทุมเทวาภิบาลเจ้าเมืองหนองคายใน พ.ศ. ๒๓๗๐ กอไผ่และหนองน้ำจึงกลายมาเป็นดวงตราของจังหวัด ตัวจังหวัดตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงตรงกับกรุงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดหนองบัวลำภู

ภาพสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประทับยืนหน้าศาล พระหัตถ์ซ้ายทรงพระแสงดาบคาบค่าย เบื้องหลังเป็นกอบัวและเทือกเขาภูพาน หมายถึงเมืองเป็นหนองบัวที่อยู่ในลุ่มภูเขา

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายสุเมธ พุฒพวง

จังหวัดอ่างทอง

ภาพอ่าง ในอ่างมีรวงข้าวและใบข้าว จังหวัดนี้เป็นที่ราบลุ่ม มีลักษณะเป็นแอ่งหรืออ่างรับน้ำและปุ๋ยธรรมชาติ ภูมิประเทศเหมาะแก่การเพาะปลูก และอุดมไปด้วยปลาน้ำจืด ดวงตราของจังหวัดจึงเขียนเป็นภาพอ่างสีทอง ซึ่งหมายถึงความอุดมสมบูรณ์และตรงกับชื่อของจังหวัด ในอ่างมีรวงข้าวและใบข้าว หมายถึงการทำนาอันเป็นอาชีพหลัก (อู่ข้าวอู่น้ำ) ของราษฎรในภูมิภาคนี้ เมืองอ่างทองเดิมชื่อวิเศษชัยชาญ อยู่ที่ตำบลไผ่จำศีล ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๕๖ เมื่อปิดน้ำเพื่อให้ไหลเข้าคลองบางแก้วไม่สำเร็จ จึงย้ายมาอยู่ใต้ปากคลองบางแก้วทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำตั้งแต่บัดนั้น

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดอำนาจเจริญ

ภาพพระมงคลมิ่งเมือง มีรัศมีเหนือพระเศียรสองข้างแท่นเป็นภาพต้นไม้ ภาพพระมงคลมิ่งเมืองพระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน รัศมีเหนือเศียรพระพุทธรูปหมายถึงความเจริญรุ่งเรืองที่ได้ตั้งเป็นจังหวัดขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๓๖ (เดิมชื่อ อำเภอลืออำนาจ) สองข้างซ้ายขวาเป็นต้นพยุงสัญลักษณ์แห่งความมั่นคงและความอุดมสมบูรณ์

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายสุเมธ พุฒพวง

จังหวัดอุดรธานี

ภาพยักษ์ถือกระบองยืนอยู่บนแท่น ภาพยักษ์ถือกระบองในดวงตราคือท้าวเวสสุวัณ ตามความเชื่อถือแต่โบราณมาว่า เป็นโลกบาลซึ่งคุ้มครองดูแลให้ชาว

เมืองที่อยู่ทางทิศอุดรอยู่เย็นเป็นสุข เช่นเดียวกับที่ทางทิศบูรพามีพระอินทร์ ทิศทักษิณมีพระยม และทิศประจิมมีพระวรุณประจำทิศ อุดรธานีเดิมชื่อบ้านหมากแข้ง เพราะมีต้นมะเขือพวงใหญ่อยู่ต้นหนึ่ง ลำต้นวัดผ่าศูนย์กลางได้ประมาณ ๔๐ เซ็นติเมตร ต่อมาจึงได้ตั้งเป็นเมืองอุดรธานีใน พ.ศ. ๒๓๔๗

ออกแบบเขียนแบบ นายปลิว จั่นแก้ว

จังหวัดอุตรดิตถ์

ภาพแท่นมีมณฑปครอบ หมายถึงพระแท่นศิลาอาสน์ ซึ่งชาวเมืองในสมัยก่อนได้สร้างไว้เป็นพุทธบูชาเพื่อระลึกถึงพระพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณแห่งแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งตามตำนานมีว่าสมัยที่พระองค์เสวยพระชาติในรูปอื่นได้เสด็จมาจำศีลบำเพ็ญพุทธบารมีอยู่ในท้องที่นี้ เมืองอุตรดิตถ์เดิมชื่อบางโพท่าอิฐ อยู่ในเขตเมืองพิชัย ตั้งเป็นเมืองอุตรดิตถ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุณห์ เศวตมาลย์

จังหวัดอุทัยธานี

ภาพภูเขามีรัศมีพระอาทิตย์อยู่เบื้องหลัง ต้นไม้และพื้นดิน ภาพเขาสะแกกรัง (เขาแก้ว) ต้นไม้และพื้นดินหมายถึงอาณาบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ รัศมีพระอาทิตย์ฉายแสง แปลความหมายได้ว่า เมืองพระอาทิตย์แรกขึ้น อุทัยธานีเป็นเมืองเก่า ในสมัยลพบุรี ซึ่งสมัยนั้นมีไข้ชุกชุมราษฎรไม่นิยมอยู่ ใน พ.ศ. ๒๔๓๕ รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านสะแกกรังขึ้นเป็นเมืองอุทัยธานี

ปัจจุบันดวงตราประจำจังหวัดเปลี่ยนใช้รูปพลับพลาประดิษฐานพระอนุสาวรีย์สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกบนเขาสะแกกรัง

จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพหนองน้ำมีก้านใบและดอกบัว เป็นสัญลักษณ์ให้ระลึกถึงชาวเมืองหนองบัวลุ่มภู (หนองบัวลำภู) ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านทางใต้ของนครเวียงจันทน์ ชาวเมืองนั้นได้พากันอพยพหนีการตามฆ่าของเจ้านครเวียงจันทน์ เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๒ ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี แล้วเลยตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตของจังหวัดนี้ตลอดมา ภายหลังได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นเมืองอุบลราชธานีศรีวนาลัยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๕ ประวัติศาสตร์มีการรบราฆ่าฟันเรื่องพระวอ พระตา จนไทยได้อัญเชิญพระแก้วมรกตมาประดิษฐานไว้ ณ กรุงเทพมหานคร

ผู้ออกแบบเขียนแบบ นายอุณห์ เศวตมาลย์

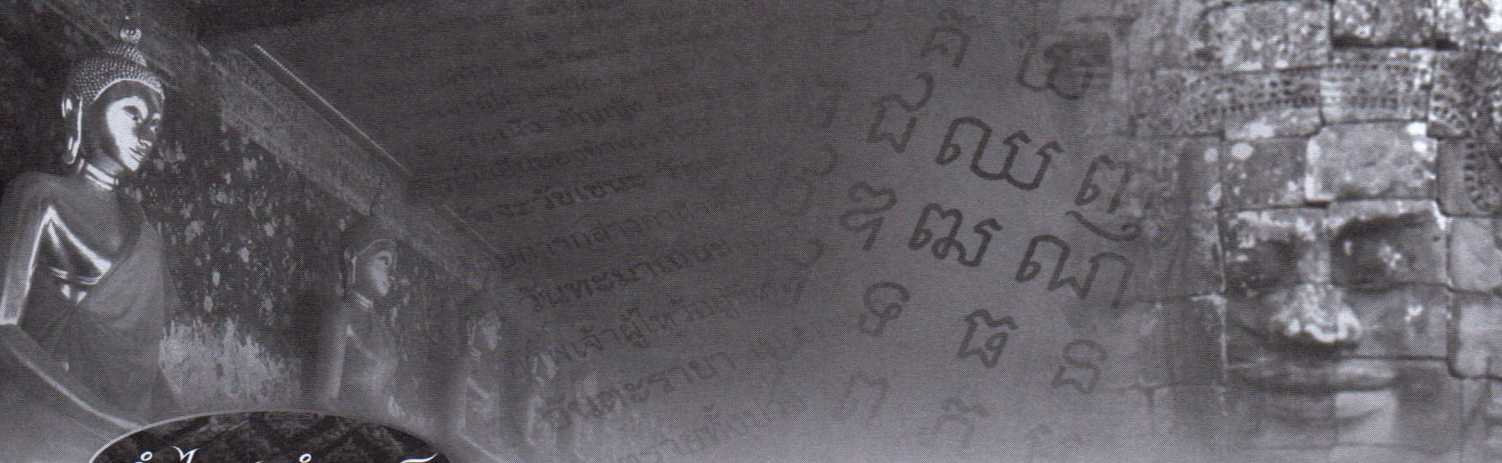

คำไทย-คำเทศ

อธิบายศัพท์ : ศัพท์พระพุทธศาสนาของไทยกับภาษาเขมร

*ศานติ ภักดีคำ**

ท่านเคย *สังเกตหรือไม่ว่า คำศัพท์พระพุทธศาสนาที่เราใช้กันอยู่ในปัจจุบันหลายคำดูเหมือนจะไม่ใช่ภาษาไทย หากคำใดเป็นภาษาบาลี-สันสกฤตก็ไม่น่าแปลกใจเท่าใดนัก เนื่องจากย่อมได้รับมาพร้อมกับพระพุทธศาสนาโดยตรง แต่ประเด็นที่น่าสนใจคือ เหตุใดศัพท์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของไทยจึงมีภาษาเขมรเข้ามาปะปน โดยเฉพาะในภาคกลางของประเทศไทย คำศัพท์เหล่านี้หลายคำใช้กันมานานจนคิดว่าเป็นคำไทย คือคำว่า บวช, ฉัน, จังหัน, อังคาส, เปรียญ, รัดประคด เป็นต้น* ***คำไทย-คำเทศ****ฉบับนี้ ผู้เขียนขออภิปรายถึงภาษาเขมรที่เกี่ยวข้องกับศัพท์พระพุทธศาสนาเหล่านี้ แต่เนื่องจากมีคำศัพท์พระพุทธศาสนาของไทยที่เกี่ยวข้องกับภาษาเขมรหลายคำที่น่าสนใจ ผู้เขียนจึงใคร่ขอนำเสนอเป็นลำดับต่อเนื่องกันไป ดังนี้*

๑. บวช หรือ บวส

"บวช" ตามความหมายในพจนานุกรม *ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* ให้ความหมายไว้ว่า "ก. ถือเพศเป็นภิกษุ สามเณรหรือนักพรตอื่นๆ." ซึ่งคำนี้ก็ไม่น่าจะมีปัญหาเกี่ยวกับที่มาของคำแต่อย่างใด และนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายว่าคำนี้น่าจะมีที่มาจากคำว่า **"ปวชฺ"** ในภาษาบาลี ซึ่งหมายถึง "การไป การออกไป" *(บรรจบ บรรณรุจิ ๒๕๔๗: ๑๑๙ - ๑๓๙)*

แต่เมื่อศึกษาอักขรวิธีการเขียนคำว่า **"บวช"** ในเอกสารโบราณของไทย เช่น ศิลาจารึกสมัยสุโขทัย พบว่าในสมัยสุโขทัยเขียนคำว่า **"บวช"** โดยใช้ **"ส"** เป็นพยัญชนะสะกดว่า **"บวส"** ดังปรากฏในศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลายหลัก เช่น ศิลาจารึกหลักที่ ๕ (จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาไทยหลักที่ ๑) ของพระมหาธรรมราชาที่ ๑ มีความตอนหนึ่งว่า "แ(ตพ)ระพุทธเจาเราเขานีรพานมาเถิง(วน)น**บวส**นนนไดพันเการอยหาปี" *(กรมศิลปากร: ๒๕๒๗, ๔๙)* และ "วนน**บวส**นนนไดหกแสน..." *(กรมศิลปากร: ๒๕๒๗, ๕๐)* แสดงให้เห็นว่าคำว่า **"บวช"** ในสมัยสุโขทัยเขียนโดยใช้ **"ส"**เป็นพยัญชนะสะกด

นอกจากนี้ในจารึกสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น เช่น จารึกแผ่นดีบุกวัดมหาธาตุ พระนครศรีอยุธยา ได้เขียนคำว่า **"บวช"** และ **"ผนวช"** โดยใช้ **"ส"** เป็นพยัญชนะสะกดเช่นเดียวกัน ดังข้อความในจารึกว่า "...ขอเขา**บวส**ทรง**ผนวส**ชบุนย..." *(กรมศิลปากร: ๒๕๒๗, ๑๐๕)* จากหลักฐานที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า

**สาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*

ในอดีตภาษาไทยสะกดคำว่า **"บวช"** ด้วย **"ส"** เป็นพยัญชนะสะกด

อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมาได้มีการเปลี่ยนพยัญชนะสะกดของคำว่า **"บวส"** จาก **"ส"** เป็น **"ช"** ดังปรากฏว่าใน*อักขราภิธานศรับท์ ของหมอปลัดเล* ซึ่งพิมพ์ขึ้นเมื่อ ค.ศ. ๑๘๗๓ (พ.ศ. ๒๔๑๖) เปลี่ยนพยัญชนะสะกดมาใช้ "ช" ว่า "บวช" และให้ความหมายว่า "บวช, คือคนถือเพศสมณะรักษาศีล, ไม่มีเมียไม่เที่ยวทำนาค้าขาย, เลี้ยงชีวิตได้แต่ขอกิน" *(อักขราภิธานศรับท์ ๒๕๑๔: ๓๖๖)* และได้เขียนว่า **"บวช"** จนกระทั่งปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบอักขรวิธีการเขียนคำนี้ใน**จารึกสมัยสุโขทัย-อยุธยา** กับการเขียนในปัจจุบันพบว่ามีความแตกต่างกัน ดังนั้นจึงน่าศึกษาว่า คำว่า "บวส" หรือ "บวช" มีที่มาจากภาษาใด

อย่างไรก็ตามเมื่อตรวจสอบกับคำนี้ที่ปรากฏการใช้ในเอกสารอื่นร่วมสมัยกับ**จารึกสุโขทัย-อยุธยา** พบว่า**ในจารึกภาษาเขมรโบราณ**มีการใช้คำหนึ่งที่มีรูปแบบการเขียนและความหมายตรงกับคำว่า **"บวส"** ที่ใช้ในภาษาไทยสมัยสุโขทัยคือคำว่า **"โปส, ปฺวส** (pos, pvas)"

คำว่า **"โปส, ปฺวส** (pos, pvas)" แปลว่า *"การบวช, การเข้าสู่ศาสนา"* ดังที่พบในศิลาจารึกเขมรโบราณว่า **"ปฺโนส ต โปส ต คิ โนะ วฺนำ"** แปลว่า *"นักบวช ซึ่งบวช อันคือนั้นพนม"* หรือ **"อฺนก ปฺวาส"** แปลว่า "นักบวช" หรือ **"เทป ปฺวส ชา สามเนร"** อันแปลว่า *"จึงบวชเป็นสามเณร"* (Saveros POU 1992: 320)

คำว่า **"ปฺวส"** ในภาษาเขมรโบราณนี้ มีอีกความหมายหนึ่งในรูปเขียนว่า *"โปส"* แปลว่า *"การทำความสะอาด, การกวาด"* เพราะฉะนั้นคำนี้ในภาษาเขมรจึงมีความหมายถึงการ *"ปัดกวาดทำความสะอาดจิตใจ"* ซึ่งต่อมาในภาษาเขมรสมัยกลางที่ร่วมสมัยกับกรุงศรีอยุธยาได้ใช้ว่า **"บวส"** แปลว่า **"บวช"** และยังใช้รูปเขียนเช่นนี้สืบมาจนถึงภาษาเขมรปัจจุบัน ส่วนอีกความหมายหนึ่งนั้นปัจจุบันเขียนว่า **"โบส"** แปลว่า **"กวาด"**

เหตุผลอีกประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าคำนี้น่าจะมีที่มาจากคำยืมภาษาเขมรโบราณในสมัยสุโขทัย คือคำนี้สามารถแผลงตามระบบการสร้างคำในภาษาเขมรจากคำว่า **"บวส"** ซึ่งเป็นคำกริยา มาเป็นคำว่า**"ผนวส"** ซึ่งเป็นคำนามหมายถึง **"การบวช"** และไทยนำมาใช้เป็นราชาศัพท์แปลว่า **"บวช"**

ดังนั้นจึงอาจเป็นไปได้หรือไม่ว่า คำว่า **"บวช"** ที่ใช้ในภาษาไทยจึงมีที่มาจากคำที่เขียนในจารึกสมัยสุโขทัยว่า **"บวส"** น่าจะเป็นคำยืมภาษาเขมรโบราณที่เขียนว่า **"ปฺวส"** หรือ **"บวส"** ในภาษาเขมรปัจจุบัน แต่ต่อมาเมื่อไม่เข้าใจที่มาดั้งเดิมของคำนี้ จึงเปลี่ยนรูปแบบการเขียนตัวสะกดเป็น **"บวช"** และใช้สืบมาจนปัจจุบัน

๒. ฉัน, จังหัน

คำว่า **"ฉัน"** พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ว่าเป็นคำกริยาหมายถึง "กิน (ใช้แก่ภิกษุสามเณร)" ส่วนคำว่า **"จังหัน"** เป็นคำแผลงจากคำว่า **"ฉัน"** ซึ่งเป็นคำกริยามาเป็นคำนามหมายความว่า "ข้าว, อาหาร (ใช้แก่พระสงฆ์)" จากการศึกษาจากเอกสารโบราณพบว่าคำทั้งสองนี้มีใช้มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย

ดังปรากฏหลักฐานการใช้ทั้งคำว่า **"ฉัน"** และคำว่า **"จังหัน"** ในศิลาจารึกวัดศรีชุม (ศิลาจารึกหลักที่ ๒) ว่า "...มกก**ฉนน**ทุกวนนดงอ้อนนแลมกกจำสีลภาพนาอยู่กลางปากลางดงหลงอด**ฉนน**ใบพง..." *(กรมศิลปากร ๒๕๒๗: ๖๕)* และ "...หนาไมธนูฟนนหูง**จงงหนน**ในป่า..." *(กรมศิลปากร ๒๕๒๗: ๖๙)* เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าทั้งสองคำนี้เป็นคำที่มีการนำมาใช้ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา

เมื่อนำทั้งสองคำนี้มาศึกษาเปรียบเทียบกับภาษาเขมรโบราณในศิลาจารึกเขมรโบราณที่มีอายุเก่ากว่าสมัยสุโขทัย พบว่ามีการใช้คำว่า **"ฉน** (chan)" และคำว่า **"จงฺหน"** ในภาษาเขมรโบราณหมายถึง "ภัตตาหาร"

นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้คำว่า **"จังหัน"** ในจารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร หลักที่ ๓๗ (พ.ศ. ๒๒๔๓) โดยเขียนว่า **"จงฺหานน"** และในภาษาเขมรปัจจุบันยังมีใช้ทั้งคำว่า "ฉัน (ฉาน่)" หมายถึง "กิน (ใช้แก่พระสงฆ์)" และคำว่า "จังหัน (จงฺหาน่)"

ดังนั้นจากที่กล่าวมาตั้งแต่ต้นจึงอาจสันนิษฐานได้ว่า คำว่า **"ฉัน"** และ **"จังหัน"** น่าจะเป็นคำที่มีที่มาจากภาษาเขมรโบราณ ซึ่งมีการนำมาใช้ตั้งแต่ในจารึกภาษาไทยสมัยสุโขทัย อย่างไรก็ตามการอภิปรายในบทความนี้ยังเป็นการศึกษาเบื้องต้นไม่ใช่ข้อสรุป แต่ควรมีการศึกษาในระดับลึกต่อไป

๓. จำวัด, จำพรรษา, จำศีล

คำว่า **"จำวัด"**เป็นคำกริยาในภาษาไทย หมายถึง การนอนของพระภิกษุสงฆ์ ดังที่*พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* ให้ความหมายว่า "ก. นอนหลับ (ใช้แก่ภิกษุสามเณร)" ส่วนคำว่า **"จำพรรษา"** *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* ให้ความหมายว่า "ก. อยู่ประจำที่วัด ๓ เดือนในฤดูฝน (ใช้แก่พระสงฆ์)" และคำว่า **"จำศีล"** *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* ให้ความหมายไว้ว่า "ก. ถือศีล, รักษาศีล..." ทั้งนี้โดยถือเป็นลูกคำของคำว่า **"จำ"** ซึ่งมีความหมายว่า "ก. กำหนดไว้ในใจ เช่น จำหน้าได้..."

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจากความหมายของศัพท์ทั้งสามคำที่กล่าวมา คือ **"จำวัด" "จำพรรษา"** และ **"จำศีล"** พบว่า คำว่า **"จำ"** ที่นำมาประสมเป็นคำใหม่ดังกล่าวมาไม่น่าจะมีความหมายว่า "กำหนดไว้ในใจ" แต่สันนิษฐานว่าคำว่า **"จำ"** ที่นำมาประสมเป็นคำใหม่นี้น่าจะเป็นคำที่มีที่มาจากภาษาเขมรว่า **"จำ"** ซึ่งมีความหมายตาม*พจนานุกรมเขมร ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตย์* พ.ศ. ๒๕๑๒ ว่า "เฝ้าอยู่ไม่ไปไหน, อยู่ดูแล รักษา" และปรากฏการใช้ในภาษาเขมรโบราณตั้งแต่สมัยพระนคร

คำเขมรโบราณที่พบในศิลาจารึกเขมรโบราณเขียนด้วยอักขรวิธีต่างกันบ้าง ได้แก่ **"จ๎"** **"จม"** และ **"จำ"** แต่มีความหมายเดียวกัน คือ "เฝ้า, เฝ้าดู, เฝ้ารักษาเป็นพิเศษ" *(Saveros POU 1992: 158)* ดังตัวอย่างเช่น "**จม** ต วฺระ อาย หงฺสปุระ" ในศิลาจารึก K.154 แปลว่า "เฝ้าซึ่งพระ ณ หงสปุระ" *(Saveros POU 1992: 158)* โดยเฉพาะคำที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ K. 736 มีข้อความตอนหนึ่งว่า "ถเว ตโปวน **จำ วรฺษ**" แปลว่า "ทำตโปวน**จำพรรษา**" (Saveros POU 1992: 158) ซึ่งเป็นหลักฐานที่ชัดเจนว่าคำว่า "**จำพรรษา** (จำวรฺษ)" เป็นคำที่มีใช้มาตั้งแต่ในศิลาจารึกเขมรโบราณ หมายความว่า "เฝ้าอยู่ไม่ไปไหนในฤดูฝน"

ดังนั้นหากคำว่า **"จำ"** ในคำว่า **"จำวัด" "จำพรรษา"** และ **"จำศีล"** มีที่มาจากภาษาเขมรโบราณว่า **"จำ"** ซึ่งแปลว่า "เฝ้าอยู่ไม่ไปไหน, อยู่ดูแลรักษา" เมื่ออธิบายความหมายของคำว่า "จำวัด" จึงหมายถึง "เฝ้าอยู่ที่วัด (นอน)" **"จำพรรษา"** หมายถึง "เฝ้าอยู่ไม่ไปไหนในฤดูฝน" และ **"จำศีล"** หมายถึง "อยู่รักษาศีล" จะทำให้เกิดความเข้าใจความหมายของคำทั้งสามได้ชัดเจนมากขึ้นหรือไม่

๔. รัดประคด

"รัดประคด" มีความหมายตาม*พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* ว่า "น. ผ้าที่ใช้รัดอกหรือสายที่ถักด้วยด้ายเป็นต้นสำหรับรัดเอวของภิกษุสามเณร, เรียกสั้นๆ ว่า ประคด, ถ้าใช้รัดอก เรียกว่า ประคดอก ถ้าใช้รัดเอวเรียกว่า ประคดเอว" แต่พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ไม่ได้บอกที่มาของคำไว้ และในเอกสารโบราณบางแห่งใช้ว่า **"รัดคด"** หรือ **"รัดคต"** ใน *กฎหมายตราสามดวง* **"รัตะคต"** ดังปรากฏใน*อักขราภิธานศรับท์ของหมอปลัดเล* ให้ความหมายว่า "**รัตะคต**, คือ ของที่รัดตัว, เช่นพระสงฆ์เอาผ้าแพรทำเป็นสายยาวภอรอบตัวแล้วคาดไว้นั้น" *(อักขราภิธานศรับท์ ๒๕๑๔: ๕๘๗)*

อย่างไรก็ตามคำว่า **"รัดประคด"** เป็นคำที่มีความน่าสนใจในเชิงนิรุกติศาสตร์ แม้ว่าคำนี้จะมีลักษณะเป็นคำประสมระหว่างคำว่า **"รัด"** ซึ่งตาม*พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* ให้ความหมายไว้ว่า "ก. โอบรอบหรือพันให้กระชับ..." กับคำว่า **"ประคด"** ตาม*พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* ให้ความหมายว่า "เครื่องคาดเอวหรืออกของพระภิกษุสามเณร, ถ้าเป็นสายถักเป็นแผ่นสำหรับคาดเอว เรียกว่า ประคดเอว, ถ้าเป็นผืนผ้าสำหรับคาดอก เรียกว่าประคดอก, รัดประคดก็เรียก; ผ้าสำหรับคาดเอวทับเครื่องแบบขุนนางสมัยโบราณ"

แต่เมื่อพิจารณาลงไปในที่มาของคำพบว่า คำว่า **"รัดประคด"** เป็นคำที่มีลักษณะเฉพาะและไม่น่าจะเป็นคำประสมระหว่างคำว่า **"รัด"** กับคำว่า **"ประคด"** ในภาษาไทย หากแต่เป็นคำซ้อนความหมายจากคำว่า **"รัด"** ในภาษาไทย กับคำว่า **"ประคด"** ที่มาจากภาษาเขมร แล้วทำให้เกิดความหมายใหม่เป็นคำนาม หากเป็นเช่นนั้นคำว่า **"ประคด"** มีที่มาจากคำใดในภาษาเขมร

จากการศึกษาพบว่า คำว่า **"ประคด"** น่าจะมีที่มาจากคำว่า "**ปฺรคต** (pragat)" ในภาษาเขมรโบราณ ซึ่งมีความหมายว่า "ทำให้มั่นคง, ทำให้แข็งแรง, สนับสนุน" *(Saveros POU 1992: 323)* ซึ่งเป็นคำ

แผลงมาจากคำว่า "**อฺคต** (qgat)" ในภาษาเขมรโบราณ แปลว่า "มั่นคง, ขัดขวาง, ทึบ, สมบูรณ์" *(Saveros POU 1992: 1)* นอกจากนี้ยังสามารถแผลงเป็นคำว่า "**ผฺคต** (phgat)" ซึ่งแปลว่า "ทำให้สมบูรณ์, ทำให้มั่นคง, กระทำหน้าที่อย่างหนึ่ง" *(Saveros POU 1992: 338)*

ดังนั้นคำว่า **"ประคด"** จึงน่าจะเป็นคำที่มีที่มาจากภาษาเขมรโบราณและนำมาใช้ในภาษาไทยโดยหมายถึง "สิ่งที่ทำให้มั่นคง" ซึ่งต่อมาได้มีความหมายเป็นคำนามหมายถึง "ผ้าประคด" และนำมาซ้อนความหมายกับคำว่า **"รัด"** ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกันว่า "โอบหรือพันให้กระชับ" แล้วทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความหมายไปหมายถึง "เครื่องคาดเอวหรืออกของภิกษุสามเณร" เท่านั้น ดังที่ปรากฏความหมายและใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

บรรจบ บรรณรุจิ. "บวช" : ที่มาความหมายและอิทธิพล, **วารสารอักษรศาสตร์ ฉบับภาษาเทศในภาษาไทย** ปีที่ ๓๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๔๗), หน้า ๑๑๙-๑๓๙.

บรรจบ พันธุเมธา. **พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุมานราชธน เล่ม ๑-๕.** กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๑๗.

พุทธสาสนบณฺฑิตฺย. **วจนานุกฺรมแขฺมร.** ภฺนำเพญ: พุทธสาสนบณฺฑิตฺย, ๒๕๑๒.

ศิลปากร, กรม. **จารึกสมัยสุโขทัย.** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๒๗.

อักขราภิธานศรับท์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๔.

อิชิอิ โยเนโอะ และคณะ. **ดรรชนีค้นคำในจารึกสุโขทัย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๓๒.

POU, Saveros. **Dictionnaire Vieux Khmer-Franꝯais-Anglais.** Paris: Cedoreck, 1992.

เนี๊ยบ

ที่จะหมายความว่า ดีที่สุด สำเร็จเรียบร้อยที่สุด อะไรทำนองนี้

เคยได้ยินครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๘๐ ปีนั้นเสด็จกรมหลวงชินวรฯ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธ สิ้นพระชนม์ลง ในระหว่างการพระศพ คณะศิษยานุศิษย์สัทธิวิหาริก อันเตวาสิก ในพระองค์ คิดเห็นร่วมกันจะหล่อพระรูปเหมือนไว้เคารพบูชา พ.อ.พระยาศรีสุรสงคราม (เปลื้อง ดิสกะโยธิน) กรรมการผู้หนึ่งคิดทำแหวนมงคล ๙ และพระเครื่อง เป็นการส่วนตัวร่วมด้วย ท่านเป็นผู้อำนวยการพิธีการทั้งปวงในการนั้น ท่านไปพักอยู่กับพระครูวิศิษฐศีลาจาร ที่คณะนอก ท่านชอบพูดคำนี้มาก ทำอะไรสำเร็จก็ร้อง**เนี๊ยบ** จนพระเณร**เนี๊ยบ**กันไปทั้งวัด ผู้เขียนเป็นสามเณรน้อยๆ ก็พลอย**เนี๊ยบ**ไปด้วย

คำนี้หายหน้าไปประมาณ ๕๐ ปี เพิ่งจะกลับมาใหม่ ปี ๒๕๓๐ นี้เอง ทาง นสพ. ทางวิทยุ และทางโทรทัศน์ ก็เนี๊ยบทั้งนั้น เห็นจะเป็นแสลงเก่า คืนชีพมาใหม่

จาก "ภาษาวัด"
พระราชรัชมงคลเมธี (เจียร เขมาจาโร)
วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล Global Leader Award แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายฟรานซิส เกอร์รี ผู้อำนวยการใหญ่องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาททูลเกล้าฯ ถวายรางวัล Global Leader Award เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๕๒ ณ พระตำหนักเปี่ยมสุข วังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงอุทิศพระองค์และใช้งานทรัพย์สินทางปัญญา ในการส่งเสริมและพัฒนาประเทศตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่ของพสกนิกรชาวไทยให้ดีขึ้น จนเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของชาวโลก นับว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ทรงได้รับรางวัลนี้

ผลงานด้านทรัพย์สินทางปัญญาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ได้รับการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา และจดแจ้งแล้วต่อกรมทรัพย์สินทางปัญญา คือ

ด้านสิทธิบัตรและอนุสิทธิบัตร ได้แก่ สิทธิบัตรเครื่องกลเติมอากาศที่ผิวน้ำหมุนช้าแบบทุ่นลอย (กังหันน้ำชัยพัฒนา) เครื่องกลเติมอากาศแบบอัดอากาศและดูดน้ำ การใช้น้ำมันปาล์มบริสุทธิ์เป็นเชื้อเพลิงสำหรับเครื่องยนต์ดีเซล การใช้น้ำมันปาล์มกลั่นบริสุทธิ์เป็นน้ำมันหล่อลื่นสำหรับเครื่องยนต์สองจังหวะ การดัดแปรสภาพอากาศเพื่อให้เกิดฝน (ฝนหลวง) ภาชนะรองรับของเสียที่ขับถ่ายออกจากร่างกาย อุปกรณ์ควบคุมการผลักดันของเหลว กระบวนการปรับปรุงสภาพดินเปรี้ยวเพื่อให้เหมาะต่อการเพาะปลูก (โครงการแกล้งดิน)

ด้านเครื่องหมายการค้า ไม่มีการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าในพระปรมาภิไธย แต่พระราชทานให้บริษัทสุวรรณชาด จำกัด และมูลนิธิชัยพัฒนาจดทะเบียนเครื่องหมายการค้ารวม ๑๓ คำขอ ได้แก่ เครื่องหมายการค้าสุวรรณชาด ๑ คำขอ ทองแดง ๒ คำขอ โกลเด้นเพลส ๔ คำขอ ธรรมชาติ ๕ คำขอและมุมสบายๆ ๑ คำขอ

ผลงานที่ได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ เช่น เพลงพระราชนิพนธ์ หนังสือต่างๆ ภาพถ่าย และภาพวาดฝีพระหัตถ์ เป็นต้น และที่ทรงจดแจ้งต่อกรมทรัพย์สินทางปัญญามี ๔ ผลงาน ด้านวรรณกรรม ๓ ผลงาน คือ หนังสือแนวคิดทฤษฎีใหม่ โครงการทฤษฎีใหม่อันเนื่องมาจากพระราชดำริ และพระมหาชนก ด้านศิลปกรรม ๑ ผลงานคือ ประติมากรรมเหรียญพระมหาชนก

ผลงานที่ได้รับการถวายการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาในต่างประเทศ ได้แก่ ฝนหลวง ซึ่งได้รับการจดทะเบียนที่ยุโรป และเขตเศรษฐกิจพิเศษฮ่องกง ส่วนในสหรัฐอเมริกา อยู่ระหว่างการตรวจสอบของสำนักงานทรัพย์สิทธิบัตรสหรัฐอเมริกา

อนึ่ง สหพันธ์สมาคมนักประดิษฐ์ระหว่างประเทศ (International Federal of Inventor Association : IFIA) ซึ่งมีสมาชิก ๘๔ ประเทศทั่วโลก มีมติให้วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ของทุกปี ซึ่งเป็นวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการจดสิทธิบัตรกังหันน้ำชัยพัฒนาจากกรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ เป็น**วันนักประดิษฐ์โลก**

ผลงานดีเด่นของชาติ :
บุคคล หน่วยงาน และโครงการดีเด่นของชาติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๑

คณะอนุกรรมการคัดเลือกและเผยแพร่ผลงานดีเด่นของชาติ ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ได้คัดเลือกบุคคล หน่วยงาน และโครงการดีเด่นของชาติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๑ จาก ๔ สาขา ประกอบด้วย สาขาพัฒนาสังคม สาขาพัฒนาเศรษฐกิจ สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และสาขาเผยแพร่เกียรติภูมิของไทย เพื่อเข้ารับพระราชทานรางวัลเกียรติบัตรและเข็มเชิดชูเกียรติทองคำต่อไป

การพิจารณาคัดเลือก บุคคล หน่วยงาน และโครงการดีเด่นของชาติ มีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ เพื่อประกาศเกียรติคุณยกย่อง บุคคล หน่วยงาน และโครงการที่มีผลงานดีเด่นเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ ให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชน โดยเฉพาะเยาวชนของชาติตลอดจนหน่วยงานต่างๆ แนวทางการพิจารณาและหลักเกณฑ์ที่สำคัญ คือ จะต้องเป็นผลงานดีเด่นของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรภาคเอกชนต่างๆ หรือของบุคคล ที่ได้กระทำมาในระยะเวลาไม่น้อยกว่า ๕ ปี และต้องกระทำอย่างต่อเนื่องไปในอนาคต และจะต้องเป็นผลงานของคนไทยที่สมควรภาคภูมิใจในระดับชาติ เป็นที่ยอมรับในส่วนรวม และผลงานนั้นเกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติอย่างแท้จริง นอกจากนั้นบุคคลเจ้าของผลงานที่ส่งเข้ารับการคัดเลือก ต้องเป็นผู้มีความประพฤติดี มีคุณธรรม และจริยธรรมในการครองตน มีแนวทางและอุดมการณ์ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม ที่ส่งผลให้ประสบความสำเร็จเป็นปูชนียบุคคลที่สมควรเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุคคลทั่วไปได้ โดยจะพิจารณาตามประเภท หรือสาขาของผลงานหรือวิชาชีพในด้านใดด้านหนึ่งตามที่กำหนดไว้

บุคคล หน่วยงาน และโครงการดีเด่นของชาติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๑ ที่ได้รับคัดเลือก ได้แก่

๑. สาขาพัฒนาสังคม

ประเภทบุคคล ได้แก่ ดร.กฤษณา ไกรสินธุ์

เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญด้านเภสัชกรรม ได้นำความรู้ที่ร่ำเรียนมาและอุทิศตนเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์โดยไม่เลือกเชื้อชาติชนชั้นวรรณะ เพื่อให้ผู้ป่วยที่ได้รับความทุกข์ทรมานจากโรคภัยไข้เจ็บหายจากโรคร้าย สามารถดำรงชีวิตที่ยืนยาว เพื่อช่วยเหลือตนเองและสังคมได้อย่างมีความสุข

ประเภทโครงการ ได้แก่ โครงการรักษ์ช้าง สร้างป่า พัฒนาคน ของมูลนิธิหมู่บ้านช้างการบินไทย จังหวัดสุรินทร์

เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีป่าและมีแหล่งน้ำเป็นที่อยู่อาศัยของช้าง มีวัฒนธรรมคนเลี้ยงช้าง มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศสนใจเข้ามาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก ทำให้ชาวบ้านและชุมชนมีรายได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ไม่ต้องนำช้างออกไปเร่ร่อน

นอกพื้นที่อีกต่อไป ซึ่งนับเป็นโครงการที่ช่วยแก้ไขปัญหาเรื่องช้างอย่างสมบูรณ์และยั่งยืน พร้อมทั้งพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

๒. สาขาพัฒนาเศรษฐกิจ
ประเภทหน่วยงาน ได้แก่
บริษัท ชุมพรคาบาน่า จำกัด

เป็นธุรกิจโรงแรมที่เคยประสบวิกฤติเศรษฐกิจ แต่ภายใต้วิธีการบริหารจัดการ ด้วยการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาประยุกต์ใช้กับงานบริหารธุรกิจเพื่อแก้ปัญหากิจการล้มละลาย จนสามารถผ่านวิกฤตินั้นได้อย่างประสบความสำเร็จ ซึ่งแบบอย่างความสำเร็จนี้ได้เชื่อมโยงไปสู่ชุมชนข้างเคียงจนเกิดเครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง กล่าวได้ว่า รีสอร์ทและชุมชนอยู่ร่วมกันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกัน โดยมีแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักในการพัฒนาตนเองและชุมชนอย่างยั่งยืน

๓. สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
ประเภทบุคคล ได้แก่
ศาสตราจารย์ ดร.ปราโมทย์ เดชะอำไพ
(สาขาวิศวกรรมการคำนวณ)

เป็นนักวิชาการที่สร้างสรรค์และพัฒนา โดยนำความรู้ทางเทคโนโลยีการคำนวณชั้นสูงมาประยุกต์ใช้ในกิจการต่างๆ รวมทั้งการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสูง มีมาตรฐานสากล ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างยิ่ง

นายแพทย์ปานเนตร ปางพุฒิพงศ์
(สาขาจักษุวิทยา)

เป็นผู้พัฒนาวิธีการผ่าตัดสลายต้อกระจกด้วยอัลตราซาวด์ รวมทั้งได้ร่วมมือกับ NECTEC ได้เริ่มจัดทำโครงการหุ่นยนต์ตรวจสายตา ซึ่งสามารถทำงานแทนแพทย์ในโรงพยาบาลที่อยู่ห่างไกลเพื่อช่วยเหลือในการติดตามผลการรักษาผู้ป่วยหลังจากออกหน่วยผ่าตัดต้อกระจก ทำให้วงการจักษุแพทย์ของไทยได้พัฒนาทัดเทียมกับต่างประเทศ นอกจากนี้ ยังมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสังคม โดยเป็นผู้ริเริ่มโครงการธนาคารแว่นตา และการออกหน่วยผ่าตัดต้อกระจกช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในจังหวัดต่าง ๆ

ประเภทหน่วยงาน ได้แก่
บริษัท ไอ.ที.ซี. (๑๙๙๓) จำกัด

เป็นบริษัทที่เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีระบบทำความเย็นอุตสาหกรรม ได้คิดค้นและพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อลดการพึ่งพาจากต่างประเทศ โดยคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทดแทนการนำเข้า ซึ่งผลิตภัณฑ์เหล่านั้นเป็นที่ยอมรับทั้งภายในและต่างประเทศ สามารถสร้างชื่อเสียงให้แก่ประเทศไทยในการใช้เทคโนโลยีด้านความเย็นอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งทำให้ต่างประเทศยอมรับในผลงานและความสามารถของคนไทยอีกด้วย

๔. สาขาเผยแพร่เกียรติภูมิของไทย
ประเภทบุคคล ได้แก่
นายวีรธรรม ตระกูลเงินไทย

เป็นอาจารย์พิเศษมูลนิธิศิลปาชีพสวนจิตรลดา และได้รับความไว้วางใจจากหน่วยงานของรัฐ มอบหมายให้ผลิตผลงานเกียรติยศเนื่องในโอกาสสำคัญต่างๆ เช่น ออกแบบและจัดสร้างทรงสะพักกรองทองที่รัฐบาลทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๗ ออกแบบและจัดสร้างผ้าคลุมพระอังสาที่รัฐบาลทูลเกล้าฯ ถวายพระราชอาคันตุกะในงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี พุทธศักราช

๒๕๔๙ นอกจากนี้ ยังมีบทบาทอย่างสูงในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง โดยสามารถสร้างงานให้แก่ชุมชน ท่าสว่าง จังหวัดสุรินทร์ ให้ชาวบ้านมีอาชีพทอผ้า ที่โรงทอผ้ายกทองโบราณ สามารถสร้างชื่อเสียงและทำรายได้เข้าประเทศเป็นจำนวนมาก

ประเภทหน่วยงาน ได้แก่
วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล

เป็นแหล่งวิทยาการทางดนตรีและเป็นศูนย์รวมบุคลากรสำคัญทางดนตรี ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่ให้การศึกษาและสร้างผลงาน จัดให้มีห้องสมุดดนตรีให้บริการแก่นักวิชาการ ครูดนตรี นักดนตรี และประชาชนทั่วไป โดยให้บริการด้วยระบบเทคโนโลยีที่ทันสมัย ตลอดจนเป็นแหล่งเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและสร้างสรรค์งานด้านดุริยางคศิลป์สู่สาธารณชน นับเป็นสถาบันดนตรีที่พัฒนาทั้งทางด้านวิชาการและวิชาชีพ ซึ่งทำหน้าที่ศึกษาวิจัย อนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่เกียรติภูมิวัฒนธรรมดนตรีของชาติเพื่อให้เป็นที่รู้จักในประชาคมโลก

ปฏิทินกิจกรรมเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
ประจำเดือนมกราคม - มีนาคม ๒๕๕๒

กลุ่มงานนโยบาย แผนยุทธศาสตร์ และการประกันคุณภาพ รายงาน

วัน/เดือน/ปี เวลา	กิจกรรม/โครงการ	สถานที่
๘ มกราคม ๒๕๕๒	การเผยแพร่สารคดีเฉลิมพระเกียรติ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริวัณณวรีนารีรัตน์ เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันประสูติ ๘ มกราคม ๒๕๕๒	ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์
๒๑ มกราคม ๒๕๕๒ ๐๙.๐๐ - ๑๐.๓๐ น.	การลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือทางด้านการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ ระหว่างสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีกับมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม	ห้องประชุมวิญญูควานันท์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม
๑๖ - ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒ ๐๘.๓๐ - ๑๖.๓๐ น.	การจัดปฐมนิเทศด้านเอกลักษณ์ของชาติแก่ผู้เกี่ยวข้องกับงานด้านวิเทศ รุ่นที่ ๖๖ จังหวัดเชียงใหม่	ห้องประชุมมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
๑๘ มีนาคม ๒๕๕๒ ๑๐.๐๐ - ๑๒.๐๐ น.	การจัดพิธีมอบรางวัล “คนดีศรีสังคม”	ห้องประชุมอรรถไกวัลวที อาคารสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ทำเนียบรัฐบาล กรุงเทพฯ
๓๑ มีนาคม - ๒ เมษายน ๒๕๕๒	การเผยแพร่สารคดีเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันพระราชสมภพ ๒ เมษายน ๒๕๕๒	ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์

A Pleasant Sail.

Die Rosette am Brunnsee

Schloss.

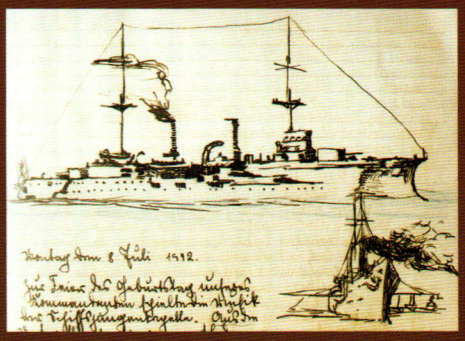

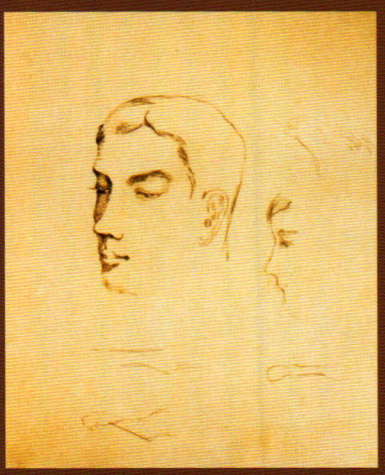

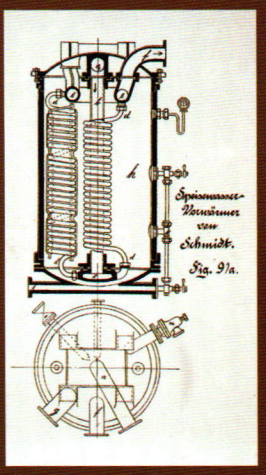
Spülmaschine
Schmidt.
Fig. 91a.

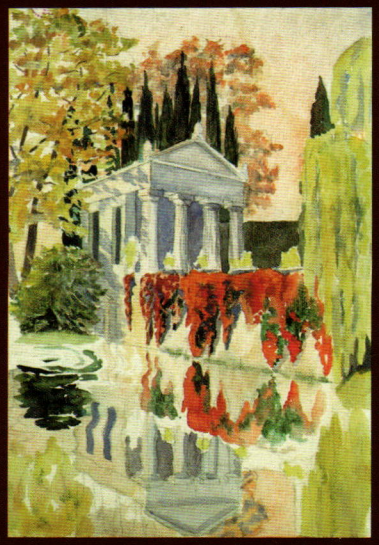
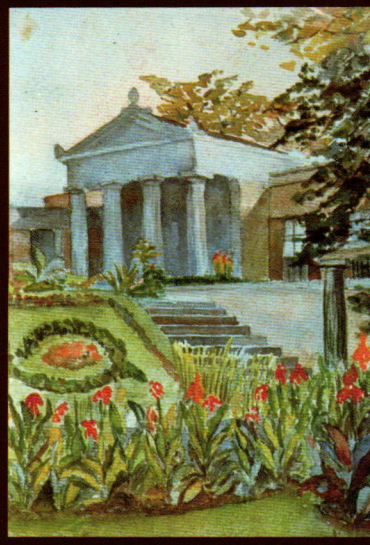
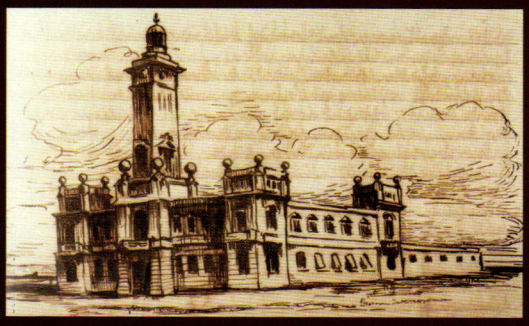

Brooklyn Bridge
Der Hafen von New York

